

Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimista koskevaksi lainsäädännöksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia sekä voimassa olevaa ja vuoden 2014 alusta voimaan tulevaa pakkokeinolakia.

Rikoslakiin ehdotetaan lisättäväksi säännökset eräiden törkeimpien rikosten valmistelun rangaistavuudesta. Rangaistavaksi säädetäisiin tapon, murhan, surman, törkeän pahoinpitelyn, panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelu ja niiden tekemisestä sopiminen. Tunnusmerkistötekijöistä säädetäisiin mahdollisimman tarkkarajaisesti laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla.

Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta voitaisiin tuomita vankeutta enintään neljä vuotta. Siihen syyllistyisi henkilö, joka henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa, sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä taikka palkkaa, käskee tai muuten yllyttää toista mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen.

Panttivangin ottamisen valmistelusta voitaisiin tuomita vankeutta enintään kolme vuotta. Siihen syyllistyisi henkilö, joka panttivangin ottamista varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rin-

nastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa, valmistaa tai hankkii rikoksen toteuttamiseen tarvittavan tilan tai sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman kyseisen rikoksen tekemisestä.

Törkeän ryöstön valmistelun enimmäisrangaistus olisi kolme vuotta vankeutta. Siihen syyllistyisi henkilö, joka törkeän ryöstön tekemistä varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi apuvälineenä rikoksessa, hankkii rikoksen tekemisessä tarpeellisen erityisen tiedon tai sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman sellaisen rikoksen tekemisestä.

Kaikissa ehdotetuissa valmistelurikoksissa olisi säännös, jonka mukaan henkilö olisi rangaistusvastuusta vapaa, jos vaara siitä, että rikos olisi toteutettu, on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö poistaa oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia muutettaisiin siten, että valmistelurikosten uhrin oikeudet turvattaisiin.

Pakkokeinolainsäädäntöä muutettaisiin siten, että poliisilla olisi asianmukaiset keinot mainittujen valmistelurikosten tutkinnassa.

Ehdotetut lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan mahdollisimman pian.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYS.....	2
YLEISPERUSTELUT.....	4
1 JOHDANTO.....	4
2 NYKYTILA.....	5
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö.....	5
Valmistelukriminalisoinnit.....	5
Eräiden vakavimpien rikosten tyyppitilanteita ja valmistelurikosten määrät.....	8
2.2 Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö.....	9
2.3 Nykytilan arviointi.....	9
Arvioinnin lähtökohdat.....	9
Yrityskynnys.....	10
Poliisin valtuudet rikosten estämisessä.....	12
Henkirikokset.....	17
Panttivangin ottaminen.....	19
Törkeä ryöstö.....	19
Vaaraelementti ja valmistelutoimien kelvottomuus.....	22
Valmistelusta luopuminen.....	23
Tekijäpiiri.....	24
Lainkonkurrenssi.....	24
Rangaistusasteikot.....	25
Yhteenvedo rikoslain muutostarpeesta.....	25
Muut tarvittavat lainsäädäntömuutokset.....	28
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET.....	31
3.1 Tavoitteet.....	31
3.2 Toteuttamisvaihtoehdot.....	31
3.3 Keskeiset ehdotukset.....	31
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET.....	32
5 ASIAN VALMISTELU.....	32
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	34
1 LAKIEHDOTUSTEN PERUSTELUT.....	34
1.1 Rikoslaki.....	34
21 luku Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista.....	34
25 luku Vapauteen kohdistuvista rikoksista.....	39
31 luku Ryöstöstä ja kiristyksestä.....	40
1.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa.....	42
2 luku Asianosaisen avustamisesta.....	42
1.3 Pakkokeinolaki (450/1987).....	42
5 a luku Telekuuntelu, televalvonta ja tekninen tarkkailu.....	42
1.4 Pakkokeinolaki (806/2011).....	42
10 luku Salaiset pakkokeinot.....	42
2 VOIMAANTULO.....	42
LAKIEHDOTUKSET.....	43
1. Laki rikoslain muuttamisesta.....	43
2. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:n muuttamisesta.....	45
3. Laki pakkokeinolain 5 a luvun muuttamisesta.....	46

4. Laki pakkokeinolain 10 luvun muuttamisesta	48
LIITE	50
RINNAKKAISTEKSTIT	50
2. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:n muuttamisesta	50
3. Laki pakkokeinolain 5 a luvun muuttamisesta	51
4. Laki pakkokeinolain 10 luvun muuttamisesta	54

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Suomessa on viime aikoina käyty keskustelua siitä, pitäisikö törkeiden rikosten valmistelu kriminalisoida nykyistä laajemmin. Teema on kriminaalipoliittisesti ajankohtainen, mutta rikosoikeuden yleisten oppien kannalta pulmallinen. Oikeuskirjallisuudessa on melko vakiintuneesti katsottu, että valmistelukriminalisoinnit eivät ongelmitta sovellu rikosoikeuskulttuurimme.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman mukaan vakavimpien rikosten valmistelu kriminalisoidaan.

Valmistelukriminalisointeja on säädetty vaihtelevista syistä. Osin sääntely perustuu kansainvälisiin velvoitteisiin. Keskeisin ryhmä valmistelukriminalisoinneista koskee hyvin ankarasti rangaistavia ja ihmishenkiä ukaavia rikoksia, kuten joukkotuhontaa, yleisvaarallisia rikoksia ja terrorismia. Huumausainerikoksissakin on samoja piirteitä. Valtiopetos on poliittisena rikoksena vakava, ja siihen on perinteisesti suhtauduttu hyvin tiukasti. Rahanväärennyksessä ja maksuvälinepetoksessa on puolestaan ollut tarpeen varautua järjestäytyneen rikollisuuden mukanaan tuomaan uhkaan tuollaisten rikosten toteuttamiseen erityisesti soveltuvien laitteiden valmistamisesta ja käyttämisestä.

Kansallisessa rikosoikeudessa lähtökohtana on perinteisesti ollut, että rangaistusvastausta ei ole tarkoituksenmukaista ulottaa rikoksen yritystä aikaisempaan vaiheeseen. Suunnittelu- tai valmisteluvaiheessa konkreettinen vaara rikoksen toteuttamisesta saattaa olla vähäinen.

Kuitenkin myös eräät kotimaan tapahtumat, muun muassa Jokelan ja Kauhajoen koulusurmat, eräät rahankuljetusryöstöt ja muutamat muut yksittäistapaukset, ovat antaneet aihetta arvioida tarvetta kriminalisoida tiettyjen törkeiden rikosten valmistelu. Keskusteluissa esillä olleita rikoslajeja ovat olleet erityisesti henkirikokset, törkeä pahoinpitely, panttivangin ottaminen ja törkeä ryöstö.

Eduskunnan vastauksessa EV 107/2007 vp 4.12.2007 eduskunta edellytti, että ”hallitus selvittää, ovatko rikoslainsäädäntöön nykyisin sisältyvät valmistelutyyppejä tekoja koskevat rangaistussäännökset johdonmukaisia ja vastaavatko ne riittävästi vakavien rikosten torjunnan asettamia vaatimuksia.” Oikeusministeriön mukaan asiassa ei tuolloin voitu edetä ennen kuin esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilain uudistaminen on saatettu päätökseen, koska rikosten ennaltaehkäisy ja niiden valmistelun säätäminen rangaistavaksi liittyvät asiallisesti yhteen. Syksyllä 2010 annettiin hallituksen esitys esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi (HE 222/2010 vp) ja hallituksen esitys poliisilain si ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 224/2010 vp), ja eduskunta hyväksyi esitykset 15.3.2011. Lait tulevat voimaan vuoden 2014 alussa.

Jokelan koulusurmia (7.11.2007) koskevassa tutkintalautakunnan raportissa (26.2.2009) todettiin seuraavaa: ”Henkirikoksen valmistelu tai suunnittelu ei ole rangaistavaa, mikä pienentää poliisin mahdollisuuksia puuttua koulu-uhkauksiin tai koulusurmien valmisteluun viittaavaan toimintaan.” Tämän perusteella raportissa annettiin seuraava suositus (s. 124): ”Oikeusministeriön tulisi selvittää henkirikoksen valmistelun säätämistä rikoslaisissa rangaistavaksi teoksi.”

Kauhajoen koulusurmia (23.9.2008) koskevassa tutkintalautakunnan raportissa (17.2.2010) asia on ilmaistu hieman väljemmin (s. 107): ”Poliisilla on valtuudet ryhtyä toimenpiteisiin yksittäisen rikoksen estämiseksi. Kattavampaa puuttumista kuitenkin haittaa se, että henkirikoksen valmistelu ei ole rikos.”

Oikeusministeriö on 17.3.2008 (OM 118/03/2007) antanut eduskunnan lakivaliokunnalle lausunnon törkeän ryöstön valmistelua koskeneesta lakialoitteesta LA 124/2007 vp laiksi rikoslain 31 luvun muuttamisesta. Lausunnossa todettiin johtopäätöksenä seuraavaa: ”Lakialoitteen säännöshdotus on liian epämääräinen ja väljä,

jotta törkeän ryöstön valmistelu voitaisiin säätää rangaistavaksi kyseisessä muodossa.”

Rikoslain yleisen osan uudistuksen yhteydessä rikosten valmistelun ja salahankkeen kriminalisoinnin soveltamiseen todettiin liittyvän vaikeita näyttöongelmia ja oikeusturvariskejä. Myöskään valmistelun rangaistavuuden laajuuden suhteen lainsäädäntö ei tuolloin antanut aihetta arvosteluun. Oikeusturvan kannalta pidettiin perusteltuna säätää valmistelusta itsenäinen tunnusmerkistö, milloin siihen on kriminaalipoliittinen tarve. Tällaisen rikoksen nimeämisen valmistelukriminalisoinniksi todettiin olevan puhtaasti terminologinen kysymys (HE 44/2002 vp, s. 132 ja 135). Kyseessä oli tarkoin punnittu linjaus, jonka mukaan rikosten valmistelusta ei ole tarkoituksenmukaista säätää kaikkia kriminalisointeja koskevassa rikoslain yleisessä osassa, eikä tästä linjauksesta ole syytä edelleenkaan poiketa.

Koska valmistelukriminalisoinnit ovat suomalaiselle rikosoikeusjärjestelmälle lähtökohtaisesti vieraita, ne eivät voi muodostaa teoreettisesti johdonmukaista kokonaisuutta. Olennaista kuitenkin on, että rikoslain säännökset yhdessä eri viranomaisten toimivaltuuksien kanssa vastaavat vakavien rikosten torjunnan edellyttämiä vaatimuksia. Pidättyväinen suhtautuminen valmistelua koskevan yleissäännöksen tarpeeseen ei merkitse sitä, ettei valmisteluluonteisia erityiskriminalisointeja voida säätää. Tällöin on paremmat edellytykset tehdä rangaistavaksi säätämisen edellyttämä hyöty-haitta -punninta ja arvioida laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset kuin säädettäessä valmistelusta rikoslain yleisessä osassa.

Valmistelutoimien kriminalisointi edellyttää todellista tarvetta ja tarkkaa harkintaa sen suhteen, täytyvätkö rikosoikeuden käyttöä rajaavat ja oikeuttavat kriminalisointiperiaatteet. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mukaan (PeVL 17/2006 vp, s. 4) rikosoikeudellisen sääntelyn laillisuusperiaatteeseen kuuluva täsmällisyysvaatimus on korostunut, jos sääntely merkitsee rikosoikeudellisen osallisuusvastuun sääntelyä vakiintuneista osallisuusopillisista käsityksistä poikkeavasti. Kannanotolla on liittymäkohta törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimiseen, koska rikosvastuun laajentaminen rikosko-

konaisuuksien varhaisimpiin vaiheisiin heijastuu myös osallisuusopillisiin kysymyksiin.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Valmistelukriminalisoinnit

Rangaistavuuden lähtökohtana rikosoikeudellisessa sääntelyssä pidetään yleensä täytettyä tekoa, rikosta. Useiden tahallisten rikosten yritys on myös säädetty rangaistavaksi.

Rikoksena mahdollisesti arvioitavan tapahtumaketjun ”elinkaari” etenee teoriassa ”mielensisäisestä” suunnittelusta konkreettiseen valmisteluun, siitä edelleen yritykseen ja lopulta täytettyyn tekoon ja teon seurauksiin. Ero suunnittelun, valmistelun ja yrityksen välillä voi olla tulkinnanvarainen. Rangaistavuuden alkupisteenä on yleensä aikaisintaan yrityskynnys.

Vuonna 2004 rikoslain yleisen osan uusien säännösten voimaan tullessa kumottiin vuodelta 1889 peräisin ollut pykälä, joka koski nimenomaan rikoksen valmistelua. Kyseinen pykälä oli silloisessa rikoslain 4 luvun 3 §:ssä, ja se kuului seuraavasti: ”Rikoksen valmistelu rangaistaan ainoastaan silloin kuin siitä on laissa erittäin määrätty. Rangaistavasta valmistelusta noudatettakoon mitä 2 §:ssä yrityksestä on säädetty.”

Rikoksen valmistelulla tarkoitetaan subjektiivisessa suhteessa rikokseen tähtäävää toimintaa, jolla luodaan edellytyksiä rikoksen myöhemmälle toteuttamiselle. Valmistelutoimet ovat yritystä varhaisempia tekoja, joissa rikoksen tekemistä ei ole vielä aloitettu. Valmisteluna rangaistavia toimia on vaikea laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla kuvata täsmällisesti tunnusmerkistössä, sillä valmistelu voi olla hyvin monenlaista toimintaa. Epätasällisten säännösten soveltamisessa voi syntyä tulkinta-, näyttö- ja oikeusturvaongelmia.

Valmisteluna rangaistavaa voi olla muun muassa rikokseen soveltuvan välineen tai tarvikkeen hallussapito tarkoituksessa toteuttaa rikos. Tällaiset välineet saattavat kuitenkin olla sinänsä täysin laillisia, jolloin niiden hallussa pitämisen rangaistavuus joudutaan

perustamaan tekijän subjektiiviseen tarkoitukseen käyttää niitä rikoksen tekemiseen. Tekijän tarkoituksen selvittäminen ja toteen näyttäminen on kuitenkin usein vaikeaa ennen rikoksen tekemistä. Käytännössä valmistelutoimen yhteys rikokseen voidaan usein selvittää vasta jälkikäteen, kun rikos tai sen yritys on jo toteutunut. Muun muassa näiden laillisuusperiaatteeseen ja käytännön näyttö-ongelmiin liittyvien syiden vuoksi valmistelukriminalisointien soveltamisalan laajentamiseen on suhtauduttu varauksellisesti (HE 44/2002 vp).

Rikoksen valmistelun rangaistavuutta harmittaessa erityinen huomio on kiinnitettävä kysymykseen, milloin siirrytään yleensä rangaistamattomasta valmistelusta rangaistavan yrityksen puolelle. Rikoslain 5 luvun 1.2 §:n yrityksen määritelmäsäännöksen mukaan teko on edennyt rikoksen yritykseksi, kun tekijä on aloittanut rikoksen tekemisen ja saanut aikaan vaaran rikoksen täyttymisestä. Rikoksen yritys on kysymyksessä silloinkin, kun sellaista vaaraa ei aiheudu, jos vaaran syntymättä jääminen on johtunut vain satunnaisista syistä. Säännös kuvastaa yrityksen ja valmistelun rajaa (HE 44/2002 vp). Yritysvastuu edellyttää, että menettely on ollut tahallista. Tämä pätee yhtä lailla valmisteluun. Rikoksen valmistelussa tavoitteena on toteuttaa valmisteltava rikos.

Oikeuskirjallisuuden mukaan jonkinlaisena tendenssinä oikeuskäytännössä on rangaistavan yritysvaiheen ”varheneminen”. Perinteisen näkemyksen mukaan pääpaino yritysvastuussa on teon objektiivisessa puolella eli teossa ja sen aiheuttamassa vaarassa. Kuitenkin yrityksen määritelmään sisältyvää ”satunnaisten syiden” kriteeriä soveltaen on mahdollista laskea rangaistavuuden alarajaa jopa ennakoimattomalla tavalla. Oikeuskirjallisuudessa esitetyn käsityksen mukaan vaadittava vaaran aste näyttäisi oikeuskäytännössä asetettavan hyvin lähelle monien rikosten tunnusmerkistöissä käytettyä ”on omiaan” -kriteeriä. Tällöin melkein mikä tahansa tahallinen yritys tehdä rikos voidaan määritellä kelvolliseksi.

”Yrityskynnyks” on käytännössä erilainen eri rikoksissa, koska rikosten tunnusmerkistöt eroavat toisistaan. Esimerkiksi henkirikosten, törkeän pahoinpitelyn, törkeän ryös-

tön ja panttivangin ottamisen tunnusmerkistöissä on sellaisia eroja, että niiden valmistelun kriminalisoimisen ei välttämättä tulisi noudattaa samaa tunnusmerkistön kirjoittamista. Henkirikoksissa (RL 21:1—3) tekotapa ”tappaa” voidaan toteuttaa monella tavalla. Törkeässä pahoinpitelyssä (RL 21:6) ja törkeässä ryöstössä (RL 31:2) on useita teko- ja rangaistustapoja ja kvalifiointiperusteita, ja rangaistavuuden alaan vaikuttaa myös rikoksen kokonaistörkeyttä koskeva arviointi. Etukäteen on törkeisiin tekemuotoihin liittyvän kokonaisarvostelun vuoksi vaikea arvioida, valmisteleeko joku nimenomaan tietyn rikoksen törkeää tekemuotoa. Tästä pulmasta ei kuitenkaan rikoslaissa omaksutun systematiikan vuoksi ole mahdollista päästä eroon.

Suomen lainsäädännössä ei siis ole yleistä säännöstä rikosten valmistelusta, eikä sellaiselle ole tarvetta. Kuten edellä on jo todettu, säädettäessä valmistelusta rikoslain erityisen osan puolella on paremmat edellytykset tehdä hyöty-haitta punninta ja toteuttaa laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset kuin säädettäessä valmistelusta yleisesti rikoslain yleisessä osassa.

Valmistelukriminalisointeja on rikoslain erityisessä osassa hieman laskutavasta ja käytetyistä kriteereistä riippuen noin 20. Tiedetyt rikokset ovat niin sanottuja varsinaisia valmistelukriminalisointeja, että niiden nimikkeestä tai tunnusmerkistöstä ilmenee selvästi käsite valmistelu taikka rikoksen tekemisestä sopiminen. Osa rikoksista on puolestaan sellaisia, että niiden tunnusmerkistöissä ei mainita valmistelua, mutta tosiasiallisesti kysymys on tiettyjen valmistelutoimien rangaistavuudesta. Esimerkkinä tällaisista rikoksista voidaan mainita murtovälineen hallussapito (RL 28:12a), tulliselvitysrikokset (RL 46:7—9) ja lapsen houkuttelemine seksuaalisiin tarkoituksiin (RL 20:8b). Viimeksi mainittua ryhmää voidaan luonnehtia välillisiksi valmistelukriminalisoinneiksi. On tosin jossain määrin tulkinnanvaraista, mitkä rikokset kuuluvat tähän ryhmään, ja mahdollista on tehdä myös hienojakoisempia valmistelukriminalisointiryhmiä.

Joissain rikoksissa on kyse valmisteluluonteisen teon tekemisestä tarkoituksessa tehdä myöhemmin tahallinen rikos tai edistää sellaista. Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi

maanpetoksellinen yhteydenpito (RL 12:11), salahanke vaarallisen sotilasrikoksen tekemiseksi (RL 45:24) ja huumausainerikoksen edistäminen (RL 50:4). Toisaalta, kuten lakivaliokuntakin on painottanut (LaVM 4/2009 vp, s. 5), myös rikos, joka on jo täytynyt, voi tosiasiallisesti merkitä jonkin muun rikoksen valmistelua osana laajempaa rikoskokonaisuutta. Esimerkiksi väärennys (RL 33:1) on usein käytännössä petoksen (RL 36:1) valmistelua.

Erytysryhmän muodostavat kriminalisoinnit, joissa säädetään rangaistavaksi tyypillisten rikosentekovälineiden hallussapito. Lievimmät näistä on kielletty järjestyslain (612/2003) 9—13 §:ssä, vakavimmat rikoslain puolella, kuten eräät aserikokset (RL 41 luku) sekä eräät terveyttä ja turvallisuutta vaarantavat rikokset (RL 44 luku).

Erytisesti varsinaista valmistelua koskevat rangaistussäännökset koskevat nykyisin ennen kaikkea vakavimpia rikoksia. Eräisiin lievempiin tekoihin liittyvät valmistelukriminalisoinnit puolestaan perustuvat joko kansainvälisiin velvoitteisiin taikka rikoslajikohtaisiin erityisiin näkökohtiin.

Valmistelun säätäminen rangaistavaksi liittyy monissa rikoksissa esimerkiksi valtion toimintojen suojaamiseen taikka siihen rinnastettavan infrastruktuurin, esimerkiksi liikenne-, raha- tai maksujärjestelmän, turvaamiseen. Yksilöllisiä oikeushyviä ei ole muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta suojattu valmistelukriminalisoinneilla. Useiden valmistelua koskevien rangaistussäännösten taustalla ovat kansainväliset sopimusvelvoitteet. Tällaisia kriminalisointeja ovat esimerkiksi huumausainerikoksen valmistelu (RL 50:3), rahanväärennyksen valmistelu (RL 37:4), terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu (RL 34a:2) ja salahanke törkeän rahanpesun tekemiseksi (RL 32:8).

Kuuluipa tietty rikos mihin tahansa näistä kategorioista, rikosvastuun perustava tunnusmerkistö on kuvattu säännöksessä tyhjentävästi. Kriminalisoinneille on luonteenomaista, että kyse on jonkin välineen hallussapidosta tarkoituksessa tehdä rikos tai rikoksen tekemistä tarkoittavasta sopimuksesta.

Rikoksen yrityksen rangaistavaksi säätämisessä pääsääntö on miltei päinvastainen:

yleensä vain lievimmät rikokset on jätetty sen ulkopuolelle. Myös rikoksen yrityksen rangaistavuus harkitaan jokaisessa tilanteessa erikseen. Kaikkia rikoksia ei voi luontevasti yrittää, ja joissakin tapauksissa yrityksen rangaistavuudelle ei tunnusmerkistön muotoilun vuoksi ole tarvetta. Lähtökohtana kuitenkin on, että eri rikosten valmistelun kriminalisoimisessa ei ole kyse siitä, mitä elämänalueita rikosoikeudellisen sääntelyn tulisi suojella. Tämä on ratkaistu jo päärikosta koskevassa tunnusmerkistössä. Kysymys on siitä, kuinka varhaisiin toimiin rikosvastuu tulisi ulottaa.

Valmistelukriminalisoinneilla ei saavuteta kovin suuressa määrin rikosten vähentymistä. Törkeiden rikosten valmistelun kriminalisointi on ennen kaikkea oikeudenmukaisuuskysymys, ja argumentit rangaistavuuden alan laajentamisen puolesta liittyvät samoihin perusteisiin, joita esitetään rikoksen yrityksen kriminalisoinnin puolesta. Rikoksen yrityksen rangaistavuutta on perusteltu subjektiivisilla syillä, joiden mukaan yritys osoittaa rikosentekijässä samanlaista pahaa tahtoa kuin täytetty rikos. Objektiiivisten teorioiden mukaan yrityksen rangaistavuus puolestaan perustuu yritysteon aiheuttamaan vaaraan suojeltavalle oikeushyväälle, vaikka rikos ei täytyisikään. Viime kädessä valmistelusta rankaisemisen perusteet nojautuvat näihin samoihin näkökohtiin.

Toisaalta kysymys on myös poliisin keinoista puuttua valmistelutyypiseen toimintaan riittävän varhaisessa vaiheessa. Rikosten ennalta estämiseen on jo nyt varsin kattavat valtuudet. Valtuuksia on poliisilain kokonaisuudistuksen yhteydessä lisätty. Uhkaavaan toimintaan on voitu puuttua jo nykyisin voimassa olevan lainsäädännön nojalla. Poliisi on esimerkiksi kertonut ehkäisseensä vakavia koulu-uhkauksia. Toisin kuin julkisessa keskustelussa on toisinaan esitetty, poliisi ei ole voimaton rikosten valmistelun estämisessä. Monesti teot on jo nykyisen poliisilain mukaan voitu estää. Olennaista on, että rikokset estetään, eikä se, saavatko valmistelijat mahdollisimman ankaran rangaistuksen.

Törkeiden rikosten valmistelun tullessa rangaistavaksi poliisin käytettäväksi tulisivat esitutkintalain ja pakkokeinolain toimivaltuudet, joilla saattaa olla merkitystä valmiste-

lutoimiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tapahtuvan puuttumisen kannalta.

Valmistelun kriminalisointiin liittyy kuitenkin joukko vaikeita lainopillisia pulmia, mutta erääksi keskeiseksi kysymykseksi nousevat näyttöongelmat. Jos säädetään rangaistavaksi varsin tavanomainen laillinen toiminta (kuten leipäveitsen hallussapito) tietyssä tarkoituksessa, miten tämä näytetään? Valmistelusta ei myöskään aiheudu ainakaan samassa laajuudessa konkreettista vaaraa tunnusmerkistössä tarkoitettujen seurauksien aiheutumisesta kuin rikoksen yrityksen kohdalla, koska valmistelutoimia tehnyt ei ole vielä aloittanut toteuttamaan rikostunnusmerkistössä kuvattua täytäntöönpanotoimintaa. Tästä syystä valmistelukriminalisoinneissa subjektiivinen puoli eli rikosentekijän tarkoitus korostuu välttämättä enemmän kuin yrityksen kohdalla. Kysymys on käytännössä siitä, mitä tekijä suunnittelee tiettyä toimenpidettä tehdessään. Rikosvastuun syntyminen edellyttää aina myös jonkinlaisia objektiivisesti havaittavia ulkoisia tekoja, sillä pelkästä ajattelusta ei voida rangaista.

Eräiden vakavimpien rikosten tyyppitilanteita ja valmistelurikosten määrät

Suomen henkirikollisuutta voidaan kuvata syrjäytyneiden ja alkoholisoituneiden miesten keskinäiseksi väkivallaksi. Rikokset liittyvät kiinteästi alkoholinkäyttötilanteisiin. Tyyppillinen suomalainen henkirikos on ryypyräitappo. Aseena on puukko tai keittiöveitsi, ja tekoajankohta on viikonloppu. Uhri ja tekijä ovat vanhoja tuttuja ja teko hetkellä 2–3 promillen humalassa. Tyyppillinen henkirikollinen on keski-ikäinen, yksin asuva, työelämästä syrjäytynyt miesalkoholisti, jolla on takanaan useita vankeustuomioita niin väkivalta- kuin muistakin rikoksista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen henkirikoskatsauksessa 92 %:ssa henkirikoksista seurantajärjestelmään oli kirjattu yksi tai useampi motiivi. Kaiken kaikkiaan yleisimpien motiivien joukossa oli varsin vähän välineelliseen, suunnitelmalliseen väkivaltaan viittaavia. Rikollisryhmien tai rikollisten väliset konfliktit oli mainittu motiiviksi neljässä prosentissa ja päämotiiviksi kahdessa prosentissa katsauskauden rikoksista. Näistä huomattava osa liit-

tyi moottoripyöräjengien keskinäiseen tai sisäiseen väkivaltaan. Taloudellisen hyödyn motivoimat rikokset muodostivat kymmenen prosenttia ajanjakson henkirikoksista, ryöstömurhat neljä prosenttia. Katsauskauden henkirikoksista 23 prosenttia oli rikostutkijoiden arvion mukaan ennalta harkittuja (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Henkirikoskatsaus 2009).

Tyyppillisellä suomalaisella väkivaltarikollisuudella ei voida perustella rangaistavuuden alan laajentamista. Muutostarpeet perustuvat yksittäistapauksiin, jotka sinänsä saattavat olla hyvinkin vakavia.

Panttivangin ottamisesta tuomittiin alioikeuksissa vain yhden kerran vuosina 2005–2009 (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Rikollisuustilanne 2010). Rikos on siis erittäin harvinainen. Panttivangin ottamisen valmistelu voi kuitenkin olla erittäin suunnitelmallista ja pitkäkestoista, ja rikos on laadultaan sellainen, että se puoltaa valmistelun kriminalisointia.

Kuten henkirikollisuudessa, myös ryöstörikkosten valmistelun rangaistavuutta pohdittaessa tulee ottaa huomioon se, millaisia ryöstörikkoksia Suomessa tehdään, jotta havaitaan se toimintaympäristö, jota mahdollinen valmistelukriminalisointi koskisi.

Tyyppillinen ryöstörikollisuus ei ole olennaisesti muuttunut sen jälkeen, kun nykyiset lainsäädäntöratkaisut on tehty. Kuitenkin erityisesti julkisessa keskustelussa on korostettu, että talousrikollisuus, muu oikeudetonta taloudellista hyötyä tuottava vakava rikollisuus ja erityisesti huumausainerikollisuus on monimuotoistunut, ammattimaistunut, muuttunut suunnitelmallisemmaksi ja kansainvälistynyt.

Yleisimmät anastuksen kohteet luonnollisiin henkilöihin kohdistuneissa ryöstörikkoksissa ovat lompakko ja kännykkä. Luonnollisiin henkilöihin kohdistuneista ryöstöistä 80 %:ssa saalis oli ollut alle 500 euroa, törkeistä ryöstöistä 59 %:ssa 500 euroa suurempi. Myös liikelaitosryöstöistä 80 %:ssa saalis oli ollut 500 euroa pienempi, törkeistä liikelaitosryöstöistä 51 %:ssa 1 000 euroa suurempi. Ryöstöinä tutkituista teoista seitsemässä prosentissa pääpäily oli naamioitunut. Törkeissä ryöstöissä osuus oli 25 %. Käytännössä luonnollisiin henkilöihin kohdistuneet ryöstö-

törikokset tehtiin lähes aina naamioitumatta, liikeyrityksiin kohdistuneissa rikoksissa sen sijaan pääepäilty oli naamioitunut 45 %:ssa tapauksista. Puolet ryöstörikosten uhreista oli saanut jonkinasteisia fyysisiä vammoja. Lääkärin tai sairaalahoitoa vaatineita vammoja oli saanut viidesosa uhreista (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Ryöstörikoskatsaus 2007).

Empiiriset tutkimukset eivät ole nostaneet esille tarvetta laajentaa panttivangin ottamisen tai ryöstökriminalisointien alaa varhaisempiin vaiheisiin. Rangaistavuuden alan laajentamisen tarve perustuu yksittäistapauksiin, jotka ovat liittyneet lähinnä järjestäytyneen rikollisuuden toimintaan.

Rikoslainsäädännössä jo olevia valmistelukriminalisointeja on sovellettu erittäin harvoin. Käytännössä säännöksistä sovelletaan yleisemmin ainoastaan murtovälineen hallussapitoa ja jonkin verran yritettyä yllytystä perättömään lausumaan sekä huumausainerikosten valmistelua ja edistämistä.

2.2 Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö

Oikeusvertaileva katsaus Ruotsin, Norjan, Tanskan, Saksan ja Yhdistyneen kuningaskunnan lainsäädäntöön sisältyy oikeusministeriön työryhmämietintöön "Ehdotus eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoinnista" (Oikeusministeriö, Mietintöjä ja lausuntoja 15/2012). Vertailu osoittaa, että valmistelun rangaistavuus voidaan toteuttaa lakiteknisesti monin eri tavoin ja sillä on kiinteä yhteys rikoslain yleisiin vastuusäännöksiin. Päätelmien tekemisessä on oltava varsin varovainen. Järjestelmien erot eivät ole niin suuria kuin ensisilmäykseltä voi vaikuttaa. Suomen järjestelmän ominaispiirteenä on kriminalisoida verraten ankarasti vaarallisten rikosentekovälineiden hallussapito. Tällöin valmistelukriminalisoinnille ei jää niin suurta tarvetta.

Vertailusta tehtäviä johtopäätöksiä vaikeuttaa myös se, että problematiikka liittyy kiinteästi rikosoikeuden osallisuuskysymyksiin ja erityiskriminalisointeihin.

Valmistelun määritelmä on ainoastaan Ruotsin rikoslaisissa, jota voidaan hyödyntää myös Suomen rikoslain valmistelua koskevi-

en säännösten muotoilussa, vaikkei se sellaisenaan suomalaiseen järjestelmään sovikaan.

Erilaisia salahankkeen ja muiden teemaan liittyvien oikeudellisten käsitteiden määritelmiä on kuitenkin myös Saksassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Ne koskevat esimerkiksi osallisuuden "esiasteita", kuten yritettyä yllytystä, joka puolestaan Ruotsissa on osa salahanketta koskevaa säännöstä. Tanskassa rikoksen yrityksen käsite on niin laaja, että se kattaa suurelta osin myös toimet, jotka Suomen oikeudessa katsottaisiin valmisteluksi.

Vertailumaista Norjan lakitekniinen ratkaisu muistuttaa eniten suomalaista. Norjan lainsäädäntö on myös kaikkein tuoreinta, koska siellä on juuri toteutettu rikoslain kokonaisuudistus. Vaikka osallisuusvastuu ei Norjassa edellytä pääteon toteuttamista ja yllytyksen yrityksestäkin rangaistaan, on valmistelun rangaistavuus muuten toteutettu samalla tavalla: yleissäännöstä ei ole, ja valmistelukriminalisoinnit ovat itsenäisiä tunnusmerkkistöjä.

2.3 Nykytilan arviointi

Arvioinnin lähtökohdat

Suomessa voidaan puhua tietyistä vakiintuneesta, rikosoikeuden käyttöä eli kriminalisointeja koskevasta näkemyksestä. Tämä näkemys on vakiintunut oikeuskirjallisuudessa, lainvalmistelukäytännössä ja eduskunnan lainsäädäntökäytännössä.

Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ydinsisältöön kuuluu muun ohella vaatimus kirjoitetun eduskuntalain tasoisesta rikosoikeudellisesta sääntelystä sekä säännöksen täsmällisyyttä koskeva vaatimus. Valmistelun kriminalisoiminen on ongelmallista nimenomaan tarkkarajaisuus- ja siihen liittyvän ennustettavuusvaatimuksen vuoksi. Toisaalta rikoslaisissa on jo nykyisin useita valmistelukriminalisointeja, joita on niitä säädettäessä pidetty laillisuusperiaatteen mukaisina. Kyseiset kriminalisoinnit rakentuvat tyypillisesti mallille, että henkilö "tehdäkseen" tietyn rikoksen suorittaa tietyn toimen, esimerkiksi hankkii ampuma-aseen taikka "sopii toisen kanssa tai laatii suunnitelman sellaisen rikoksen tekemisestä".

Oikeushyvien suojelun periaatteen mukaan hyväksyttävän rikoslainsäädännön on suojeltava tiettyä tarkemmin määriteltävää oikeushyvä. Rangaistavuuden alan laajentamisella valmisteluvaiheeseen pyritään suojaamaan tiettyä oikeushyvä perusteen kriminalisointia laajemmin.

Ultima ratio -periaatteen ydinsisällön mukaan rikosoikeutta voidaan käyttää oikeushyvien suojeluun vain, jos käytettävissä ei ole toista moraalisesti hyväksyttävämpää sitä tehossaan kohtuullisissa määrin lähestyvää ja kohtuullisin kustannuksin toimeenpantavissa olevaa keinoa. Rikosoikeudellisen järjestelmän sisällä ultima ratio -periaate tarkoittaa vaatimusta vähiten puuttuvasta keinosta sekä vaatimusta rikosoikeudellisen järjestelmän suhteellisuudesta. Käytännössä kysymys voi olla esimerkiksi varovaisuusperiaatteen soveltamisesta rangaistavan käyttäytymisen alan laajentamisessa uudentyyppisiin osallisuustilanteisiin. Pidättyväisesti on niin ikään suhtauduttava kriminalisointeihin, jotka käytännössä merkitsivät samasta toiminnasta rankaisemista usean eri säännöksen perusteella.

Hyöty-haitta-punninnan periaatteen mukaan kriminalisoinnista on oltava enemmän hyötyä kuin haittaa. Periaate laajentaa kriminalisointeja koskevan tarkastelun kokonaisyhteiskunnalliseksi.

Hyöty-haitta-punninnan käytännön merkitys on ollut erityisen suuri syystä tai toisesta hankaliksi koettujen kriminalisointien kohdalla.

Kriminalisointiperiaatteet on huomioitu tässä esityksessä. Laillisuusperiaatteen kannalta tunnusmerkistöt on pyritty jäljempänä ilmenevällä tavalla kirjoittamaan niin tarkkarajaisiksi ja täsmällisiksi kuin mahdollista. Jossain määrin epäselvää on kuitenkin se, miten tehokkaasti valmistelun kriminalisointi suojaa oikeushyviä. Ultima ratio -periaatteen näkökulmasta olennaisimmaksi kysymykseksi nousee se, että uuskriminalisointi on päällekkäinen eräiden nykyisten rangaistussäännösten kanssa, ja poliisin rikosten ja niiden valmistelun estämistä koskevien toimien on jatkossakin oltava ensisijaisia.

Yrityskynnys

Yrityksen määritelmä rikoslain 5 luvun 1.2 §:ssä kuuluu seuraavasti: ”Teko on edennyt rikoksen yritykseksi, kun tekijä on aloittanut rikoksen tekemisen ja saanut aikaan vaaran rikoksen täyttymisestä. Rikoksen yritys on kysymyksessä silloinkin, kun sellaista vaaraa ei aiheudu, jos vaaran syntymättä jääminen on johtunut vain satunnaisista syistä.” Säännös määrittää yrityksen ja valmistelun välistä rajaa.

Lain esitöiden (HE 44/2002 vp, s. 136) mukaan rikoksen tekemisen aloittamisella tarkoitetaan konkreettisiin toimiin ryhtymistä rikostunnusmerkistön toteuttamiseksi. Konkreettisilla toimilla tarkoitetaan tunnusmerkistössä tarkoitettua toimintaa. Esimerkiksi ryöstön ja törkeän ryöstön tunnusmerkistöön kuuluu rikoslain 31 luvun 1 §:n mukaan henkilön kohdistuvan väkivallan käyttäminen taikka sen käyttämisellä uhkaaminen ja tällä tavoin tapahtuva toisen irtaimen omaisuuden anastaminen toisen hallusta taikka tällä tavoin tapahtuva toisen pakottaminen luopumaan taloudellisesta edusta, johon tekijällä ei ole laillista oikeutta. Väkivallan käytön tai sillä uhkaamisen tulee olla keino omaisuuden anastamisen toteuttamiselle. Ryöstörikosten rangaistava yritys edellyttää näin ollen konkreettisiin toimiin ryhtymistä henkilöön kohdistuvan väkivallan käyttämiseksi tai sillä uhkaamiseksi. Henkirikoksissa rangaistava yritys edellyttää vastaavasti konkreettisiin toimiin ryhtymistä henkilön tappamiseksi. Pahoinpitelystä puolestaan tuomitaan se, joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan. Yrityksenä rangaistavaa on konkreettiseen toimeen ryhtyminen jonkin mainitun tekotavan osalta.

Panttivangin ottaja puolestaan tuomitaan täytetyistä teosta silloin, kun vapaudenriisto kolmannen pakottamistarkoituksessa on alkanut. Panttivangin ottajan ei siis tarvitse saada lunnasrahoja tai muuten tahtoaan toteutetuksi. Vapaudenriiston ei ole tarvinnut edes tulla pakotettavan tietoon, puhumattaakaan pakotettavalle esitettävästä lunnasrahasta tai muusta vaatimuksesta. Panttivangin otta-

misen yritys alkaa silloin, kun toisen vapaus on yritetty riistää kolmannen pakottamistarcoituksessa.

Täysin yhtenäistä linjaa yrityksen rangaistavuudelle ei oikeuskäytännössä ole syntynyt, eikä eri rikoksia koskevissa lainvalmisteluasiakirjoissa ole aina kovin tarkoin esitetty kannanottoa siitä, missä vaiheessa tietyn rikoksen yritys alkaa tai päättyy.

Toinen rikoksen yritykseen kuuluva tunnusmerkistökätkijä on täytäntöönpanotoimen aloittamisesta aiheutuva konkreettinen vaara rikoksen täyttymisestä. Tämä merkitsee sitä, että rikoksen toteutumisen tulee ensinnäkin olla käytännössä mahdollista. Rikoksen toteutumisen vaaran on oltava lisäksi varteenotettava. Tällaista vaaraa ei kuitenkaan rikoslain 5 luvun 1 §:n 2 momentin jälkimmäisen virkkeen mukaan edellytetä, jos vaaran syntymättä jääminen on johtunut vain satunnaisista syistä.

Rikosten yrityksen rangaistavuus edellyttää tahallisuutta. Rikoksen tekemiseksi eli täytäntöönpanotoimeksi katsottavan menettelyn täytyy tapahtua tarkoituksin välittömästi toteuttaa kyseinen rikos.

Esimerkiksi Liedon rahankuljetusautojuttussa pohdittiin rajanvetoa rankaisemattoman valmistelun ja rangaistavan yrityksen välillä. Turun hovioikeus (30.11.2009, R 09/84) hyväksyi lainvoimaiseksi tullessa ratkaisussaan käräjäoikeuden esittämän törkeän ryöstön rankaisemattoman valmistelun ja rangaistavan yrityksen rajanvetoa koskevan tulkinan. Sen mukaan törkeän ryöstön yritys voitiin katsoa alkaneeksi aikaisintaan siitä hetkestä lukien, jolloin tekijät vajaan kahden kilometrin päässä tekopaikalta lähtevät ajoneuvoillaan liikkeelle tarkoituksenaan ajaa suoraan rikosentekopaikalle ja suorittaa siellä ryöstö. Sen sijaan tapauksessa liikkeelle lähtemistä edeltäneet toimet, kuten matka odotuspaikkana olleelle hautausmaalle, välillä suoritettu tiedustelumatka Liedon keskustaaj ja sitä seurannut palaaminen hautausmaalle sekä siellä odottelu, eivät olleet välittömästi rikostunnusmerkistön toteutumiseen tähtäävää toimintaa eivätkä sellaisenaan vielä rangaistavaa törkeän ryöstön yritystä.

Yrityskynnys asetettiin siis huomattavan varhaiseen pisteeseen: siihen, kun tekijät lähtivät vajaan kahden kilometrin päästä liik-

keelle tarkoituksenaan ajaa suoraan rikosentekopaikalle ja suorittaa siellä rikos.

Hovioikeuden mukaan törkeän ryöstön yrityksen tunnusmerkistön toteutumisen kannalta ratkaisevaa oli se, olivatko tekijät lähteneet autoineen liikkeelle mennäkseen välittömästi suorittamaan arvokuljetuksen ryöstön ennalta suunnitellun mukaisesti. Ratkaisevaa oli liikkeelle lähdön määränpää ja liikkeelle lähtöön liittynyt tarkoitus. Liikkeelle lähteminen johonkin muualle kuin arvokuljetusauton tai sen tulevan ajoreitin luokse tai ennakkosuunnitelmasta poiketen taikka muussa kuin ryöstön toteuttamistarkoituksessa ei olisi ollut välittömästi rikoksen suorittamiseen tähtäävää toimintaa. Asiassa jäi kuitenkin hovioikeuden mukaan näyttämättä, että tekijät olisivat lähteneet autoillaan liikkeelle välittömänä tarkoituksenaan suorittaa ryöstö. Siitä seuraisi, että näyttämättä oli samalla jäänyt, että törkeän ryöstön yritykseen välttämättä kuuluva rikoksen tekeminen olisi aloitettu. Hovioikeus päätyi sen vuoksi katsomaan, että teko ei ollut ennen tekijöiden hautausmaalta liikkeelle lähdeäessä tapahtunutta kiinniotamista edistynyt rangaistavan yrityksen asteelle. Ratkaisu ei ollut yksimielinen. Yksi hovioikeudenneuvos oli eri mieltä rangaistavan yrityksen alkuhetkeä koskevasta laintulkinnasta. Hän katsoi, ettei rangaistavan yrityksen alkuhetkenä voida pitää vielä sitä hetkeä, jolloin ryöstäjä lähtee autollaan liikkeelle tarkoituksenaan ajaa 1,8 kilometrin päässä olevan ryöstökohteen luo toteuttamaan siellä ryöstö.

Korkein oikeus on ratkaisussa KKO 2003:78 todennut, että oikeuskäytännössä on katsottu, että tekijä on syyllistynyt rikoksen yritykseen vasta, kun tunnusmerkistöön kuuluva täytäntöönpanotoimi on aloitettu niin, että on syntynyt todellinen vaara rikoksen täyttymisestä. Tämän on katsottu tarkoittavan sitä, että tekijän on täytynyt toteuttaa vähintään yksi tunnusmerkistöön kuuluva täytäntöönpanotoimi. Ryöstön rangaistava yritys edellyttää näin ollen konkreettisiin toimiin ryhtymistä henkilöön kohdistuvan väkivallan käyttämiseksi tai sillä uhkaamiseksi.

Oikeuskäytännössä anastusrikoksen täytäntöönpanotoimeksi ei ole katsottu anastusrikoksen tekoa suunnittelevan henkilön matkaamista rikoksen tekopaikalle. Siten esi-

merkiksi henkilön, joka on päättänyt suorittaa myymälävarkauden, ei katsota syyllistyvän tuon rikoksen yritykseen kotoaan liikkeelle lähtiessään tai siinä vaiheessa, kun hän on kadulla myymälän ulkopuolella. Matkaan lähteminen anastamisen aikomuksessa on oikeuskirjallisuuden mukaan varkauden yrityksenä rankaisematonta valmistelua. Vastavasti esimerkiksi henkirikoksen tai pahoinpitelyrikoksen yrityksen ei katsota alkavan ennen kuin tekijä on uhrin välittömässä läheisyydessä sellaisessa asemassa, että rikoksen toteutumiseen johtava toimi on välittömästi mahdollinen. Suljettuun paikkaan tunkeutumista edellyttävän anastusrikoksen kohdalla rikoksen toteuttamistoimen on oikeuskäytännössä yleensä katsottu alkavan vasta siitä, kun sisääntunkeutumistoimet on välittömästi aloitettu.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2002:112 anastusrikoksen yrityksen on katsottu alkaneen siinä vaiheessa, kun toisesta paikasta traktorin anastanut henkilö oli pysähtyttyään traktorilla liikerakennuksen pihamaalla lähtenyt ajamaan kohti rakennuksen seinässä ollutta ikkunaa tunkeutuakseen siitä ajamalla läpi rakennuksessa sijaitsevaan aseliikkeeseen. Anastuksen kohteena oli ollut lukitun rakennuksen sisällä ollut aseliikkeen omaisuus, ja väkivaltaisen rakennukseen tunkeutumisen aloittamista on pidetty anastusrikoksen täytäntöönpanotoimena. Liikerakennuksen tunkeutuminen on ollut keino anastuksen kohteeseen käsiksi pääsemiseksi. Ratkaisusta ilmenee korkeimman oikeuden kanta, jonka mukaan traktorin kuljettaminen liikerakennuksen pihalle tai sen seisottaminen pihalla pysähtyneenä eivät vielä olleet välitöntä anastusrikoksen täytäntöönpanotoimintaa ja rangaistavaa yritystä. Korkein oikeus katsoi teon edenneen yritykseksi siinä vaiheessa, kun tekijä oli traktorilla rakennuksen pihalla liikkeelle lähtemällä aloittanut rikoksen tekemisen ja aiheuttanut teollaan todellisen vaaran rikoksen täyttymisestä.

Ryöstö on tavallista anastusrikosta kompleksisempi rikos, jossa henkilöön kohdistuva väkivallan käyttäminen tai sillä uhkaaminen on keino anastusrikoksen toteuttamiseksi. Odottelua valmiusasemassa kaukana ryöstön kohteesta ja valmiusasemasta kohteen luokse matkaamista ei ole helposti katsottavissa

konkreettiseen tunnusmerkistön mukaiseen toimeen ryhtymiseksi väkivallan käyttämiseksi taikka sillä uhkaamiseksi. Suunnitellulle ryöstöpaikalle matkaaminen on välttämättömän edellytys myöhemmille rikoksen toteuttamistoimille, mutta matkaaminen sellaisenaan ei ole välttämättä rikoksen tekemistä. Rikoksen toteuttamistoimena ei voida välttämättä pitää myöskään sitä, että rikospaikan läheisyydessä oleva tekijä toimii ryöstökohteen tarkkailijana tehtävänänsä raportoida muualla oleville ryöstäjille arvokuljetuksen saapumisesta. Ryöstön yritys on alkanut ainakin siinä vaiheessa, kun anastusteen suorittajat lähestyvät rahankuljetusautoa kauppa-liikkeen pihalla tarkoituksenaan hyökätä rahankuljettajien kimppuun.

Edellä mainitun johdosta voidaan todeta, että yrityksen alkaminen on tulkinnanvaraisista. Osa tästä tulkinnanvaraisuudesta liittyy näyttökysymykseen muun muassa liikkeelle lähdön tarkoituksesta.

Poliisin valtuudet rikosten estämisessä

Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi (HE 222/2010 vp) sekä hallituksen esitys eduskunnalle poliisilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 224/2010 vp) hyväksyttiin eduskunnassa 15.3.2011. Lait vahvistettiin 22.7.2011, mutta ne tulevat voimaan vuonna 2014.

Poliisilaissa säädetään poliisin toimivaltuuksista rikosten estämiseksi ja paljastamiseksi, kun taas esitutkinta- ja pakkokeinolaisissa niistä säädetään rikosten selvittämiseksi. Lähtökohtana poliisin toiminnassa voidaan pitää rikosten estämistä.

Rikoksen estämisellä tarkoitetaan toimenpiteitä, joiden tavoitteena on estää rikos, sen yritys tai valmistelu, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muuten saatujen tietojen vuoksi voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, taikka keskeyttää jo aloitetun rikoksen tekeminen tai rajoittaa siitä välittömästi aiheutuvaa vahinkoa tai vaaraa. Rikoksen estämisestä on kysymys silloin, kun teko kyettäisiin estämään ennen kuin tunnusmerkistön mukaiseen täytäntöönpanotoimeen on ryhdytty. Valmistelun estämisellä tarkoitetaan rangaistavan te-

on, esimerkiksi murhan tai törkeän ryöstön, valmistelun estämistä, vaikka itse valmistelu ei ole kriminalisoitu. Lisäksi valmistelun estämiseen kuuluu myös rangaistavan valmistelun estäminen. Poliisilaissa käytetyllä ilmaisulla ”henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muutoin saatujen tietojen vuoksi voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän” tarkoitetaan välittömästi henkilön omasta toiminnasta tehtyjä havaintoja ja ulkopuolisen henkilön, esimerkiksi tietolähteen antamia vihjetietoja ja muuta välillistä selvitystä. Havaintoihin ja muuten saatuihin tietoihin kuuluvat myös muun muassa rikostiedustelutiedot, tarkkailuhavainnot, muut vihjetiedot ja rikosanalyysillä tiedoista tehtävät johtopäätökset (HE 224/2010 vp, s. 89).

Jos rikoksen ennalta estäminen onnistuu, kukaan ei syyllisty rikokseen, eikä ketään voida tuomita rangaistukseen. Arkikielessä rikoksen estämisellä voitaneen myös tarkoittaa sitä, että itse pääteko saadaan estettyä, vaikka rangaistava yritys tai rangaistava valmistelu on jo täyttynyt. Joka tapauksessa poliisilain 1 §:ssä poliisin tehtäväksi tarkoitettu rikosten ennalta estäminen tarkoittaa nimenomaan toimintaa, joka estää rangaistavan teon täyttymisen. Ennalta estämisen soveltamisala on käytännössä rikoksen valmisteluvaihe, koska ennen mitään valmistelutoimia ei käytännössä ole mitään estettävää rikosta näköpiirissä.

Olenaisia säännöksiä valmistelun kriminalisointia koskevan keskustelun kannalta ovat myös niin sanotut toimenpiteen siirtoa koskevat säännökset. Poliisilain 5 §:n perusteella poliisimies suorittaessaan tiedonhankintatoimenpidettä (tekninen valvonta, tarkkailu, tekninen tarkkailu, peitetoiminta, valeosto, televalvonta, telekuuntelu, tietolähdetoiminta) saa siirtää puuttumisen sellaiseen tekeillä olevaan rikokseen, josta ei aiheudu välitöntä vakavaa vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka välitöntä huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa ja jos toimenpiteen siirtäminen on välttämätöntä tiedonhankintatoiminnan paljastumisen estämiseksi tai toiminnan tavoitteen turvaamiseksi. Tämä säännös mahdollistaa oikeudellisesti sen, että poliisi on eräissä tilanteissa odottanut, että tekijät

tekevät jotain sellaista, mistä voidaan tuomita ankarampi rangaistus.

Voimassa oleva laki. *Poliisilain 1 §:n* mukaan poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen.

Poliisilla on poliisilain nojalla monia valtuuksia rikoksen estämiseksi ja paljastamiseksi jo varhaisessa vaiheessa ennen kuin mitään rikosta on tehty. Verrattuna pakkokeinolakiin poliisilain tarkoituksena ei ole ainoastaan taata keinoja jo tapahtuneiden rikosten tutkintaan ja selvittämiseen, vaan myös turvallisuuden ylläpitämiseen sekä rikosten ennalta estämiseen ja paljastamiseen.

Poliisilain 10 a.2 §:n mukaan poliisimiehellä on laittomasti valmistetun, maahan tuodun tai hallussa pidetyn esineen tai aineen takavarikoimiseksi oikeus tullilain (1466/1994) mukaisesti tullitoimenpiteisiin mainitun lain 14 §:ssä säädetyin toimivaltuuksin.

Poliisilain 14 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus kotirauhan tai julkisrauhan suojaamaan alueen tai paikan haltijan tai tämän edustajan pyynnöstä poistaa henkilö, joka ilman laillista oikeutta tunkeutuu, menee salaa tai toista harhauttamalla taikka kätkeytyy sinne tai jättää noudattamatta käskyn poistua sieltä. Poliisimiehellä on oikeus poistaa mainitulta alueelta tai paikalta siellä luvallisesti oleskeleva henkilö, jos tämä häiritsee muiden henkilöiden kotirauhaa tai julkisrauhaa taikka aiheuttaa siellä muulla tavoin huomattavaa häiriötä ja on perusteltua syytä epäillä, että häirintä toistuu. Jos poistamisella ei todennäköisesti voitaisi estää häiriön toistumista, poliisimiehellä on oikeus ottaa häiritsijä kiinni ja pitää tämä säilössä. Kiinni otettua saa pitää säilössä vain niin kauan kuin on todennäköistä, että häiriö toistuu, kuitenkin enintään 12 tuntia kiinniottamisesta.

Poliisilain 16 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä ja kiireellisessä tapauksessa ilman määräystäkin päästä rakennukseen, muuhun kotirauhan suojaamaan paikkaan tai kulkuneuvoon, jos on perusteltua syytä olettaa, että henkeä, henkilökohtaista vapautta tai terveyttä vakavasti vaarantava taikka huo-

mattavaa omaisuus- tai ympäristövahinkoa aiheuttava teko tai tapahtuma on meneillään tai uhkaamassa. Lisäksi edellytyksenä on, että toimenpide on välttämätön vaaran estämiseksi tai räjähdysaineiden, aseiden tai muiden vaarallisten aineiden ja esineiden etsimiseksi ja haltuunottamiseksi.

Poliisilain 18 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus eristää, sulkea tai tyhjentää yleisesti käytetty paikka tai alue taikka kieltää tai rajoittaa liikkumista, jos se on tarpeen yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, tutkinnan turvaamiseksi taikka onnettomuuspaikalla suoritettavien toimenpiteiden, toimenpiteen kohteena olevan henkilön yksityisyyden tai vaaraan joutuneen omaisuuden suojaamiseksi. Poliisimiehellä on oikeus päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä ja kiireellisessä tapauksessa ilman määräystäkin eristää tai tyhjentää kotirauhan tai julkisrauhan suojaama alue, jos se on välttämätöntä henkeä tai terveyttä välittömästi uhkaavan vaaran torjumiseksi eikä alueella olevia voida muuten suojata.

Poliisilain 20 §:ssä säädetään rikoksilta ja häiriöiltä suojaamisesta. Poliisimiehellä on oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkauksistaan tai muusta käyttäytymisestään voidaan päätellä, että hän todennäköisesti syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Henkilö saadaan poistaa paikalta myös, jos hän käyttäytymisellään aiheuttaa taikka hänen uhkaustensa tai muun käyttäytymisensä ja aiemman käyttäytymisensä perusteella vastaavassa tilanteessa on todennäköistä, että hän aiheuttaa huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle. Jos paikalta poistaminen on ilmeisesti riittämätön toimenpide eikä häiriötä tai vaaraa voida muutoin poistaa, henkilö voidaan ottaa kiinni. Kiinni otettu voidaan pitää säilössä niin kauan kuin on todennäköistä, että hän syyllistyy 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen tai aiheuttaa häiriötä tai vaaraa, kuitenkin enintään 24 tuntia kiinniotamisesta.

Poliisilain 21 §:ssä säädetään kulkuneuvon pysäyttämistä ja siirtämisestä. Poliisimiehellä on oikeus määrätä kulkuneuvo pysäytettäväksi, jos se on tarpeen etsintäkuulutetun tai muun kiinniotettavan tavoittamiseksi,

kulkuneuvon käyttöön liittyvän valvonnan tai rajatarkastuksen suorittamiseksi, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi taikka rikoksen estämiseksi tai selvittämiseksi. Poliisimiehellä on oikeus siirtää kulkuneuvo tai määrätä se siirrettäväksi, jos se on tarpeen kulkuneuvon käyttöön liittyvän valvonnan tai rajatarkastuksen suorittamiseksi, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi taikka rikoksen estämiseksi.

Poliisilain 23 §:ssä säädetään vaarallisten esineiden ja aineiden haltuunotosta. Poliisimiehellä on oikeus ottaa tilapäisesti poliisin haltuun räjähdysaineet ja muut vaaralliset esineet tai aineet siltä, jonka voidaan perustellusti epäillä ikänsä, päihtymyksensä, mielentilansa tai muiden olosuhteiden perusteella aiheuttavan välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle.

Poliisilain 27 §:ssä säädetään voimakeinojen käytöstä. Poliisimiehellä on virkatehtävää suorittaessaan oikeus vastarinnan murtamiseksi, henkilön paikalta poistamiseksi, kiinniottamisen toimittamiseksi, vapautensa menettäneen pakenemisen estämiseksi, esteen poistamiseksi taikka välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina. Voimakeinojen puolustettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat. Poliisilla on oikeus puolustusvoimien avustuksella käyttää sotilaallisia voimakeinoja terrorismirikoksen estämiseksi tai keskeyttämiseksi sen mukaan kuin puolustusvoimien virka-avusta poliisille annetuissa laissa (781/1980) säädetään.

Poliisilain 3 luvussa säädetään poliisin tiedonhankintaa koskevista valtuuksista. Lain 28 §:n 1 momentin 2 kohdassa ja 30 §:ssä säädetään tarkkailusta ja sen käytön edellytyksistä. Tarkkailulla tarkoitetaan jatkuvaa tai toistuvaa tiettyyn henkilöön tai hänen toimintaansa kohdistuvaa tiedonhankintaa. Poliisimiehellä on oikeus rikollisen toiminnan estämiseksi tai keskeyttämiseksi tarkkailulla muualla kuin asunnossa olevaa henkilöä, jos tämän käyttäytymisen perusteella tai muutoin on syytä epäillä hänen syyllistyvän

rikokseen. Tarkkailua saadaan mainituin perusteiden kohdistaa lisäksi sellaiseen kotirauhan piiriin ulkopuolella olevaan henkilöön, jonka on perusteltua syytä epäillä myötävaikuttavan rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta.

Poliisilain 31 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus tekniseen kuunteluun, tekniseen katseluun ja tekniseen seurantaan, jos sen avulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen torjumiseksi tarvittavia tietoja. Teknisen kuuntelun edellytyksenä on 3 momentin mukaan lisäksi, että henkilön käyttäytymisestä tai muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, huumausainerikokseen tai rikoslain 34 a luvun 2 §:ssä tarkoitettuun terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmisteluun. Teknisen katselun ja teknisen seurannan edellytyksenä on vastaavasti, että henkilön käyttäytymisestä tai muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, tai myötävaikuttavan tällaisen rikoksen tekemiseen.

Poliisilain 31 a §:n mukaan poliisilla on oikeus peitetoimintaan, jos se on tarpeen muun muassa tapon, murhan, surman ja törkeän ryöstön estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi ja tiedonhankinnan kohteena olevan käyttäytymisen perusteella tai muutoin on perusteltu aihe epäillä hänen syyllistyvän sanottuun rikokseen. Lisäksi poliisilla on poliisilain 31 b §:n mukaan oikeus valeostoon jos se on välttämätöntä kätkemisrikoksen tai varkauden taikka sellaisen rikoksen estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, tai tällaisen rikoksen johdosta laittomasti hallussa pidetyn tai kaupatun esineen, aineen taikka omaisuuden löytämiseksi tai tällaisella rikoksella saadun hyödyn takaisin saamiseksi.

Poliisilain 31 c §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi televalvontaan, jos henkilön lausumien, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella taikka muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta

säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta taikka säännöksessä lueteltuihin rikoksiin.

Poliisilain säännösten perusteella poliisi voi nykyisin käyttää edellä mainittuja lain 2 luvussa olevia perustoimivaltuuksiaan rikosten estämiseksi sekä 3 luvussa säädettyistä tiedonhankintatoimivaltuuksista tarkkailua, teknistä katselua, teknistä seurantaan, teknistä kuuntelua, televalvontaa ja valeostoa henkirikosten, törkeän pahoinpitelyn, panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön estämiseksi sekä peitetoimintaa henkirikosten ja törkeän ryöstön estämiseksi. Tällöin ei vaadita, että itse rikosta olisi vielä tehty tai että sen rangaistavaa yritystä olisi aloitettu. Telekuuntelu on rajattu poliisilain nojalla käytettäväksi vain terroristisessa tarkoituksessa tehtävien rikosten estämiseksi. Poliisilla on näin ollen jo voimassa olevien säännösten nojalla varsin pitkälle menevät valtuudet ja käytännön mahdollisuudet valvoa esimerkiksi rikollisjärjestön vakavien rikosten suunnittelua, vaikka edellytyksiä esimerkiksi kiinniottamiseen, pidättämiseen tai vangitsemiseen ei pakkokeinolain 1 luvun säännösten perusteella vielä olisikaan. Kun otetaan huomioon myös jäljempänä mainitut uudet toimivaltuudet, nykyisten tutkintakeinojen tai rikosten estämistä koskevien toimivaltuuksien puute ei siten sinänsä ole peruste säätää valmistelua rangaistavaksi.

Poliisin tiedonhankintaa koskevia valtuuksia on viime vuosina laajennettu erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden ja terrorismin torjumiseksi ja ennalta ehkäisemiseksi. Poliisi saa siten nykyisten valtuuksiensa ja tulevaisuudessa todennäköisesti entistä kehittyneemmän tekniikan myötä tietoa yhä varhaisemmassa vaiheessa suunniteltavina olevista rikoksista.

Rikollisjärjestön toimintaan osallistumista koskevaa rikoslain 17 luvun 1 a §:ää valmisteltaessa perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota niihin ongelmiin, jotka liittyvät pakkokeinojen käyttöön kyseisen säännöksen nojalla. Perustuslakivaliokunnan mukaan perusoikeussuojan kannalta on vaarana, että tällaisesta rikosoikeudessa vakiintuneen osallisuusopin yli menevästä kriminalisoinnista yhdessä muun lainsäädännön kanssa seuraa poliisin tiedonhankintavaltuuksien ja rikos-

prosessuaalisten pakkokeinojen kohdistaminen rutiinimaisesti itse päärikosten kannalta etäistenkin sivullisten asemassa oleviin henkilöihin (PeVL 10/2000 vp). Lisäksi perustuslakivaliokunta viittasi vastaavan kaltaisen lainsäädännön soveltamisesta Saksasta saatuihin kommentteihin todetessaan, että rikoslain 17 luvun 1 a §:n kaltaisen rangaistus-säännöksen rikkomisesta nostetaan esimerkiksi näyttövaikeuksien vuoksi syyte hyvin harvoin, mutta rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttö rikoksesta epäiltyyn on tavallisempaa.

Uudet säännökset. Uudessa 1.1.2014 voimaan tulevassa poliisilaisissa (872/2011) on olennaisesti nykyistä täsmällisemmät ja tarkkarajaisemmat säännökset poliisitoiminnassa noudatettavista periaatteista (1 luku).

Rikoksilta ja häiriöiltä suojaamista koskeva uuden poliisilain 2 luvun 10 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkaustensa tai muun käyttäytymisensä perusteella on todennäköistä, että hän syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Henkilö voidaan ottaa kiinni, jos paikalta poistaminen on todennäköisesti riittämätön toimenpide eikä rikosta voida muuten estää taikka häiriötä tai vaaraa muuten poistaa. Kiinni otettu voidaan pitää säilössä niin kauan kuin on todennäköistä, että hän syyllistyy 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen taikka aiheuttaa häiriötä tai vaaraa, kuitenkin enintään 24 tuntia kiinniottamisesta. Poliisimies voi suojella henkilöä tai vartioida paikkaa 1 momentissa tarkoitettujen rikosten estämiseksi tai keskeyttämiseksi.

Rikosten estämisessä voidaan edellä selostettujen jo käytössä olevien tiedonhankintakeinojen lisäksi käyttää eräitä osittain uudeksi luonnehdittavia salaisia tiedonhankintakeinoja, joista säädetään poliisilain (872/2011) 5 luvussa. Näitä ovat peitelty tiedonhankinta, tekninen laitetarkkailu, tietolähteen ohjattu käyttö ja valvottu läpilasku. Lisäksi 5 luvussa säädetään salaisen tiedonhankinnan suojaamisesta.

Uuden poliisilain 5 luvun 15 §:n mukaan peiteltyllä tiedonhankinnalla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön kohdistuvaa lyhytkestoisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa tiedonhankintaa, jossa poliisimiehen tehtävän salaamiseksi

si käytetään vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja. Poliisi saa käyttää peiteltyä tiedonhankintaa rikoksen estämiseksi, jos henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän: 1) rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta; 2) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöön tai paritukseen; 3) huumausainerikokseen; 4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmisteluun; 5) törkeään tulliselvitysrikokseen; taikka 6) suunnitelmalliseen, järjestäytyneeseen, ammattimaiseen, jatkuvaan tai toistuvaan rikolliseen toimintaan liittyvään varkauteen tai kätkemisrikokseen.

Uuden poliisilain 5 luvun 23 §:n mukaan teknisellä laitetarkkailulla tarkoitetaan tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston toiminnan, sisältämien tietojen tai yksilöintitietojen muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai muuta käsittelyä rikoksen estämiselle merkityksellisen seikan tutkimiseksi. Teknisellä laitetarkkailulla ei saa hankkia tietoa viestin sisällöstä eikä 8 §:ssä tarkoitettuja tunnistamistietoja.

Poliisille voidaan antaa rikoksen estämiseksi lupa tekniseen laitetarkkailuun, jos henkilön lausumien, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella taikka muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän 17 §:n 4 momentissa tarkoitettuun rikokseen. Poliisi saa kohdistaa teknistä laitetarkkailua mainitun henkilön todennäköisesti käyttämään tietokoneeseen tai muuhun vastaavaan tekniseen laitteeseen taikka sen ohjelmiston toimintaan.

Uuden poliisilain 5 luvun 40 §:n mukaan tietolähdetoiminnalla tarkoitetaan muuta kuin satunnaista luottamuksellista, 1 luvun 1 §:ssä tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi merkityksellisten tietojen vastaanottamista poliisiin ja muun esitutkintaviranomaisen ulkopuoliselta henkilöltä (tietolähde). Poliisi saa pyytää tähän tarkoitukseen hyväksytyä, henkilökohtaisilta ominaisuuksilta sopivaa, rekisteröityä ja tiedonhankintaan suostunutta tietolähdettä hankkimaan 1 momentissa tarkoitettuja tietoja (tietolähteen ohjattu käyttö). Tietolähteen ohjatussa käytössä tietoja ei saa pyytää hankittavaksi sellaisella tavalla, joka

edellyttäisi viranomaiselle kuuluvien toimivaltuuksien käyttöä tai joka vaarantaisi tietolähteen tai muun henkilön hengen tai terveyden. Ennen tietolähteen ohjattua käyttöä tietolähteelle on tehtävä selkoa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä erityisesti hänelle lain mukaan sallitusta ja kielletystä toiminnasta. Tietolähteen turvallisuudesta on tarpeen mukaan huolehdittava tiedonhankinnan aikana ja sen jälkeen.

Uuden poliisilain 5 luvun 46 §:n mukaan poliisilla on salaista tiedonhankintakeinoa käyttäessään oikeus siirtää puuttumista rikokseen, jos puuttumisen siirtämisestä ei aiheudu merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä merkittävää huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Edellytyksenä on lisäksi, että puuttumisen siirtäminen on välttämätöntä tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi tai toiminnan tavoitteen turvaamiseksi. Poliisi saa käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja, tehdä ja käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä rekisterimerkintöjä sekä valmistaa ja käyttää vääriä asiakirjoja, kun se on välttämätöntä jo toteutetun, käynnissä olevan tai tulevaisuudessa toteutettavan salaisen tiedonhankintakeinon käytön suojaamiseksi. Edellä 2 momentissa tarkoitettu rekisterimerkintä on oikaistava sen jälkeen, kun momentissa tarkoitettuja edellytyksiä ei enää ole.

Uuteen esitutkintalakiin on lisäksi lisätty esitutkintatoimenpiteiden siirtämistä ja esitutkinnan keskeyttämistä koskevat säännökset, joita voimassa olevassa esitutkintalaissa ei ole (3 luvun 12 ja 13 §). Siirtämisen edellytyksenä on sen välttämättömyys tutkittavana olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiseksi. Edellytyksenä on myös, että siirtämisestä ei saa aiheutua vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa.

Henkirikokset

Henkirikoksen perustekomuoto on tappo. Joka tappaa toisen, on rikoslain 21 luvun 1 §:n mukaan tuomittava taposta vankeuteen määräajaksi, vähintään kahdeksaksi vuodeksi. Jos tappo tehdään vakaasti harkiten, eri-

tyisen raa'alla tai julmalla tavalla, vakavaa yleistä vaaraa aiheuttaen tai tappamalla virkamies hänen ollessaan virkansa puolesta ylläpitämässä järjestystä tai turvallisuutta taikka virkatoimen vuoksi, ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksenteijä on tuomittava murhasta vankeuteen elinkaudeksi. Tapon ja murhan yritys on rangaistavaa.

Henkirikoksen valmistelun kriminalisoinnissa kohdataan samat ongelmat kuin jäljempänä käsiteltävän törkeän ryöstön valmistelun kohdalla, joskin ne ovat tunnusmerkistöjen eroavaisuuksien vuoksi hieman erilaiset. Törkeässä ryöstössä kriminalisoinnin laajentaminen valmisteluun kohdistuisi käytännössä erittäin suunnitelmalliseen toimintaan, kun taas henkirikoksissa kriminalisointi kattaisi myös arkisempia valmistelutoimia. Tämän vuoksi on perusteltua pohtia hieman laajemmin valmistelun suhdetta suunnitteluun.

Suomen kielen perussanakirjassa määritellään suunnitelma siten, että se on suunnittelun tulos, luonnos, ehdotelma, ajatus tai muu sellainen jonkin aikeen, hankkeen tai muun sellaisen toteuttamiseksi. Verbi suunnitella määritellään synonyymeillä kaavalla, hahmotella ennalta, valmistella tai tehdä suunnitelmia. Valmistella tarkoittaa samaa kuin tehdä alustavia töitä, suorittaa ennakkotoimenpiteitä jotakin varten tai jonkin varalta. Valmistelu tarkoittaa samaa kuin valmisteleminen tai valmistelutoimi.

Ilmaisut suunnittelu, valmistelu, suunnitella ja valmistella muistuttavat paljolti toisiaan. Toisaalta taas ”suunnitella” eroaa muilta määritelmiltään valmistelusta siten, että muut sitä selittävät verbit kuvaavat pitkälti ajatus-työtä. Kaavailu, hahmottelu tai suunnitelmien teko viittaavat nimenomaan mielen sisäiseen toimintaan. Niillä voidaan tarkoittaa myös joitain ”ulkoisesti havaittavia” toimia, jolloin ne saattavatkin tarkoittaa esimerkiksi kirjallista suunnittelua. Valmistelu verbinä sen sijaan taas tarkoittaa pelkästään konkreettisten toimien (töiden tai ennakkotoimenpiteiden) tekemistä jotakin varten. Käsitteillä suunnitella ja valmistella on yleiskielessä hienoinen vivahde-ero. Suunnittelu voi olla valmisteluakin, mutta valmistelu taas on usein vielä jotakin konkreettisempaa kuin suunnittelu.

Määritelmäongelmien vuoksi on jokseenkin selvää, että valmistelu ja suunnittelu eivät voi sellaisenaan olla tunnusmerkistökiteijöitä, vaan rangaistavuuden ala on rajattava konkreettisemmin. Henkirikoksissa nämä rajanvetopulmat otaksuttavasti realisoituisivat oikeuskäytännössä useammin kuin törkeän ryöstön valmistelussa.

Rangaistavaa valmistelua voi olla vasta jokin konkreettinen ulkomaailmassa ilmenevä teko, valmistelutoimi. Periaatteessa on mahdollista eritellä myös rikosten valmisteluvaiheet lukuisiksi erillisiksi valmistelutoimiksi. Esimerkiksi jos henkilö A kertoo B:lle haluavansa tappaen henkilön C, kyseessä on vasta A:n ajatuksen tasolla tapahtuva toiminta ilman kiinteää rikosentekopäätöstä, vaikka A ilmaiseekin ajatuksensa sanallisesti. A saattaa nimittäin vain ”haaveilla” tai ”uhota”.

Valmistelun alkamishetken (rajanveto suunnitteluun) ja päättymishetken (rajanveto yritykseen) rajaaminen ei ole yksinkertaista, eikä kaikkien tulkintatilanteiden ennakoiminen ole edes mahdollista. Henkirikoksissa asiaa voidaan pyrkiä selvittämään esimerkkien avulla. Henkirikoksissa yleinen tekoväline on jokin jo itsessään vaarallinen väline, kuten ampuma- tai teräase. Tekoväline voi olla myös arkielämästä tuttu ja normaalisti käytettynä vaaraton väline, kuten leipäveitsi, lasipullo tai köysi. Henkirikos voidaan toteuttaa myös ilman mitään tekovälinettä, esimerkiksi kuristamalla tai korkealta pudottamalla. Toisen voi tappaen myös lääkkeillä tai myrkyillä. Näin ollen vaikuttaakin melko selvältä, ettei valmistelun rangaistavuutta voitane yksinomaan rajata tekovälineen avulla. Valmisteluna rangaistavaa voi olla vaarallisen tekovälineen hallussapito aikomuksin suorittaa henkirikos kyseisellä välineellä.

Valmisteluteon määrittelyssä hankalaa on juuri se, että toimi voi itsessään olla täysin laillinen ja hyväksyttävä. On siten pohdittava, mikä on se lisäelementti, joka siirtää teon rangaistavuuden puolelle. Jos ajatellaan esimerkiksi tilannetta, jossa henkilö A on kertonut muille aikovansa tappaen henkilön B ja A tavataan B:n asunnon lähetyvillä taskussaan ampuma-ase, pommia, leipäveitsi tai myrkyä, niin miten eri tilanteissa erilaisen tekovälineen hallussapitoon tulisi suhtautua? Tilanteet voivat olla hyvin erilaisia riippuen

muusta näytöstä. Myös se, milloin siirrytään yritysvyöhykkeelle, on tulkinnanvaraista.

Kaikkia edellä mainittuja mahdollisia pulmia ei voida lainsäädännöllä ratkaista. Perusteltua on rajata valmistelun rangaistusvastuu itsenäisessä tunnusmerkistössä mahdollisimman tarkkarajaisesti. Yrityksen rangaistusvastuu määräytyy vakiintuneiden linjausten mukaisesti. Jos teko täyttää yrityskynnyksen, saman rikoksen valmistelusta ei voitaisi rangaista. Jos yrityskynnys ei täyty, tekoa on arvioitava rikoksen valmistelusta säädettyä itsenäisen tunnusmerkistön perusteella.

Valmistelun kriminalisoiminen liittyy hyvin kiinteästi tahallisuusproblematiikkaan. Rikoslain 3 luvun 6 §:n mukaan tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä. Rikoslaisissa ei ole nimenomaista olosuhdetahallisuuden määritelmää. Yksittäisiin rangaistussäännöksiin voi sisältyä käsitteitä, jotka vaativat erityistä tahallisuusmuotoa. Tältä osin puhutaan usein muun muassa ”ylittävästä” tahallisuus-tunnusmerkistä (överskjutande uppsåtsrekvisit) (ks. Asp – Ulväng – Jareborg: Kriminalrättsens grunder 2010, s. 377–378). Kysymys on ilmauksesta ”tarkoitus”, vaikkapa Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisessa: ”Joka tarkoituksenaan väkivaltaa käyttämällä – – ” (RL 12:1). Samaa merkitsemään käytetään myös finaalityrakennetta, esimerkiksi valtiopetoksen valmistelussa: ”Joka tehdäkseen valtiopetoksen – – ” (RL 13:3). Nämä rangaistussäännökset edellyttävät sitä, että tekijän on pitänyt tekohetkellä tavoitella toiminnallaan tiettyä tarkoitusta. Rangaistusvastuun kannalta on toisaalta merkityksellöntä, toteutuuko tarkoitus vai ei. Näissä tapauksissa ei voitane asettaa vaatimuksia tarkoituksen toteutumisen todennäköisyydelle. Riittää, kun tekijä toteuttaa tunnusmerkistön mukaisen teon tiettyssä lain edellyttämässä tarkoituksessa.

Kun henkirikosten valmistelu katsotaan perustelluksi kriminalisoida, tulisi rangaistavuus Ruotsin mallin mukaisesti sitoa hen-

genvaarallisen esineen hallussapitoon aikomuksena tehdä rikos. Samaan säännökseen tulisi yhdistää törkeän pahoinpitelyn valmistelun kriminalisointi, koska on erittäin vaikea perustella ratkaisua, jossa toisen henkilön törkeän pahoinpitelyn valmistelu ei ole rangaistavaa, mutta törkeän ryöstön valmistelu olisi. Lisäksi kyseisten rikoksen tekemisestä sopimista voidaan jo itsessään pitää erittäin moitittavana tekona, mistä syystä myös se tulee ottaa huomioon kriminalisoinnissa. Toisen henkilön vakavaan vahingoittamiseen tähtäävän toiminnan kriminalisoinnissa olisi kuitenkin törkeän ryöstön valmisteluun verrattuna otettava laajemmin huomioon niin sanotun yrittelyn yllytyksen tilanne, tappokäskyn antaminen ja toimeksianto toisen henkilön henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen tekemiseksi.

Panttivangin ottaminen

Rikoslain 25 luvun 4 §:ssä säännelty panttivangin ottaminen on törkeän vapaudenriiston erityistilanne. Säännöksen taustana on kansainvälisen terrorismin ja törkeän rikollisuuden vastustaminen. Tunnusmerkistön erottaa vapaudenriidosta (RL 25:1) tekijän tarkoitus. Panttivangin ottamisessa vapaudenriidosta käytetään kolmannen pakottamiseksi. Panttivankia voidaan käyttää esimerkiksi lunnasrahojen saamiseksi tai oman pakenemisen turvaamiseksi.

Jos henkilö otetaan panttivangiksi siinä tarkoituksessa, että itse panttivanki pakotetaan lunnasrahojen maksuun, kyse ei ole panttivangin ottamisesta. Jos esimerkiksi velkoja vangitsee velallisensa ja lupaa päästää tämän vasta kun velka on maksettu, kyse on vapaudenriidosta (RL 25:1) ja pakottamisesta (RL 25:8).

Panttivangin ottamisen yritys on rangaistavaa, mutta sen valmistelu ei ole. Panttivangin ottamisessa on kuitenkin nähtävissä samankaltaisia piirteitä ja liittymiä järjestäytyneeseen rikolliseen kuin muissakin tässä esityksessä ehdotetuissa valmistelurikoksissa. Lisäksi panttivangin ottamisen tunnusmerkistössä mainitaan toisen surmaamisella uhkaaminen, ja sen rangaistusmaksimi on 10 vuotta vankeutta kuten törkeässä pahoinpitelyssä ja törkeässä ryöstössä. Viime aikojen tapah-

tumat ovat osoittaneet, että panttivangin ottamisen valmistelun kriminalisoinnille on myös käytännön tarve ja painavat yhteiskunnalliset perusteet. Näistä syistä tässä esityksessä ehdotetaan panttivangin ottamisen valmistelun kriminalisoimista. Sen tunnusmerkistö on kuitenkin rakennettava kyseisen rikoksen erityispiirteiden pohjalta. Tämä tarkoittaa, että sen valmistelun kriminalisoinnissa on syytä huomioida myös tietyn tilan hankkiminen rikoksen toteuttamista varten.

Törkeä ryöstö

Edellisellä hallituskaudella eduskunnalle tehdyssä kansanedustajan lakialoitteessa (LA 124/2007 vp) ehdotettiin rikoslain 31 lukuun lisättäväksi uusi 5 § törkeän ryöstön valmistelusta. Kyseistä lakialoitetta voidaan pitää pohjana sen arvioinnille, miten törkeän ryöstön valmistelun kriminalisointi tulisi toteuttaa.

Lakialoitteen mukaan törkeän ryöstön valmisteluun syyllistyisi se, joka tehdäkseen luvun 2 §:n 1 momentin 1—4 kohdassa tarkoitettua rikoksen hankkii tai vastaanottaa tällaisen rikoksen tekemiseen soveltuvan välineen, tarvikkeen tai aineen käyttääkseen sitä teon tekemiseen tai hankkii teon valmistelussa tarvittavan tiedon tai osallistuu muulla tavoin teon valmisteluun. Teosta ehdotettiin rangaistukseksi vankeutta vähintään yksi vuosi ja enintään neljä vuotta. Lakialoitteen allekirjoitti aloitteen tekijän lisäksi 106 kansanedustajaa. Lakialoitteen tarkoituksena oli, että ryöstöä edeltävät valmistelutoimet säädettäisiin rangaistaviksi, jos valmisteltavana oleva ryöstö voitaisiin arvioida lain edellyttämällä tavalla törkeäksi.

Ryöstöstä säädetään rikoslain 31 luvussa. Sen 1 §:n mukaan joka 1) käyttämällä henkilön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla välittömästi käyttää sellaista väkivaltaa toisen hallusta anastaa tai ottaa luvattomasti käyttöön toisen irtainta omaisuutta taikka 2) sellaista väkivaltaa tai uhkausta käyttämällä pakottaa toisen luopumaan taloudellisesta edusta, johon rikoksentekijällä tai sillä, jonka puolesta hän toimii, ei ole laillista oikeutta, on tuomittava ryöstöstä vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuu-

deksi vuodeksi. Ryöstön yritys on säädetty rangaistavaksi.

Pykälän 3 momentissa säädetään niin sanotusta ryöstöntapaisesta varkaudesta. Sen mukaan ryöstöstä tai sen yrityksestä tuomitaan myös se, joka 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettua anastamisesta tai käyttöön ottamisesta verekseltään tavattuna käyttämällä siinä tarkoitettua väkivaltaa tai uhkausta täyttää tai yrittää täyttää rikoksen taikka pitää tai yrittää pitää siten ottamansa omaisuuden.

Rikoslaisia ei ole säädetty ryöstölle lievää tekemuotoa. Sitä korvaa kuitenkin osittain pykälän 4 momentin siirtosäännös. Siinä säädetään, että ellei pykälässä tarkoitettu teko, huomioon ottaen väkivallan tai uhkauksen vähäisyys tai muut tekoon liittyvät seikat, ole kokonaisuutena arvostellen vakava, ei rikosentekijää tuomita ryöstöstä, vaan niistä muista rikoksista, jotka teko käsittää.

Jos ryöstössä 1) aiheutetaan tahallisesti toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila, 2) rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla, 3) käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä tai 4) rikos kohdistetaan henkilöön, joka ammattiinsa tai toimeensa kuuluvan työn tai tehtävän vuoksi ei voi itseään tai omaisuuttaan puolustaa, ja ryöstö on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosentekijä on tuomittava törkeästä ryöstöstä vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Myös yritys on rangaistava.

Ryöstörikokset ovat niin sanottuja yhdistettyjä rikoksia, joissa tunnusmerkistön täyttyminen edellyttää kahden elementin, väkivallan tai sillä uhkaamisen sekä toisaalta anastamisen, olemassa oloa ja niiden saattamista loppuun. Rikoksen katsotaan jäävän rangaistavalle yritysasteelle, jos esimerkiksi väkivallan tai sillä välittömästi uhkaamiseen on ryhdytty, mutta teko ei ole edennyt omaisuuden anastusvaiheeseen.

Törkeän ryöstön kvalifiointiperusteista pykälän 1 momentin 1 kohdassa mainitut teon seuraukset (vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan aiheuttaminen) tai 2 kohdassa mainitut tekotaipan liittyvät kvalifiointiperusteet (rikoksen tekeminen erityisen raa'alla tai julmalla ta-

valla) eivät välttämättä ole ennalta havaittavissa tai ennakoitavissa valmisteluvaiheessa. Tätä ongelmaa ei ole samalla tavalla ampuma- tai teräaseeseen taikka muun hengenvaarallisen välineen käyttämiseen liittyvän kvalifiointiperusteen osalta (3 kohta). Hengenvaarallisen välineen hankkimisesta ja hallussapidosta ei kuitenkaan voida suoraan päätellä, että hankkijalla tai hallussapitäjällä on tarkoitus käyttää kyseistä esinettä ryöstön tekemisessä. Eräs lakialoitteessa ehdotetun säännöksen ennakoitavissa oleva soveltamistilanne olisi se, että valmisteltavan törkeän ryöstön kohteena olisivat henkilöt, jotka eivät ammattiinsa tai toimeensa kuuluvan työn tai tehtävän vuoksi voi itseään tai omaisuuttaan puolustaa (4 kohta). Tätä perustetta on sovellettu oikeuskäytännössä suhteellisen rajoitetusti, ensisijaisesti taksiautoilijoihin. Oikeuskäytännön perusteella esimerkiksi pankki-ryöstön kohteeksi joutuvien pankkivirkailijoiden ei voida kuitenkaan katsoa muodostavan automaattisesti kohdassa tarkoitettua henkilöryhmää (KKO 1992:189).

Ryöstö voidaan katsoa törkeäksi vain, jos pykälässä mainittujen perusteiden lisäksi teko on kokonaisuutena arvostellen törkeä. Kokonaisarvioinnin vuoksi esimerkiksi teräaseen käyttäminen ryöstötilanteessa ei välttämättä uhkaustavasta ja uhkaushetkisistä olosuhteista riippuen kvalifioi ryöstöä aina törkeäksi (KKO 1992:169). Ulkoisten teko-olosuhteiden tai tekotavan arvioiminen kokonaisarvostelun edellyttämällä tavalla teon valmisteluvaiheessa on hankalaa.

Ryöstöllä tavoitellun omaisuuden määrä ei ole törkeän ryöstön kvalifiointiperuste. Saa-liin suuruus otetaan huomioon teon kokonaisarvostelussa. Ryöstön vaarallisuutta ja paheksuttavuutta arvioitaessa siinä käytetty väkivalta ja sen uhka on katsottu olennaisemmiksi tekijöiksi kuin rikoksen kohteena olevan omaisuuden arvo (HE 66/1988 vp). Rikosentekijöiden liittoutuminen ryöstöä varten ei myöskään ole törkeän ryöstön kvalifiointiperuste. Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen on säädetty erikseen rangaistavaksi rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä.

Ongelmallista teon valmisteluvaiheessa saattaa olla rajanveto ryöstön ja varkauden välillä. Ryöstö eroaa varkaudesta siinä, että

se edellyttää anastamisen lisäksi väkivallan käyttöä tai sillä uhkaamista. Toisinpäin ilmaistuna kysymys on varkaudesta, ellei väkivaltaa käytetä tai sillä uhata. Jos esimerkiksi kultasepäntuotteeseen murtaudutaan yöllä siten, ettei henkilökuntaa tai ketään muuta ole paikalla, kyse on varkaudesta eikä ryöstöstä. Törkeän ryöstön ja törkeän varkauden (RL 28:2) kvalifiointiperusteena mainitaan ampuma-aseet tai muut hengen- vaaralliset välineet. Törkeän ryöstön tunnusmerkistössä edellytetään vaarallisen aseiden käyttämistä, kun törkeässä varkaudessa riittää pelkkä sellaisella varustautuminen. Aseiden hankkimisesta tai hallussapidosta ei voida ongelmitta valmisteluvaiheessa päätellä tulevan rikoksen lajia (törkeä ryöstö vai törkeä varkaus).

Käytännössä toteen näytettävissä oleva mahdolliseen törkeän ryöstön valmisteluun liittyvä tilanne on tekijän varustautuminen sellaista aseellista ryöstöä varten, joka katsottaisiin esimerkiksi ennakoitun saaliin suuruuden perusteella myös kokonaisarvioinnissa törkeäksi. Rangaistavuus riippuisi tällöinkin siitä, kuinka täsmällistä ja perusteellista näyttöä päärikosta valmistelevista jo suoritetuista toimista sekä päärikosta koskevista suunnitelmista, toisin sanoen valmistelijan tarkoituksesta, on esittää.

Lakialoitteessa ehdotettiin siis, että törkeän ryöstön valmisteluna olisi rangaistavaa 1) törkeän ryöstön tekemiseen soveltuvan välineen, tarvikkeen tai aineen hankkiminen tai vastaanottaminen tarkoituksessa käyttää sitä törkeän ryöstön tekemisessä, 2) teon valmistelussa tarvittavan tiedon hankkiminen sekä 3) osallistuminen muulla tavoin törkeän ryöstön valmisteluun.

Eräät lakialoitteessa mainitut törkeän ryöstön valmisteluna rangaistavat teot ovat jo nykyään rikoksia. Ampuma-aselain vastaiset toimet mukaan lukien ampuma-aseen luvaton hallussapito on säädetty rangaistavaksi rikoslain 41 luvussa ampuma-aserikoksena (josta on säädetty törkeä tekemuoto), samoin kuin järjestyslain vastainen vaarallisen esineen hallussapito yleisellä paikalla. Lisäksi räjähdeterikoksesta säädetään erikseen rangaistus rikoslain 44 luvun 11 §:ssä.

Törkeän ryöstön valmistelua koskevan kriminalisoinnin yhteydessä tulee ottaa kantaa

myös siihen, sisältyvätkö esimerkiksi edellä mainitut rikokset törkeän rikoksen valmisteluun vai rangaistaanko niistä erikseen (ks. tästä jäljempänä jakso ”lainkonkurrenssi”).

Lakialoitteessa mainituista valmistelutoimista törkeän ryöstön tekemiseen soveltuvan välineen, tarvikkeen tai aineen hankkimista tai vastaanottamista ei voida sellaisenaan pitää riittävän tarkkarajaisena teonkuvauksena. Ongelmaa ei poista täysin sekään, että viittaus törkeän ryöstön kvalifiointiperusteisiin rajoitettaisiin koskemaan vain ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengen- vaarallista välinettä. Sellaisia esineitä, joilla pystytään aiheuttamaan toiselle hengen- vaara, on lukematon määrä, joten kyseisenkaltainen raja- us on altis kritiikille tarkkarajaisuuden näkökulmasta. Valmistelussa käytetyt välineet saattavat olla myös laillisesti hankittuja ja tietyin edellytyksin myös laillisesti hallussa pidettäviä yleisellä paikallakin. Ampuma-aseen hankkiminen ilman asianmukaista lupaa täyttää lähtökohtaisesti ampuma-aserikoksen tunnusmerkistön (RL 41:1). Veitsen tai muun sellaisen toisen vahingoittamiseen soveltuvan esineen järjestyslain 10 §:n vastainen hallussapito yleisellä paikalla on rangaistavaa toisen vahingoittamiseen soveltuvan esineen tai aineen hallussapitona (RL 41:6). Sama säännös koskee myös ampuma-asetta tai räjähtävää esinettä erehdyttävästi muistuttavaa esinettä (esimerkiksi ampuma-aseen näköisjäljennöstä). Se, valmisteleeko esimerkiksi ampuma-asetta mukanaan kuljettava henkilö törkeää ryöstöä, jouduttaisiin pitkälti arvioimaan tekijän subjektiivisesta tarkoituksesta saadun muun näytön avulla.

Ruotsissa apuvälineen luonnetta koskeva ongelma on ratkaistu valmistelun rangaistavuutta koskevaan BrB 23:2:een tehdyllä rajauksella, jonka mukaan apuvälineen on oltava erityisesti omiaan käytettäväksi apuvälineenä rikoksessa (”något som är särskilt ägnat att användas som hjälpmedel vid ett brott”). Ilmaisun ”erityisesti omiaan” on säännöksen esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa katsottu edellyttävän sitä, että esineellä on sen ominaisuudet huomioon ottaen keskeinen merkitys rikoksen toteuttamisessa. Tyypillisesti tällaisia ovat esineet, joilla ei ole laillista käyttötarkoitusta ja jotka ovat rikosta var-

ten valmistettuja tai muokattuja, kuten esimerkiksi katkaistut haulikot, väärennysvälineet ja väärät henkilöllisyystodistukset. Ruotsin säännös kattaa myös sellaiset räjähdysaineen, ampuma-aseen ja tiirikan kaltaiset esineet, joilla on laillisia käyttötarkoituksia, mutta joiden voidaan katsoa erityisesti korotettavan rikoksen täytäntöönpanon vaaraa. Myös esineet, jotka sopivat tyypillisesti erityisen hyvin rikoksen tekemiseen (veitsi) voidaan tietyin edellytyksin katsoa säännöksessä tarkoitetuiksi esineiksi. Esineen ei tarvitse olla ”aineellinen”, sillä vaaralliseksi välineeksi katsotaan myös esimerkiksi rikosta varten kerätty, koottu ja jollain tapaa tallennettu tieto (esimerkiksi tiedot arvokuljetusauton reitistä ja aikataulusta). Auton, tietokoneen tai matkapuhelimen kaltaiset tavanomaiset esineet eivät ole tällaisia esineitä, ellei niitä ole muunneltu erityisesti rikostekemiseen sopiviksi. Toisaalta rikoksen tekemiseen soveltuvaksi apuvälineeksi voidaan katsoa kokoelma sellaisia esineitä, joita ei yksittäisinä esineinä luokitella säännöksessä tarkoitetuiksi apuvälineiksi. Säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle rajataan myös sellaiset huumausaineen kaltaiset rikosesineet, joiden hallussapito itsessään täyttää rikoksen tunnusmerkistön. Ruotsissa tehdyn rajauksen kaltainen täsmennys on aiheellista tehdä myös törkeän ryöstön valmistelun kriminalisoivaan säännökseen.

Lakiehdotuksessa luetelluista valmistelutoimista teon ”valmistelussa tarvittavan tiedon hankkiminen” ei ongelmitta ainakaan ilman täsmennystä täytä laillisuusperiaatteen edellyttämää täsmällisyysvaatimusta. Ryöstön suunnittelemiseen tarvitaan hyvinkin erilaisia tietoja, joista osa voidaan hankkia laillisesti (esimerkiksi pankin kaltaisessa ryöstökohteessa asioimalla), osa ainoastaan laittomasti (esimerkiksi virkamies tai muu henkilö lahjomalla tai tietomurrolla). Tiedon hankkimisen yhteys törkeän ryöstön toteuttamiseen saattaa olla hyvin etäinen. Esimerkiksi ryöstökohteen aukioloaikojen selvittäminen saattaa olla toimi, jolla hankitaan törkeässä ryöstössä tarvittavia tietoja. Lisäksi lakialoitteessa säännösehdotuksen rajaus nimenomaan valmistelussa tarvittavaan tietoon ei vaikuta perustellulta. Valmistelun aikana kerättäviä tietoja tarvitaan ryöstön suunnittelua

ja valmistelua olennaisemmin sen toteuttamisessa, ja olisikin luontevampaa puhua ”törkeän ryöstön toteuttamisessa tarvittavasta tiedosta”. Laillisuusperiaatteen näkökulmasta kaikkein voimakkaimmin voidaan kritisoida ehdotuksen teonkuvausta ”osallistuu muulla tavoin teon valmisteluun”. Ilmaisuu on sanamuodoltaan niin laaja ja väljä, ettei se täytä tarkkarajaisuusvaatimusta. Lakivaliokunta on useassa yhteydessä (esimerkiksi LaVL 19/2005 vp ja LaVM 8/2004 vp) suhtautunut hyvin kriittisesti liian epämääräisten ja väljien rikossäännösten säätämiseen.

Yhteenvedonä voidaan esittää, että katsottaessa perustelluksi kriminalisoida törkeän ryöstön valmistelu, tulisi kyseisen säännöksen olla paitsi lakialoitteessa ehdotettua suppeampi myös tarkkarajaisempi. Toisaalta siinä on perusteltua ottaa huomioon törkeän ryöstön tekemisestä sopiminen ja siihen liittyvä yksityiskohtaisten suunnitelmien tekeminen.

Vaaraelementti ja valmistelutoimien kelvottomuus

Valmistelua koskevissa rangaistussäännöksissä ei yleensä edellytetä konkreettista vaaraa täytetyn rikoksen seurauksen aiheutumisesta. Vaara rikoksen toteutumisesta on valmistelussa alhaisempi kuin rikoksen rangaistavassa yrityksessä.

Ruotsissa rangaistavan valmistelun ja sala-hankkeen soveltamisalasta on suljettu pois tapaukset, joissa konkreettinen vaara siitä, että rikos toteutuisi, on vähäinen. Kysymys liittyy myös niin sanottuun kelvottoman eli konkreettisesti vaarattoman valmistelun oikeudelliseen arviointiin.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että valmistelukriminalisoinneissa valmistelusta aiheutuvan vaaran astetta arvioitaessa tulisi kiinnittää huomiota myös suojeltavan oikeushyvän tärkeyteen. Valmistelun rangaistavuuden ei tulisi kattaa rikoksen toteutumisen kannalta objektiivisesti arvioiden kelvottomia toimia, vaikka ne muutoin täyttäisivät valmistelukriminalisoinnin tunnusmerkistön. Tämän vuoksi tässä esityksessä ehdotettaviin säännöksiin on otettu mukaan osittain Ruotsin mallin mukainen rajoitusmomentti koski-

en tilanteita, joissa vaara rikoksen toteuttamisesta on vähäinen.

Kelvottomana törkeän ryöstön valmistelu-toimena saatettaisiin pitää esimerkiksi ryöstön valmistelua kohteessa, josta ei milloinkaan voi saada saaliiksi arvoltaan huomattavaa hyötyä. Ongelmana on, että valmistelutoimen vaarallisuusasteen arvioiminen saattaa olla erittäin vaikeaa, jos päärikoksen kohteesta ei ole riittävää selvitystä, koska valmistelutoimen aiheuttama vaara on arvioitava kyseisen toimen tekohetken mukaan.

Objektiivisesti arvioituna kelvottomista yritystoimista on oikeuskirjallisuudessa mainittu esimerkkinä pyrkimys aiheuttaa henkilövahinko objektiivisesti arvioituna täysin vaarattomalla keinolla.

Toisen vahingoittamiseen soveltuvien esineiden osalta voidaan pitää ohjenuorana, että mitä vaarallisempina esinettä voidaan pitää, sitä suurempana voidaan pitää sen hallussapidon aiheuttamaa vaaraa ainakin henkilöön kohdistuvan rikoksen toteutumisen kannalta.

Valmistelutoimen vaarallisuutta koskevan rajauksen tarkoituksena on joka tapauksessa, että valmistelutoimen täytyy korottaa riittävästi rikoksen toteutumisen mahdollisuutta. Yksittäinen toimi on arvioitava osana muita tekoja ja olosuhteita. Valmistelutoimi, joka sinänsä edistää rikosta, ei välttämättä olisi rangaistava, jos se ei ole valmistelun kokonaisuuden kannalta tarpeeksi merkittävä. Merkittävyysarvioinnissa olennainen kysymys on esimerkiksi se, olisiko rikos ollut mahdollista toteuttaa, jos valmistelutoimi ajatellaan kokonaan pois tapahtumakulusta. Ruotsissa valmistelutoimen aiheuttaman vaaran vähäisyyttä on perusteltu esimerkiksi valmistelutoimen ja päärikoksen välisellä pitkällä ajalla sekä suoritettujen valmistelutoimien jälkeen tarvittavien muiden valmistelutoimien runsaudella.

Valmistelusta luopuminen

Valmistelusta luopumista voidaan arvioida rikoslain 5 luvun 2 §:n yrityksestä luopumista ja tehokasta katumista koskevan säännöksen pohjalta. Rikoslain yleisen osan uudistuksen yhteydessä kumotun rikoslain 4 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan rangaistavasta valmistelusta luopumisen suhteen oli nouda-

tettava, mitä yrityksestä luopumisesta oli säädetty. Ruotsissa, jossa tällainen rajausta sisältävä yrityksestä, valmistelusta ja salahankkeesta luopumista koskevaan BrB 23:3:een, vastuuvapautteen johtavan valmistelusta luopumisen on katsottu yleisesti ottaen edellyttävän valmistelutoimen suorittajalta sellaista aktiivista toimintaa, joka estää rikoksen täytäntöönpanon. Rangaistavan valmistelutoimen suorittaja ei saa vastuuvapautta, jos hän ei sen paremmin tee rikosta kuin mitätöi valmistelutoimintaa tai sen vaikutusta. Jos henkilö on saanut palkkion tai kulukorvauksen tulevaisuudessa tehtävästä rikoksesta, tehokas luopuminen edellyttää, että tämä sekä luovuttaa palkkion tai korvauksen takaisin että pidättäytyy varsinaisesta teosta. Toisaalta tilanteessa, jossa henkilö ottaa vastaan palkkion ilman aikomustakaan tehdä palkkion perusteena olevaa rikosta, valmisteluvastuun on Ruotsissa katsottu sulkeutuvan pois, koska vaara rikoksen toteutumiseksi on tällöin vähäinen.

Apuvälineiden osalta Ruotsissa on BrB 23 luvun 3 §:ssä erikseen säädetty, että apuvälineen hallussapidon on estettävä apuvälineen käyttö rikosteossa. Apuvälineen käytön estäminen ei edellytä vaarallisen esineen tuhoamista, vaan esineen aiheuttaman konkreettisen vaaratilanteen poistamista.

Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa on edellytetty räjähteiden kaltaisten apuvälineiden hävittämistä. Esimerkkinä apuvälineen käytön estämisestä voidaan mainita tilanne, jossa räjähdysaineen hankkinut ja sen rikospaikalle tuonut henkilö tekee räjähdysaineen vaarattomaksi ja kuljettaa sen pois rikospaikalta. Apuvälineen käytön estävän henkilön valmisteluvastuun kannalta ei ole merkitystä sillä, hankkiiko joku muu myöhemmin rikoksessa tarvittavan apuvälineen tai tehdäänkö rikos ilman apuvälineitä.

Valmistelusta luopuminen ei kuitenkaan johtaisi vastuuvapautteen niistä muista rikoksista, jotka ovat valmistelun aikana täyttyneet (esimerkiksi ampuma-aserikos). Toisaalta myös esimerkiksi rikoslain 44 luvun 11 §:n räjähdერიkos mahdollistaa tehokkaan katumisen. Räjähdერიkoksena ei pidetä vaarallisten kemikaalien ja räjähteiden käsittelyn turvallisuudesta annetun lain taikka sen nojalla annetun säännöksen, kiellon tai määräyksen

vastaista räjähteen hallussapitoa, jos tällaisen räjähteen hallussapitäjä oma-aloitteisesti ilmoittaa räjähteestä poliisille ja luovuttaa sen poliisin haltuun.

Tekijäpiiri

Törkeää ryöstöä koskevassa edellä mainitussa lakialoitteessa käytetty ilmaisu ”teh-däkseen” merkitsee, että törkeän ryöstön valmisteluun voisi syyllistyä vain henkilö, joka olisi varsinaisen päärikoksen tekijä. Ryöstöön voi kuitenkin osallistua useita henkilöitä, joiden tehtävät rikoksen valmistelussa ja sen tekemisessä ovat erilaiset. Oikeuskäytännössä (KKO 1996:94, KKO 1975 II 40) ryöstön tekijäksi on katsottu myös kuljettajana toiminut henkilö, joka ei ole osallistunut rikoksen varsinaiseen tekemiseen väkivallan tekijänä tai sillä uhkaajana ja omaisuuden anastajana. Rajanvetoon tekijäntoimen ja avunantajan vastuun välillä ovat vaikuttaneet muun muassa se, toimivatko osalliset yhteisymmärryksessä yhteistä rikossuunnitelmaa toteuttaen ja se, miten mahdollinen ryöstösaalis on osallisten kesken jaettu.

Ruotsissa valmisteluvastuu koskee myös toisen tekemän rikoksen edistämistä. Vaikka rangaistusvastuun rajaaminen vain omaa rikostaan valmistelevaan rikoksentehtijään saattaisi lähtökohtaisesti olla perusteltua, soveltuisi se melko huonosti valmistelukriminalisointien oletettuun soveltamisalaan, eli suunnitelmalliseen ja kenties järjestäytyneeseen toimintaan. Rikoksia voidaan valmistella myös yhdessä, jolloin rikoslain 5 luvun tekijäkumppanuutta koskeva säännös voi tulla sovellettavaksi.

Tekijäpiiriä koskevat muutoinkin rikoslain yleiset osallisuussäännökset. Tämä merkitsee, että säädettäessä valmistelusta itsenäiset tunnusmerkistöt myös avunanto valmisteluun olisi lähtökohtaisesti rangaistavaa.

Lainkonkurrenssi

Rikoslaki ei sisällä yleissäännöstä niin sanotusta lainkonkurrensista, jossa on kysymys siitä, että samaan tekoon voidaan periaatteessa soveltaa useampia rangaistussäännöksiä. Tietyissä tilanteissa yhden tunnusmerkistön soveltaminen tekee kuitenkin mui-

den tunnusmerkistöjen soveltamisen tarpeettomaksi. Eräissä tilanteissa tunnusmerkistöt sisältävät nimenomaisen maininnan, että teosta rangaistaan, ”jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa tai yhtä ankaraa rangaistusta”. Muitakin lähinnä oikeuskirjallisuudessa, mutta myös lainvalmisteluasiakirjoissa ja oikeuskäytännössä kehittyneitä sääntöjä on olemassa. Tavallinen tekomuoto kattaa aina lievän eli privilegoidun tekemuodon. Ryöstö kattaa pahoinpitelyn ja varkauden. Täytetty teko kattaa yrityksen. Vahinkoseurauksen aiheuttaminen kattaa vaaran aiheuttamisen (tappo – vaaran aiheuttaminen). Ankarammin rangaistavan rikoksen yritys kattaa lievemmin rangaistavan täytetyn teon (tapon yritys – pahoinpitely). Näitä tilanteita kutsutaan oikeuskirjallisuudessa ”subordinaatioksi”.

Valmistelukriminalisoinneissa lainkonkurrensisäännöt suhteessa täytettyyn tekoon tulevat huomioiduiksi subordinaation kautta: jos rikosta valmistelleen henkilön toimet täyttävät yrityksen rangaistavuuden kynnyksen tai täytetyn teon, henkilöä ei luonnollisesti voida rangaista valmistelusta.

Niiltä osin, kuin valmistelukriminalisointien tunnusmerkistö on sidottu rikoksenteokvälineen hallussapitoon, tilanne voi kuitenkin olla osin toinen. Näissä tilanteissa sama teko saattaa täyttää valmistelurikoksen lisäksi ampuma-aserikoksen tai räjähdერიoksen tunnusmerkistön. Eräs vaihtoehto olisi säätää asiasta lain tasolla toissijaisuuslausekkeella, jos tarkoituksena olisi rajoittaa tietystä toisesta rikoksesta rankaisemisen mahdollisuutta. Toinen vaihtoehto on jättää asia oikeuskäytännön varaan. Oikeuskirjallisuuden mukaan tällöin on lähdettävä siitä, että tekijä on tehnyt useita rikoksia rikkoessaan useita rangaistussäännöksiä. Oletus voidaan kuitenkin kumota eri näkökohtia punnitsemalla. Tärkeintä seikkaa tässä harkinnassa voidaan nimittää ”suojeluintressin ulottuvuudeksi”. Perusajatus on, että jos kaksi rangaistussäännöstä suojaa samaa intressiä (oikeushyvää), ei ole syytä soveltaa niitä kumpaakin. Jos suojeltava oikeushyvä on toinen, on mahdollista rangaista molempien säännösten nojalla.

Rangaistusasteikot

Rikosoikeudellinen suhteellisuusperiaate edellyttää, että rangaistuksen on oltava oikeudenmukaisessa suhteessa teon vahingollisuuteen ja moitittavuuteen. Periaate edellyttää niin ikään sitä, että eri rikoksia koskevien rangaistusasteikkojen on oltava oikeudenmukaisessa ja loogisessa suhteessa toisiinsa.

Rikoksen yrityksestä määrätään rangaistus rikoslain 6 luvun 8 §:n nojalla lievennetyn rangaistusasteikon nojalla siten, että yritysasteelle jääneestä teosta voidaan tuomita enintään kolme neljänestä rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärä. Törkeän ryöstön, panttivangin ottamisen, törkeän pahoinpitelyn ja surman yrityksen vähimmäisrangaistus on näin ollen vankeuden yleinen vähimmäismäärä 14 vuorokautta vankeutta ja enimmäismäärä 7 vuotta 6 kuukautta vankeutta. Tapon yrityksen maksimirangaistus on 9 vuotta vankeutta. Murhan yrityksestä tuomitaan 2—12 vuodeksi vankeuteen. Valmistelun kriminalisoinneissa enimmäisrangaistuksen on oltava näitä matalampi, koska rikoksen valmistelua on pidettävä vähemmän moitittavana kuin saman rikoksen rangaistavaan yritykseen edennyttä toimintaa.

Rangaistavasta valmistelusta on aina säädetty alhaisempi tai korkeintaan sama rangaistus kuin yrityksestä (näin esimerkiksi HE 188/2002 vp ja LaVM 24/2002 vp).

Rikoslaisissa jo olevien valmistelukriminalisointien rangaistusasteikkoja tarkastelemalla voidaan todeta ensinnäkin, että valmistelurikosten rangaistusasteikot ovat lievempiä kuin rangaistavalle yritysasteelle edenneiden vastaavien päärikosten rangaistusasteikot. Esimerkiksi maksuvälinepetoksen valmistelusta (RL 37:11) voidaan tuomita vähintään sakkoa ja enintään yksi vuosi vankeutta. Vastaavasti maksuvälinepetoksen yrityksestä voidaan rikoslain 6 luvun 8 §:ää soveltaen tuomita vähintään sakkoa ja enintään yksi vuosi kuusi kuukautta vankeutta.

Nykyisistä valmistelurikoksista viidessä — kemiallisen aseiden kiellon rikkomisessa (RL 11:8), terroristiryhmän toiminnan edistämisessä (RL 34 a:4), koulutuksen antamisessa terrorismirikoksen tekemistä varten (RL

34 a:4 a), värväyksessä terrorismirikoksen tekemiseen (RL 34 a:4 b) ja terrorismin rahoittamisessa (RL 34 a:5)— on korkeampi enimmäisrangaistus kuin neljä vuotta vankeutta. Nämä korkeat maksimit perustuvat kansainvälisiin velvoitteisiin, mutta myös teot ovat poikkeuksellisen vakavia. Neljän vuoden enimmäisrangaistus on säädetty muun muassa joukkotuhonnan valmistelusta ja valtiopetoksen valmistelusta. Suhteutettuna näihin rikoksiin edellä käsitellyssä lakialoitteessa ehdotettua neljän vuoden enimmäisrangaistusta törkeän ryöstön valmistelusta voidaan pitää liian korkeana teon moitittavuus huomioon ottaen. Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta neljän vuoden vankeusmaksimi on sen sijaan oikeudenmukaisessa suhteessa teon vakavuuteen. Suhteellisuusperiaatteen mukaisena enimmäisrangaistuksena törkeän ryöstön valmistelusta samoin panttivangin ottamisen valmistelusta voidaan pitää kolmen vuoden vankeutta.

Yhteenvedo rikoslain muutostarpeesta

Henkirikokset ja törkeä pahoinpitely, kuten myös törkeä ryöstö ja panttivangin ottaminen, ovat erittäin vakavia rikoksia. Tämä ilmenee niiden rangaistusasteikoista. Törkeisiin rikoksiin on suhtauduttava vakavasti niiden hengelle ja terveydelle aiheuttaman uhan vuoksi. Ne ovat myös omiaan aiheuttamaan turvallisuuden tunnetta kansalaisten keskuudessa.

Eräiden viimeaikaisten rahankuljetusauto- ja kultasepäntuotteen ryöstöjen tutkinnassa on ilmennyt, että ainakin osa tekijöistä on tullut ulkomailta suorittamaan korvausta vastaan toimeksi saamansa ryöstön. Näille tapauksille on ollut tyypillistä erityinen suunnitelmallisuus, jota on ilmentänyt tekijöiden varustautuminen ampuma-asein, anastetuin kulkuneuvoin sekä muilla ryöstön toteuttamisessa tarpeellisilla välineillä. Toiminnalle on ollut ominaista järjestäytyminen rikosten tekemistä varten ja tietyn asteinen ammattimaisuus. Järjestäytyneen rikollisuusryhmän toimintaan osallistuminen on rangaistavaa rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä säädettyin edellytyksin.

Poliisilla on poliisilaisissa säädettyin edellytyksin oikeus rikoksen estämiseksi edellä

mainittuihin keinoihin varhaisemmassa vaiheessa ennen kuin pakkokeinolain edellytykset täyttyvät. Verrattuna pakkokeinolakiin, poliisilain tarkoituksena ei ole ainoastaan antaa keinoja jo tapahtuneiden rikosten tutkintaan ja selvittämiseen, vaan myös turvallisuuden ylläpitämiseen sekä rikosten ennalta estämiseen. Tämä tehtävä asettaa poliisille velvollisuuden estää henkirikokset ja ryöstön kaltaiset väkivaltaa tai sen uhkaa sisältävät teot, kuten myös muutkin rikokset. Rikosten ennalta ehkäiseminen on nähtävä ainakin yhtä tärkeänä tehtävänä kuin niiden tutkiminen silloin, kun ennakoitun päärikoksen täytännönpanoa ei ole vielä aloitettu. Poliisilaki mahdollistaa jo nykyisin riittävät toimivaltuudet ennalta ehkäisyyn.

Osa valmisteluun tyypillisesti liittyvistä toimista on jo nykyisin sellaisinaan rikoksia, esimerkiksi ampuma-aserikos tai räjähdeterikos. Tämä mahdollistaa puuttumisen myös ryöstön valmisteluun varsin varhaisessa vaiheessa. Edellä käsitellyssä Liedon rahankuljetusjutussa näistä teoista tuomittiin varsin ankarat, 2 vuoden sekä 2 vuoden 6 kuukauden vankeusrangaistukset. Rangaistuksen mittaamista perusteltaessa lausuttiin muun muassa, että ”aseiden hallussapidon ainoa syy on ollut niiden mahdollinen käyttäminen uhkaamis- tai vahingoittamistarkoituksessa törkeän rikoksen yhteydessä. Sen vuoksi kyseisestä rikoksesta tuomittavan rangaistuksen tulee olla ankarat.” Valmisteluteot ovat vaikuttaneet tuomittuun rangaistukseen.

Henkirikokset, törkeä pahoinpitely, panttivangin ottaminen ja törkeä ryöstö voidaan toteuttaa monella tavalla. Valmistelua koskevan säännöksen laatiminen riittävän täsmälliseksi ja tarkkarajaiseksi on siten vaikeaa. Täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksen kannalta ongelmallista on myös rangaistavuuden riippuvuus subjektiivisista elementeistä, erityisesti tekijän tarkoituksesta saadusta näytöstä. Toisaalta rikoslaki sisältää jo nykyisin valmistelukriminalisointeja, eivätkä niitä säädettäessä laillisuusperiaatteeseen liittyvät vaatimukset ole olleet ylitsepääsemättömiä.

Kriminalisointeja tulee käyttää vain riittävän moitittavana pidettävän käyttäytymisen kieltämiseen. Tällöin myös yleispreventioon liittyvä kommunikatiivinen vaikutus koros-

tuu. Valmistelukriminalisoinnin mahdollinen vaikutustapa on niin sanottu välillinen yleispreventio; kriminalisointi korostaisi kohteena olevan ei-toivotun käyttäytymisen yleistä ja yhteiskunnallista moitittavaksi kokemista. Rikoslakia on törkeimpien rikosten valmistelun kriminalisoimattomuuden vuoksi pidetty epäoikeudenmukaisena.

Keskustelu henkirikosten valmistelun kriminalisoinnista on virinnyt perinteisestä suomalaisesta henkirikoksesta poikkeavien kouluampumisten takia. Vastaavasti tarve kriminalisoida törkeän ryöstön ja panttivangin ottamisen valmistelu on kummunnut yksittäisistä rahankuljetusautoryöstöistä ja panttivangin ottamisista.

Erityisesti henkirikosten valmistelun kriminalisointiin liittyy riski siitä, että rangaistuksi joutuu ajattelematon henkilö. Tämän vuoksi kriminalisointit tulee sitoa rikoksentekoon käytettävien välineiden hallussapitoon tarkoituksessa tehdä rikos, mikä johtaa tosin melko väistämättä ainakin osittain päällekkäisiin kriminalisointeihin. Lisäksi säännöksissä tulee huomioida kyseisistä rikoksista sopiminen sekä teon suunnittelun eteneminen niin pitkälle, että teosta sovitaan palkkiota vastaan ja maksetaan tekijälle etukäteen palkkio tai sovitaan palkkion maksusta muutoin.

Rikoslain erityiseen osaan sisältyy jo nykyisin kriminalisointeja, joista osassa rikosnimikkeessäkin puhutaan rikoksen valmistelusta. Lisäksi on kriminalisointeja, jotka ovat selvästi valmistelutyyppejä ja täydentävät jonkin muun rikoksen ja sen yrityksen muodostamaa kokonaisuutta. Rikoslaisissa on myös salahankecriminalisointeja. Nämä kriminalisoinnit poikkeavat toisistaan sääntelytapansa osalta, sillä rikosten esivaiheet voivat olla varsin erityyppisiä eri rikoksissa. Eräissä tapauksissa, kuten salahankecriminalisoinneissa, kuvataan usean henkilön toimintaa, kun taas toisissa valmistelukriminalisoinneissa ei ole tällaista henkilöllistä ulottuvuutta. Yhteistä näille kriminalisoinneille kuitenkin on, että kyse on varsinaisen rikoksen toteutumisen edellytysten luomisesta siten, että menettely katsotaan rankaisemisen tarpeen perustavaksi ja että se täyttää muutkin kriminalisointiperiaatteiden asettamat vaatimukset.

Sisällöllisesti rikoksen valmistelu rajautuu rikoksen yrityksen alkamiseen. Kyse on siis sellaisten rangaistuksen arvoisten menettelyjen hahmottamisesta, jotka ajoittuvat rikoksen yritysvaiheen alkamista edeltävään vaiheeseen. Vaikka rikoksen yrityksen käsillä oloa kuvataan rikoslain yritystä koskevassa 5 luvun 1 §:ssä, ei yritysvaiheen alkamisen toteaminen eri rikostyypeissä ja niiden eri tyyppitilanteissa ole välttämättä kovin yksiselitteistä, mitä ilmentävät myös rahankuljetusjutussa hovioikeuden tuomioissa esitetyt mielipiteet. Edellä jo todetuin tavoin rangaistuksen arvoiset valmistelutoimet eroavat myös eri rikosten yhteydessä. Erilaisten rikosten toteuttaminen vaatii osin erilaisia valmistelevia toimenpiteitä. Henkirikosten ja törkeän ryöstön valmistelussa ainakin aseiden hankkimisen voidaan katsoa olevan rikoksen vaaraa merkittävästi lisäävä konkreettinen toimenpide.

Rikoksen merkittäviin esivaiheisiin voi kuulua myös salahanketyyppinen toiminta. Salahankkeen perussisältönä on rikoksen tekemisestä sopiminen. Käytännössä tähän liittyy usein rikoksen yhteinen suunnittelu. Salahankkeessa on kyse usean henkilön rikoksen edellytyksiä lisäävästä toiminnasta. Salahankkeen vaarallisuus eli rikoksen tapahtumisen todennäköisyyttä lisäävä luonne liittyy muun muassa usean henkilön mukanaan tuomaan resurssilisään, rikoksen tehokkaampaan suunnitteluun ja siihen, että yhteisestä rikossopimuksesta on vaikeampi luopua kuin sellaisesta omasta rikosentekopäätöksestä, johon ei liity muita. Salahankkeen kriminalisoimiseen liittyy muun muassa kysymys riittävän sopimisen tunnusmerkeistä, mahdollisen muun salahanketoiminnan kuvaaminen ja salahankkeesta luopuvan henkilön aseman määrittely.

Erityisesti henkirikoksen valmistelussa tulee esille myös rikoksen tilaamisen rangaistavuuden tarve. Jos murhan tilaamisen seurauksena suoritetaan henkirikos, tilaaja on vastuussa yllytyksestä murhaan. Yllyttäjä on vastuussa myös, jos rikos jää yritykseen. Jos sen sijaan murhan tilaaminen tai siihen yllytys ei johda edes rikoksen yritykseen, ei tilaaminen tai yllytys ole välttämättä lainkaan rangaistavaa.

Valmistelun rangaistavuuden rajaaminen todella rangaistuksenarvoisiin toimiin objektiivisin kriteerein perustelee jonkinlaisen vaarakriteerin sisällyttämistä valmistelurikoksen tunnusmerkistöön. Vaaratunnusmerkin muotoilussa voidaan hyödyntää erilaisia muissaakin rikostyypeissä käytettyjä vaihtoehtoja. Vaara voi ensinnäkin olla luonteeltaan konkreettista, jolloin teko sisältää todellisen vaaran jonkin seurauksen, tässä tapauksessa henkirikoksen, törkeän pahoinpitelyn, panttivangin ottamisen tai törkeän ryöstön toteutumisesta. Vaihtoehtoisesti vaaratunnusmerkki on mahdollista muotoilla niin kutsutun abstraktin vaaran tyyppiseksi, jolloin edellytettäisiin, että tunnusmerkistössä kuvattu valmisteluteko on omiaan johtamaan rikokseen tai ainakin lisäämään sen toteutumisen vaaraa. Vaaratunnusmerkille voidaan asettaa myös sen suuruutta koskevia vaatimuksia. Voidaan esimerkiksi edellyttää suurta vaaraa, mutta kriteeri voidaan muotoilla myös negatiivisesti, jolloin valmistelurikos ei ole käsillä, jos valmistelutoimi ei aiheuttanut merkittävää vaaraa rikoksen toteutumisesta.

Valmistelurikoksessa tulee olla myös subjektiivinen puoli. Ottaen huomioon muun muassa sen, että valmistelun jälkeen tapahtuva rikoksen yritys on rangaistava vain tahallisenä, on tahallisuutta pidettävä valmistelurikoksen vähimmäisvaatimuksena. Ei ylipääntään olisi luontevaa puhua huolimattomuudesta tehdystä rikoksen valmistelusta. Rikoksen valmistelulle on sen sijaan tyypillistä nimenomainen aikomus tai tarkoitus tehdä rikos. Rikoksen valmisteluun on perusteltua sisällyttää tarkoitustunnusmerkki. Valmistelun moitittavuus perustuu olennaisesti tarkoitukseen tehdä rikos. Tarkoitusta koskeva tunnusmerkki voidaan muotoilla eri tavoin. Mahdollista on muun muassa rakentaa se aikomuksen, tarkoituksen tai tavoitteen varaan. Yksi arvioitava seikka on se, tuleeko tällaista tarkoitusta edellyttää kaikilta rikokseen valmisteluun osallistuneilta omakohtaisesti, vai onko riittävää, että joku tietää toisten tällaisesta tarkoituksesta, ja miten tämä otetaan huomioon tunnusmerkistössä. Perusteltua on laatia tunnusmerkki, jossa puhutaan tiettyjen valmistelutoimien tekemisestä tietyn rikoksen tekemistä varten.

Valmistelurikosten ollessa itsenäisiä rikoksia rikoslain 5 luvun mukaiset osallisuusopit soveltuvat niihin.

Oman kysymyksensä muodostavat valmistelun kriminalisointiin liittyvät yksiköintikysymykset. Tähän kuuluu yhtäältä kysymys siitä, milloin valmistelumenettely muodostaa yhden, milloin useita valmistelurikoksia. Tässä esityksessä on yksityiskohtaisista perusteluista tarkemmin ilmenevällä tavalla lähdetty siitä, että esimerkiksi sopiminen kolmen henkilön tappamisesta merkitsee kolmea henkirikoksen valmistelua. Toiseksi valmistelurikos voi toteuttaa myös jonkin muun rikoksen edellytykset. Esimerkiksi luvattoman aseiden hankkimisella toteutettu törkeän ryöstön valmistelu merkitsee samalla ampuma-aserikoksen tunnusmerkkien toteutumista. Tässä esityksessä on omaksuttu kantaa, jonka mukaan henkilö tuomittaisiin molemmista teoista, eikä ampuma-aserikos sisältyisi lainkonkurrenssissa törkeän ryöstön valmisteluun.

Valmistelurikoksen kriminalisoinnin yhteydessä tulee päättää myös rikoksen rangaistusasteikosta. Se ei voi ainakaan olla ankarampi kuin kyseisen rikoksen yrityksen asteikko. Rikoslain kokonaisuudistuksessa on noudatettu tiettyjä tyyppirangaistusasteikkoja. Siihen, sisältääkö asteikko myös sakkorangaistuksen mahdollisuuden, vaikuttaa se, kuinka vaarallisia tekoja tunnusmerkistöön sisällytetään. Yleispreveniivisistä syistä on perusteltua pitää vankeuden yleistä minimiä näiden valmistelurikosten miniminä.

Muut tarvittavat lainsäädäntömuutokset

Uusien valmistelukriminalisointien säätäminen antaa aiheen pohtia myös siitä mahdollisesti seuraavia tarpeita muuttaa rikosprosessia ja pakkokeinoja koskevaa lainsäädäntöä.

Uudessa poliisilaissa on jo kattavasti huomioitu rikosten ehkäisemiseen liittyvät näkökohdat. Näitä säännöksiä on käsitelty edellä. Poliisilaissa ei tämän ehdotuksen vuoksi ole havaittu muutostarpeita.

Prosessioikeudellisesti perustavanlaatuisin kysymys valmistelukriminalisoinnissa on se, onko niillä asianomistajaa. Mikäli vastaus on

kielteinen, valmistelukriminalisoinnin prosessuaaliset vaikutukset jäävät melko vähäisiksi. Suomen kirjoitettuun lainsäädäntöön ei sisälly säännöstä siitä, ketä on pidettävä rikoksen asianomistajana. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, ROL) säätämisen yhteydessä ei katsottu tarpeelliseksi ottaa lakiin asianomistajan yleistä määritelmää, eikä sellaisen säätämiseksi ole edelleenkaan tarvetta. Asianomistaja on sen oikeushyvän haltija, jonka suojaksi teko on säädetty rangaistavaksi ja jota on myös ensi kädessä rikoksella loukattu. Konkreettisesti vaarantamisrikoksessa —esimerkiksi vaaran aiheuttamisessa— asianomistaja on se, joka rikoksen johdosta joutuu vaaravyöhykkeeseen. Käytännössä kyse on siis henkilöstä, johon teko olisi toteutuessaan kohdistunut. Vastaavasti valmistelurikoksissa asianomistaja on se taho, johon täytetty teko olisi sittemmin kohdistunut.

Kun valmistellun rikoksen tuleva kohde on siten yksilöitävissä, että häntä pidetään asianomistajana, ehdotettu valmistelukriminalisointi edellyttää tämän seikan huomioon ottamista rikosprosessilainsäädännössä. Kysymys on siitä, että valmistelun asianomistajalla pitäisi olla pääosin samat oikeudet kuin täytetyksi tulleen rikoksen tai rikoksen yrityksen uhrilla olisi. Rikosprosessilakiin sisältyvä keskeisin lainkohta tässä suhteessa on ROL 2 luvun 1 a §, jossa säädetään tiettyjen rikosten asianomistajan oikeudesta oikeudenkäyntiavustajaan.

Rikokset, jotka mahdollistavat avustajan määräämisen asianomistajalle, on lueteltu laissa tyhjentävästi. Kyse täytyy ROL 2:1 a:n mukaan olla seksuaalirikoksesta (RL 20 luku), tahallisesta rikoksesta henkeä tai terveyttä vastaan (RL 21:1—6) tai rikoksesta henkeä, terveyttä tai vapautta vastaan. Luettelosta selviää, että RL 21:1—6:ssä tarkoitetuissa rikoksissa avustajan määrääminen voidaan perustaa joko ROL 2:1 a:n 2 tai 3 kohtaan. Näin ollen säännöksen muut edellytykset saavat tässä ratkaisevan aseman. Avustajan määrääminen on mahdollista myös silloin, kun kyse on näiden rikosten rangaistavasta yrityksestä taikka avunannosta tai yllytyksestä näihin rikoksiin. Kun kyse on väkivaltarikoksesta, asianomistajalle voidaan määrätä avustajaa, jos sitä on syytetyn ja asianomista-

jan suhde huomioon ottaen pidettävä perusteltuna. ROL 2:1 a 2 kohdan muotoilu viittaa perheväkivaltaan eli niihin moninaisiin tilanteisiin, joissa syytetyn ja asianomistajan välinen suhde on melko läheinen. Loogisuuden vuoksi säännöksen viittaus on laajennettava koskemaan myös ehdotettua uutta rikoslain 21 luvun 6 a §:ää, vaikka säännöksen soveltamisala jääneekin suppeaksi.

Kun näin tehdään, pitää huolehtia myös siitä, että panttivanjin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelun asianomistaja saisi tarvittaessa oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön. ROL:n 2:1 a 3 kohta on muotoilultaan yleinen, ja sen mukaan avustaja voidaan määrätä "henkeen, terveyteen tai vapautteen kohdistuvaa rikosta koskevassa asiassa", jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna. Kohdassa ei viitata suoraan rikoslain 21 lukuun. Silti ROL 2:1 a:n 3 kohta koskee paitsi rikoslain 21 lukuun sisältyviä rikostyyppisiä, myös 25 luvussa säänneltyjä rikostyyppisiä, joista voidaan mainita panttivanjin ottaminen (RL 25:4), ja 31 luvun kriminalisointeja. Näin ollen panttivanjin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelun kriminalisointi eivät aiheuta tarvetta muuttaa avustajan määräämistä koskevaa sääntelyä tältä osin, vaan kyseisessä tilanteessa avustajan saaminen on mahdollista jo nykyisin voimassa olevan mainitun pykälän 3 kohdan nojalla. Myöskään tukihenkilöä koskevaa ROL 2 luvun 3 §:ää ei ole samasta syystä tarpeen muuttaa.

Toinen asianomistajakysymyksestä riippumaton prosessuaalinen kysymys liittyy tilanteisiin, joissa henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen, panttivanjin ottamisen tai törkeän ryöstön yrityksestä epäillyllä on tiettyjä oikeuksia, jolloin on kysyttävä, pitäisikö myös valmistelusta epäillyllä olla samat oikeudet. Esimerkkinä voidaan käyttää ROL 2:1.2:n 1 kohtaa, jonka mukaan epäillyn pyynnöstä hänelle on määrättävä puolustaja muun muassa silloin, kun häntä epäillään rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta, tai tällaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen. Tässä esityksessä ehdotetut rangaistusasteikot eivät täytä tätä edellytystä. Asian valmistelussa on harkittu siten tarvetta

muuttaa ROL 2:1:n 2 momenttia siten, että siinä nimenomaisesti mainittaisiin ehdotetut valmistelurikokset. Tätä perustelisi se, että valmistelurikokset voivat olla hyvin vakavia ja juridisesti haastavia. Tällainen ratkaisu olisi kuitenkin vastoin ROL:ssa omaksuttua systematiikkaa. Lisäksi olisi epäjohtonmuokaista korottaa valmistelurikokset erityisasemaan suhteessa eräisiin muihin rikoksiin, joissa rangaistusmaksimi on neljä vuotta vankeutta, mutta vähimmäisrangaistus neljää kuukautta matalampi. Esimerkiksi seksuaalisessa hyväksikäytössä enimmäisrangaistus on neljä vuotta vankeutta, mutta rangaistus-säännöksessä on myös sakkorangaistusvaihtoehto.

Esitystä valmisteltaessa on lähdetty siitä, että epäillyn oikeus puolustajaan tulee riittävässä määrin turvatuksi ROL 2:1:n 2 momentin 2 kohdan ja 3 momentin perusteella. Ensin mainittu koskee tilanteita, joissa henkilö on pidätettynä tai vangittuna. Viimeksi mainitun momentin mukaan epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta, jos epäilty ei kykene puolustamaan itseään (1 kohta) tai siihen on muu erityinen syy (4 kohta). Etenkin valmistelurikosten vakavimmissa muodoissa puolustajan määräämiseen saattaa olla aihetta erityisen syyn nojalla.

Merkittävin rikosprosessuaalinen kytkentä valmistelukriminalisoinneilla on pakkokeinolain mukaisiin pakkokeinoihin. Sikäli kun pakkokeinoja koskeviin säännöksiin on muutostarpeita, tulee muutokset tehdä sekä vanhaan (450/1987) että uuteen pakkokeinolakiin (806/2011). Ensin mainittu on voimassa 31.12.2013 asti, ja uusi laki tulee voimaan 1.1.2014.

Kunkin pakkokeinon edellytyksissä säädetään siitä, miten vakavien rikosten kohdalla pakkokeinoa voidaan käyttää. Sääntely voi perustua tiettyjen rikosnimikkeiden luetteloon tai tiettyyn rangaistusasteikkoon, yleensä asteikon maksimiin. Tällöin maksimilla tarkoitetaan päätöstä tehtäessä rikoksesta tiedossa olevien seikkojen valossa kysymykseen tulevaa tunnusmerkistöä (esimerkiksi törkeä ryöstö).

Se, mihin enimmäisrangaistukseen pakkokeinon käyttö on sidottu, on harkittu kunkin pakkokeinon kohdalla erikseen. Pakkokeino-

ja ei voida systematisoida voimakkaisiin ja lieviin sillä perusteella, miten vakavaa rikosta edellytetään, jotta tiettyä pakkokeinoa voidaan käyttää. Rikoslainsäädännön näkökulmasta pakkokeinot ovat relevantteja, mutta tietyn rikoksen rangaistusmaksimin määrittäminen ei yleisen lainsäädäntökäytännön nojalla saa perustua rangaistusmaksimin nojalla käytettäväksi mahdollisesti tuleviin pakkokeinoihin, vaan tekojen moitittavuuteen. Toisin sanoen, valmistelurikosten rangaistusasteikot on päätettävä suhteellisuusperiaatteen mukaisesti, eikä ankaria asteikkoja voida perustella pakkokeinoilla. Sikäli kun tarvetta ilmenee, voidaan tiettyjen pakkokeinojen käytöstä säätää erikseen.

Telekuuntelua voidaan käyttää vain hyvin vakavien rikosten tutkinnassa, ja nämä rikokset on lueteltu laissa. Televalvontaa ja teknistä kuuntelua voidaan käyttää sellaisten rikosten tutkinnassa, joissa rangaistusmaksimi on vähintään neljä vuotta vankeutta sekä eräiden muiden laissa lueteltujen rikosten tutkinnassa. Tätä esitystä valmisteltaessa on lähdetty siitä, että pakkokeinolainsäädäntö on juuri ollut kokonaisuudistuksen kohteena. Näin ollen perusteltua ei ole uudelleen arvioida sanotussa lainsäädäntöprosessissa (ks. HE 222/2010 vp.) omaksuttuja perusratkaisuja. Tämä ei kuitenkaan poista tarvetta tehdä pakkokeinolakiin pienempiä muutoksia.

Valmistelurikosten säätämisen johdosta pakkokeinolakiin ehdotetaan tehtäväksi sellaiset tarkistukset, jotka ovat linjassa tuoreen lainsäädännön kanssa ja ovat välttämättömiä esityksen tavoitteiden toteuttamiseksi. Muutokset koskevat salaisia pakkokeinoja, joita voidaan käyttää esitutkinnassa salassa niiden kohteilta. Uuden pakkokeinolain mukaisia salaisia pakkokeinoja ovat telekuuntelu, tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen, suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu), telesoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen, peitetoiminta, valeosto, tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku.

Tässä esityksessä ehdotettavan törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun enimmäisrangaistus olisi neljä

vuotta vankeutta ja panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelun kolme vuotta vankeutta. Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun neljän vuoden maksimirangaistuksesta seuraa, että sekä nykyisen että uuden pakkokeinolain säännökset mahdollistavat kattavasti tarpeellisten pakkokeinojen käytön. Sen sijaan panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelun ehdotetusta kolmen vuoden enimmäisrangaistuksesta aiheutuu eräitä muutostarpeita pakkokeinolainsäädäntöön. Se ei nimittäin ilman muutoksia mahdollista televalvonnan tai teknisen tarkkailun käyttöä panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelussa. Kyseisten rikosten tutkimiseen on kuitenkin oltava riittävät pakkokeinot. Näin ollen on perusteltua mahdollistaa niiden käyttö mainituissa rikoksissa. Asiaan on kuitenkin tarkasteltava myös perustuslain näkökulmasta.

Perustuslakivaliokunnan (PeVL 66/2010 vp) mukaan välttämättömistä rajoituksista luottamuksellisen viestin salaisuuteen voidaan perustuslain 10 §:n 3 momentin perusteella säätää lailla muun muassa yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa. Yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavien rikosten piiriin kuuluvat perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan esimerkiksi huumausainerikokset, törkeät väkivaltarikokset sekä maan- ja valtiopetosrikokset (ks. HE 309/1993 vp, s. 54/II). Valiokunta on pitänyt lisäksi mahdollisena, että tunnistamistietojen saaminen jätetään sitomatta tiettyihin rikostyyppihin, jos sääntely muutoin täyttää perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset (ks. PeVL 26/2001 vp, s. 3/II, PeVL 37/2002 vp, s. 3/I). Tässä esityksessä ehdotetut muutokset laajentavat televalvonnan sellaisiin rikoksiin, joita voidaan pitää perustuslaissa tarkoitettuna yksilön ja yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavina rikoksina.

Mainittu muutos edellyttää, että voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n televalvontaa, 3 a §:n matkaviestimien sijaintitiedon hankkimista ja 4 §:n teknistä kuuntelua koskevaa sääntelyä muutettaisiin siten, että niissä mainittaisiin panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelu. Vastaava muutos on tehtävä uuden pakkokeinolain 10 luvun 6 ja 16 §:iin. 6 §:n 2 momentin

muuttaminen johtaa luvun tukiasematietojen hankkimista ja sen edellytyksiä koskevan 10 §:n soveltumiseen. 16 §:n muutos mahdollistaa myös epäillyn henkilön teknisen seurannan 10 luvun 21 §:n 3 momentin nojalla ja teknisen laitetarkkailun 10 luvun 23 §:n 3 momentin nojalla, koska niissä viitataan sanotun luvun 16 §:n 3 momenttiin.

Epäillyn henkilön teknisen seurannan tarkoituksena on seurata rikoksesta epäillyn liikkumista sijoittamalla seurantalaitte hänen yllään oleviin vaatteisiin tai mukanaan olevaan esineeseen. Teknisessä laitetarkkailussa on kyse tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston toiminnan, sisältämien tietojen tai yksilöintitietojen muusta kuin yksinomaan aistinvaraisesta tarkkailusta, tallentamisesta tai muusta käsittelystä rikoksen selvittämiseksi merkityksellisen seikan tutkimiseksi. Tämän kaltaiset pakkokeinot ovat televalvonnan ohella välttämättömiä kyseessä olevien vakavien valmistelurikosten tutkinnassa.

Uuden pakkokeinolain 10 luvun 14 §:ssä säädetään peitelystä tiedonhankinnasta. Sillä tarkoitetaan tiettyyn henkilöön kohdistuvaa lyhytkestoisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa tiedonhankintaa, jossa poliisimiehen tehtävän salaamiseksi käytetään väärää, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja. Kyseisen pakkokeinon käyttö on perusteltua ulottaa tässä esityksessä esitettäviin valmistelurikoksiin. Se edellyttää niiden nimenomaista mainitsemista 10 luvun 14 §:n 2 momentissa.

Esityksen jatkovalmistelussa on saadun lausuntopalautteen vuoksi päädytty ehdottamaan, että esityksen kohteena olevien valmistelurikosten tutkinnassa on perusteltua mahdollistaa myös telekuuntelu ja peitetointi. Telekuuntelun osalta sekä uutta että vanhaa pakkokeinolakia on muutettava, mutta kyseisistä muutoksista seuraa lainsäädännössä omaksutun viittaustekniikan mukaisesti peitetointiminnan tuleminen mahdolliseksi kyseisessä lainkohdassa mainittujen listarikosten tutkinnassa.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Tavoitteet

Esityksellä pyritään tehostamaan vakavimpien rikosten torjuntaa ja paikkaamaan eräät voimassa olevan sääntelyn epäkohdat.

3.2 Toteuttamisvaihtoehdot

Päädyttäessä kriminalisoimaan tiettyjen rikosten valmistelu kysymykseksi nousee se, säännelläkö asiaa rikoslain yleiseen osaan sijoitettavilla säännöksillä, erityiseen osaan sijoitettavilla tunnusmerkistöillä vai otetaan ko säännöksiä sekä rikoslain yleiseen että erityiseen osaan. Rikoslain yleisten oppien säännökset olivat rikoslain kokonaisuudistuksessa perusteellisessa kokonaistarkastelussa, joka päättyi asiaa koskevan sääntelykokonaisuuden hyväksymiseen vuonna 2003. Tuossa kokonaisarvioinnissa päädyttiin katsomaan, että rikoslain yleiseen osaan ei tarvita valmistelua koskevia säännöksiä. Perusratkaisuksi muodostui valmistelukriminalisointien säätäminen tarvittaessa rikoslain erityisessä osassa. Tuosta perusratkaisusta ei ole syytä poiketa.

Vaihtoehdoksi jää siten henkirikosten, törkeän pahoinpitelyn, panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelun kriminalisointi rikoslain asianomaisissa 21, 25 ja 31 luvuissa.

3.3 Keskeiset ehdotukset

Rikoslakiin ehdotetaan lisättäväksi säännökset eräiden törkeimpien rikosten valmistelun rangaistavuudesta. Rangaistavaksi säädettäisiin henkirikosten, törkeän pahoinpitelyn, panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelu ja niiden tekemisestä sopiminen.

Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta voitaisiin tuomita vankeutta enintään neljä vuotta. Siihen syyllistyisi henkilö, joka henkirikoksen tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä

taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa, sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä taikka palkkaa, käskää tai muuten yllyttää toista mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen.

Panttivangin ottamisen valmistelusta voitaisiin tuomita vankeutta enintään kolme vuotta. Siihen syyllistyisi henkilö, joka panttivangin ottamista varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa, valmistaa tai hankkii rikoksen toteuttamiseen tarvittavan tilan tai sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman kyseisen rikoksen tekemisestä.

Törkeän ryöstön valmistelun enimmäisrangaistus olisi kolme vuotta vankeutta. Siihen syyllistyisi henkilö, joka törkeän ryöstön tekemistä varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa, hankkii rikoksen tekemisessä tarpeellisen erityisen tiedon taikka sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman sellaisen rikoksen tekemisestä.

Kaikissa ehdotetuissa valmistelurikoksissa olisi rajoitussäännös, jonka mukaan henkilö olisi rangaistusvastuusta vapaa, jos vaara siitä, että rikos olisi toteutettu, on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa.

Lakia oikeudenkäynnistä rikosasioissa muutettaisiin siten, että valmistelurikosten uhrin oikeudet turvattaisiin.

Pakkokeinolainsäädäntöä muutettaisiin siten, että poliisilla olisi asianmukaiset keinot mainittujen valmistelurikosten tutkinnassa.

4 Esityksen vaikutukset

Esitys tehostaisi vakavimpien rikosten torjuntaa. Esitys lisäisi kansalaisten luottamusta rikoslainsäädäntöä kohtaan, koska törkeimpien rikosten valmistelun rankaisemattomuutta

on yleisessä keskustelussa pidetty oikeudenmukaisuusnäkökulmasta ongelmana. Esitys vastaisi näin ollen siihen kritiikkiin, jota rikoslain sääntelyä kohtaan on näiltä osin viime vuosina esitetty.

Esitykseen sisältyvillä ehdotuksilla ei ole mainittavia organisatorisia tai taloudellisia vaikutuksia, koska säännösten soveltamislanteita ei ennakoita olevan kovin paljon.

5 Asian valmistelu

Oikeusministeriössä 16.3.2011 valmistuneessa arviomuistiossa (Eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisointi, oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 12/2011) katsottiin, että törkeän ryöstön, törkeän pahoinpitelyn ja henkirikosten valmistelu on mahdollista kriminalisoida vain tarkasti määritellyin ehdoin ja rajauksin. Oikeusministeriö pyysi arviomuistiosta 35 viranomaiselta, organisaatiolta ja asiantuntijalta kirjallisen lausunnon. Lausuntoja saapui 27. Lausuntopyynnössä oli yksilöity kysymyksiä, joista keskeisin oli, oliko arviomuistiossa esitetty rajausta tiettyihin rikoksiin kannatettava. Lausuntopalaute oli kirjavaa. Osa lausunnon antajista katsoi, ettei valmistelukriminalisoinneille ole juuri tarvetta. Osa, mutta selvä vähemmistö, halusi laajentaa rikoksen valmistelun alaa myös muihin rikoksiin.

Saadun lausuntopalautteen perusteella oikeusministeriö asetti kolmantena päivänä lokakuuta 2011 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia hallituksen esityksen luonnos vakavimpien rikosten valmistelun kriminalisoinnista. Vakavilla rikoksilla tarkoitettiin tässä yhteydessä henkirikoksia ja törkeää ryöstöä. Työryhmän tuli lisäksi arvioida, onko valmistelun rangaistavuus perusteltua liittämällä myös törkeään pahoinpitelyyn. Säännösehdotukset tuli sijoittaa rikoslain erityiseen osaan. Työryhmän työn aikana nousi esille tarve säätää rangaistavaksi myös panttivangin ottamisen valmistelu. Työryhmän 29.3.2012 julkaistuun mietintöön ”Ehdotus eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoinnista” (Oikeusministeriö, Mietintöjä ja lausuntoja, 15/2012) sisältyivät ehdotukset kyseisten rikosten valmistelun kriminalisoinnista.

Oikeusministeriö pyysi 30 päivänä maaliskuuta 2012 päivätyllä lausuntopyynnöllä 30 viranomaiselta, organisaatiolta ja asiantuntijalta kirjallisen lausunnon työryhmän mietinnöstä. Lausuntoaika päättyi 15 päivänä toukokuuta 2012. Lausuntoja saapui 22. Lausuntopalaute oli hyvin positiivista. Suurin osa lausujista kannatti esitystä sellaisenaan. Työryhmän rikoslakiin ehdottamiin uusiin pykäliin ei lausuntopalautteen vuoksi tehty merkittäviä muutoksia. Eräät esitetyt pykälämuutosehdotukset toteutettiin tarkentamalla ja selventämällä perusteluita. Muutoinkin esityksen perusteluita eräiltä osin muutettiin, joskaan muutokset eivät olleet suuria.

Lausuntopalautteen perusteella poliisin pakkokeinovaltuuksia laajennettiin siten, että henkirikosten, panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön tutkinnassa pakkokeinovaltuuksia ehdotetaan työryhmän mietinnöstä poiketen laajennettavaksi siten, että käytettävissä olevia pakkokeinoja olisivat myös telekuuntelu ja peitetoiminta.

Asian valmistelun aikana on esitetty kannanottoja, joiden mukaan myös törkeimpien seksuaalirikosten valmistelu tulisi kriminalisoida. Asian valmistelussa todettiin, että lasten seksuaalisen hyväksikäytön valmistelu on jo kriminalisoitu vuonna 2011 (L 540/2011) säätämällä rikoslakiin uutena rikosnimikkeenä lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin (RL 20:8 b). Oikeusministeriössä on vuoden 2012 aikana käynnistetty seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun uudistustyö, jossa punnitaan muun muassa, ovatko seksuaalirikosten rangaistavuuden rajat oikeudenmukaisia. Vastaavasti asian valmistelussa on esitetty, että eräiden muiden rikosten valmistelu tulisi kriminalisoida etenkin silloin, kun ne liittyvät järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Tältäkin osin asia on erillisessä harkinnassa. Oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö ovat toukokuussa 2012 ryhtyneet valmistelemaan laaja-alaista strategiaa järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Rikoslaki

Rikoksen valmistelua koskevat säännökset merkitsevät rikosoikeudellisen vastuun ulottamista rikoksen yritystäkin aikaisempaan vaiheeseen. Tämä on poikkeuksellista. Mitä varhaisempaan vaiheeseen vastuu liittyy, sitä merkittävämmiksi rikosoikeudellisen vastuun kriteereiksi nousevat myös subjektiiviset edellytykset, kuten tekijän tietoja ja tarkoituksia koskevat edellytykset. Tällaisessa tilanteessa myös näytölliset vaikeudet usein korostuvat. Lisäksi rikokseen osallisuutta koskevat säännökset soveltuvat myös valmistelurikoksiin. Nämä seikat antavat aihetta edellyttää, että vastuun edellytyksiä tulkitaan paitsi sääntelyn tarkoituksen mukaisesti, myös kohtalaisen suppeasti.

21 luku **Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista**

6 a §. *Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu.* Rikoslain 21 lukuun lisättäisiin uusi säännös törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta. Pykälässä viitattaisiin saman luvun 1—3 §:iin, joissa säädetään taposta, murhasta ja surmasta, sekä 6 §:ään, joka koskee törkeää pahoinpitelyä.

Näiden rikosten valmistelu kriminalisoitaisiin kolmessa tilanteessa. Rangaistavaksi säädettäisiin 1 kohdassa ampuma- ja teräaseen, muun niihin rinnastettavan hengenvaarallisen välineen ja rikoksen täytäntöönpanoon erityisesti soveltuvan välineen hallussapito tarkoituksin toteuttaa jokin mainituista rikoksista. 2 kohdassa kriminalisoitaisiin sopiminen ja yksityiskohtaisen suunnitelman laatiminen kyseisten rikosten tekemisestä ja 3 kohdassa yllyttäminen, lupautuminen ja tarjoutuminen sellaisen rikoksen tekemiseen.

Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan rajoitussäännöstä, jonka mukaan tilanteissa, joissa vaara siitä, että rikos olisi toteutettu, on ollut

muista kuin satunnaisista syistä vähäinen, henkilöä ei tuomittaisi valmistelusta. Säännöstä on tarkoitus tulkita yhdenmukaisesti yritystä koskevan rikoslain 5 luvun 1 §:n 2 momentin kanssa. Tavoitteena on rajata rikokseen nähden kaukaiset ja vähemmän vaaralliset teot rangaistusvastuun ulkopuolelle. Henkilö olisi ehdotetun 2 momentin perusteella rangaistusvastuusta vapaa lisäksi silloin, jos hän vapaaehtoisesti luopuu valmistelusta, estää sen jatkumisen tai muuten poistaa oman toimintansa merkityksen siinä. Tältä osin tulkinnallista tukea voidaan hakea rikoslain 5 luvun 2 §:stä, jossa on säädetty yrityksestä luopumisesta ja niin sanotusta tehokkaasta katumisesta.

Mikäli tappoa, murhaa, surmaa tai törkeää pahoinpitelyä tarkoittava rikos on edennyt jo yritykseksi, henkilö tuomitaan yrityksestä eikä valmistelusta. Valmistelusta on kyse ennen kuin teko on edennyt rikoksen yrityksen asteelle. Uudistuksella ei ole tarkoitus vaikuttaa siihen, milloin teon katsotaan edenneen rikoksen yrityksen asteelle.

1 momentti. Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevan rikoslain 21 luvun 6 a §:n 1 momentti on jaettu rikoksen tekotapojen perusteella kolmeen kohtaan. Kaikille tekotavoille yhteisenä yleisenä edellytyksenä on, että tekijä toimii rikoslain 21 luvun 1—3 tai 6 §:ssä tarkoitettujen rikosten eli tapon, murhan, surman tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten. Sen, mitä varten 1—3 kohdassa tarkoitettu teko tehdään, täytyy toisin sanoen vastata tappoa, murhaa, surmaa tai törkeää pahoinpitelyä. Riittävää ei ole, että rikos, jonka tekemistä varten 1—3 kohdassa tarkoitettu teko tehdään, toteuttaisi esimerkiksi pahoinpitelyn, vaaran aiheuttamisen tai törkeän vammantuottamuksen edellytykset.

Ilmaisu ”tekemistä varten” eroaa sanonnallisesti rikoslakiin nykyisin sisältyvistä korotettua tahallisuusvaatimusta ilmaisevista muotoiluista, joissa on käytetty finaalityyppistä ”tehdäkseen”. Asiallisesti ilmaisu rikoksen tekemistä varten tarkoittaa lähtökohtaisesti samaa kuin finaalityyppisen muotoilun mukaisesti.

nen "tehdäkseen", ja ehdotetun ilmaisun avulla eri kohdista tulisi lainsäädäntötekniisesti sujuva kokonaisuus.

Rikoslaisissa olevat finaalityrakennetta koskevat muotoilut eivät ole kaikki yhdenmukaisia. Myös ehdotetussa muotoilussa tekijän subjektiivisen tarkoituksen on kohdistuttava nimenomaan pykälässä mainittujen rikosten tekemiseen. Muotoilu edellyttää, että tekijän tarkoituksiperät kyetään kiinnittämään ulkoisesti havaittaviin seikkoihin. Korotetulla tahallisuusvaatimuksella asetetaan valmistelukriminalisoinneissa rangaistavuudelle erityinen lisävaatimus. Rikoslaisissa käytetyt finaalityrakenteet ja niitä koskeva korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö (esimerkiksi KKO 2005:93, KKO 2007:29, KKO 2007:56, KKO 2009:59 ja KKO 2011:26) osoittavat tällaisten tunnusmerkistökuvausten tulkinnanvaraisuuden. Erilaisissa rikostyypeissä on muodostunut toisistaan eroavia korotetun tahallisuusvaatimuksen tulkintasisältöjä. Eräissä tunnusmerkistöissä korotettu tahallisuusvaatimus rajoittaa aidosti rangaistavuuden alaa (muun muassa verorikkomus ja aikaisemmin lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö), kun taas toisissa tunnusmerkistöissä muotoilulla ei tosiasiaa näytä olevan suurempaa itsenäistä, rangaistavuuden alaa rajoittavaa vaikutusta. Ehdotetussa tunnusmerkistössä henkilön on tavoiteltava nimenomaan näiden rikosten tekemistä. Teolla saattaa toki olla muitakin tarkoituksiperiä, mutta ne eivät saa muodostaa olennaista osaa tekijän tavoitteenasettelusta.

Murhan ja törkeän pahoinpitelyn valmistelun samoin kuin 31 luvun 2 a §:ssä ehdotetun törkeän ryöstön valmistelun osalta valmistelun kriminalisointi merkitsee rangaistavuuden sitomista tekojen törkeään muotoon, mikä merkitsee samalla sitä, että valmisteltua tekoa on pidettävä myös kokonaisarvostelussa törkeänä. Etukäteen saattaa olla hankalaa tietää, onko tekijä valmistelemassa tietyn rikoksen perustunnusmerkistön mukaista tekoa vai törkeää tekoa. Joka tapauksessa valmistelukriminalisointi edellyttää näissä tilanteissa näyttöä siitä, että valmisteltavana on rikoksen törkeä tekemuoto, joten valmisteltavassa rikoksessa tulee täytyä myös kvalifiointiperuste. Lisäksi kokonaisarvostelulausekkeen on täytyttävä. Vaikka kyseessä oleva lainsäädäntötek-

niikka ei ole rikoslaille kovin tyyppillinen, on se jo nykyisin omaksuttu yleisvaarallisen rikoksen valmistelussa (RL 34:9), jossa viitataan saman luvun 1—5 pykälissä oleviin moiniin erilaisiin rikoksiin, joista osa on törkeitä tekemuotoja, osa ei. Ehdotettua säännöstä ei siten voida pitää lainkäytön kannalta liian hankalana. Normaalitylanteessa kokonaisarvostelussa tulee yleensä otettavaksi huomioon seikkoja, jotka ovat tiedossa vasta siinä vaiheessa, kun rikos on jo toteutettu. Kokonaisarvostelulla ei voi valmistelukriminalisoinnissa olla täysin samaa merkitystä kuin arvioitaessa täytettyä tekoa, mutta suuntaviivat ovat kuitenkin samoja. Arvio tehdään niiden tietojen varassa, jotka olivat käsillä valmisteluteon toteutuessa.

Kyseessä täytyy olla myös konkreettinen, ainakin jollakin tavalla yksilöity teko. Pelkästään yleinen valmius tarpeen tullen tehdä lainkohdissa mainittu rikos ei ole riittävää. Arvioitaessa sitä, onko rikos konkretisoitu riittävästi, voidaan tulkinta-apuvälineenä hyödyntää niitä lähtökohtia, joiden pohjalta arvioidaan, onko yllytyksen ja avunannon kohteena oleva päärikos riittävästi yksilöity.

Ensimmäisen kohdan mukaisesti törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun syyllistyisi se, joka tapon, murhan, surman tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa. Ensimmäisessä kohdassa on siis kyse tulevan rikoksen viimekätisessä täytäntöönpanossa eli tappamisesta tai pahoinpitelmissä käytettävien tekovälineiden hallussapidosta. Tekovälineen hallussapitoa lainkohdassa tarkoitettuna rikoksen tekemistä varten voidaan pitää niin moitittavana, että kyse on valmistelutunnusmerkistön tältä osin toteuttavasta menettelystä. Lisäksi tekovälineen hallussapito nimenomaan lainkohdassa määritetyn ja tarkoitettuna rikoksen tekemistä varten on tunnusmerkistön tarkkarajaisuuden näkökulmasta riittävän konkreettinen valmistelutoimenpide.

Ampuma- tai teräase ja niihin rinnastettava hengenvaarallinen väline on kvalifiointiperusteena törkeässä pahoinpitelyssä ja törkeässä ryöstössä. Tunnusmerkkien sisällön osalta

voidaan siten viitata niitä koskevaan sääntelyyn, perustelulausumiin ja oikeuskäytäntöön. Ampuma-aseeseen rinnastettavia hengenvaarallisia välineitä ovat esimerkiksi erilaiset pommit, myrkylliset tai tukahduttavat kaasupanokset ja räjähteet. Teräaseita ovat muun muassa tikarit, stiletit ja pistimet. Niihin rinnastettavia hengenvaarallisia välineitä ovat esimerkiksi jousipatukka ja nyrkkirauta sekä erilaiset ketjusta, kaapelista, metalliputkesta tai vaijerista valmistetut ja niihin rinnastettavat lyömäaseet (ks. HE 66/1988 vp, s. 99). Tyhjentävän esimerkkiluettelon laatiminen on mahdotonta, ja siten kyse voisi lisäksi olla muustakin välineestä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä lainkohdassa tarkoitettussa rikoksessa. Tällainen väline tai aine voi olla sellaisenaan aseena luonteinen ja hengenvaarallinen, mutta tämä ei ole välttämätöntä tunnusmerkin toteutumiseksi. Keskeistä on erityinen soveltuvuus välineenä siinä rikoslain 21:1—3 tai 6 §:n mukaisessa rikoksessa, jonka tekemistä varten sitä pidetään hallussa. Esimerkiksi myrkky voi olla tunnusmerkistössä tarkoitettu väline. Kyseessä voi olla myös sellainen aineiden ja välineiden joukko, joista rikosentekoväline valmistetaan. Tällöin tunnusmerkki täyttyy, kun aineista ja välineistä voidaan välittömästi valmistaa lopullinen rikosentekoväline. Esimerkiksi tietyistä aineista ja kemikaaleista kyetään valmistamaan räjähdysaineita.

Tunnusmerkistön johtolauseen ilmaisu ”tekemistä varten” rajoittaa 1 kohdan soveltamista. Monet mahdolliset rikosentekovälineet ovat sinänsä laillisia, kuten veitsen tai ampuma-aseen luvallinen hallussapito. Ehdotetun säännöksen mukaan rangaistusvastuu ulotetaan vain tilanteisiin, joissa välineitä pidetään hallussa nimenomaan viitattun rikoksen tekemistä varten. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, ettei asiassa ole muuta uskottavaa syytä kyseisten välineiden hallussapitoon kuin tarkoitus tehdä rikos.

Rangaistavuus edellyttää jo tapahtunutta päätöstä rikoksen toteuttamisesta.

Tunnusmerkistössä puhutaan tekovälineiden hallussa pitämisestä. Väline voi tulla henkilön haltuun esimerkiksi ostamisen, anastamisen tai muulla tavalla tapahtuneen hankkimisen taikka valmistamisen tai löytämisen seurauksena. Mainittujen toimien seu-

rauksena syntyvä hallussapito on riittävä tunnusmerkki, eikä hallussapidon syntyperusteita ole tarpeen kuvata yksityiskohtaisemmin tunnusmerkistössä. Hallussapito kattaa myös 1 kohdassa mainittujen välineiden erilaiset käsittelytavat. Hallussapito on yleensä fyysistä kuten aseiden pitäminen taskussa.

Ehdotetun toisen kohdan mukaan törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun syyllistyy myös se, joka tapon, murhan, surman tai törkeän pahoinpitelyn tekemiseksi sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä. Tässä kohdassa ensimmäisenä mainitussa sopimisessa rikoksen tekemisestä valmistelu on salahanketyypinen. Sopimisen kohteena on tietyn konkreettisen rikoksen tekeminen. Rikoksen tulee olla riittävän yksilöity esimerkiksi kohteensa tai kohdejoukon suhteen. Jos A ja B sopivat esimerkiksi siitä, että B tekee aseellisen hyökkäyksen oppilaitokseen, on hyvin todennäköistä, että oppilaita ja opettajia kuolee, jos rikos toteutetaan. Uhrit eivät kuitenkaan välttämättä ole ennalta yksilöityjä niin, että rangaistavuus olisi tällaisissa tilanteissa perusteltua sitoa tarkoin yksilöityyn uhriin. Tilanne on toinen, jos sopiminen koskee nimenomaisesti tiettyä henkilöä tai tietyssä asemassa olevaa henkilöä.

Sopimisen ei tarvitse kattaa rikoksen yksityiskohtia. Molemmat tai kaikki sopijat voivat olla osallistumassa rikokseen, mutta sen käytännön toteuttaminen voi myös jäädä yhden osapuolen tai kolmannen henkilön tehtäväksi. Mitään erityistä muotoa sopiminen ei edellytä. Riittää, että rikoksen tekemisestä sovitaan. Sitä vastoin pelkkä rikoksen tekemisestä keskusteleminen ei toteuta edellytystä.

Toisen kohdan mukaisena teko tapana on lisäksi se, että joku murhan, tapon, surman tai törkeän pahoinpitelyn tekemistä varten laatii yksityiskohtaisen suunnitelman rikoksen tekemisestä. Koska selvänä lähtökohtana yleisperusteluissa esitetyn nojalla voidaan pitää sitä, että pelkkiä pahoja ajatuksia ei voida kriminalisoida, tulee suunnitelmalta vaatia yksityiskohtaisuutta. Yksityiskohtaisen suunnitelman pitää olla sellainen faktatietoon perustuva toimintakokonaisuuden suunnitel-

ma, joka luo edellytykset ja on välttämätön rikoksen toteuttamisessa. Yksityiskohtainen suunnitelma edellyttää selvästi enemmän kuin rikoksen pääpiirteittäinen suunnitelma. Yksityiskohtainen suunnitelma ei kuitenkaan edellytä sitä, että rikossuunnitelman kaikki pienimmätkin yksityiskohdat olisi lopullisesti päätetty.

Kolmannen kohdan mukaan valmistelurikokseen syyllistyy myös se, joka palkkaa, käskää tai muuten yllyttää toista pykälässä mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen. Toisen ja kolmannen kohdan edellytykset saattavat toteutua samassa tapauksessa. Kysymys voi olla esimerkiksi henkirikoksen tekemisestä sopimisesta palkkiota vastaan. Kolmannen kohdan tilanteissa ei kuitenkaan ole välttämätöntä, että rikoksen tekemisestä sovitaan, vaan rikoksen tekemistä koskeva tahdonilmaisuus voi jäädä yksipuoliseksi. Tämän yksi perustilanne on tuloksettomaksi jäävä yritys yllyttää toista säännöksessä tarkoitetun rikoksen tekemiseen. Rangaistavaa on tällöin toisen sellainen yllyttäminen lainkohdassa tarkoitetun rikoksen tekemiseen, jota ei voida pitää karkeana leikinlaskuna tai uhoamisena, vaan vakavasti otettavana. Yllyttäjällä on tahallisuus suhteessa siihen, että toisessa syntyy rikoksenteleopäätös. Rikoksenteleopäätöksen syntyminen yllytettävässä ei kuitenkaan objektiivisesti ole rangaistavuuden edellytys valmistelurikoksessa.

Yllyttäminen on yläkäsite, jonka merkittävistä tyyppitilanteista lainkohdassa mainitaan nimenomaisesti palkkaaminen ja käskeminen. Palkkaamisessa yllyttäjä tarjoaa toiselle jonkin edun rikoksen tekemisestä. Käskemisessä voi olla kyse esimerkiksi jengi- tai järjestäytyneestä rikollisuudesta, jossa on käskysuhteita. Käskeminen on 3 kohdan muihin yllyttämismuotoihin nähden erityisasemassa siten, että se voi, lähinnä nimenomaan järjestäytyneen rikollisuuden yhteydessä, kohdistua myös tiettyyn henkilöjoukkoon. Henkilö saattaa antaa käskyn tappaa joku henkilö, vaikka ei yksilöi, kuka tuohon joukkoon kuuluvista tämän käskyn toteuttaa. Vaatimuksena kuitenkin on, että käskijällä on tuohon joukkoon kuuluviin nähden sellainen käskyvalta, että on ennakoitavissa, että käskyä myös noudatetaan.

Kolmannessa kohdassa mainitun muun yllyttämisen sisältö ratkeaa yllyttämistä koskevien yleisten sääntöjen perusteella. Näin ollen painostaminen, kiristäminen, uhkaileminen ja muukin vaikuttaminen voivat merkitä lainkohdassa tarkoitettua muuta yllyttämistä kuitenkin siten, että ehdotetussa lainkohdassa ei edellytetä rikoksenteleopäätöksen syntyä yllytetyssä eikä aksessorisuutta.

Jos yllytetty syyllistyy yllytyksen tarkoitamaan tekoon tai sen yritykseen, on yllyttäjä vastaavasti vastuussa yllytyksestä täytettyyn rikokseen tai yritykseen. Vastaavasti muutkin teot, jotka valmisteluvaiheessa merkitsevät valmistelua tai osallisuutta siihen, tulevat arvioitaviksi täytetyn rikoksen tai yrityksen taikka niihin osallisuuden näkökulmasta, jos rikos etenee yritykseksi tai täytetyksi teoksi.

Lupautuminen ja tarjoutuminen rikoksen tekemiseen ovat puolestaan rikoksen potentiaalisesti toteuttavan henkilön tahdonilmauksia. Myös ne voivat jäädä yksipuoliseksi. Vastuun edellytyksenä ei siis ole, että tällainen lupautuminen tai tarjoutuminen otettaisiin vastaan tai että siitä edes oltaisiin kiinnostuneita. Myös lupautumisen ja tarjoutumisen tulee kuitenkin olla vakavasti otettava eikä pilailua tai uhoamista. Tässäkin rikoksen tulee etenkin kohteeltaan olla riittävän yksilöity. Yleinen valmius tällaisten rikosten tekemiseen ja sen ilmoittaminen eivät vielä merkitse tunnusmerkin toteutumista.

Rikoslain 5 luvun osallisuussäännökset yllytyksestä ja avunannosta koskevat myös ehdotettuja valmistelurikoksia. Rikosoikeudellinen vastuu ulotetaan valmistelusäännöksillä vielä aikaisempaan vaiheeseen kuin rikoksen yritystä koskevilla säännöksillä. Tämän vuoksi ja myös oikeusturvasyistä on perusteltua, että avunantona pidetään vain menettelyä, joka selvästi edistää valmistelurikosta ja jossa osallisuudelle valmisteluun asetettavat tahallisuusvaatimukset toteutuvat.

2 momentti. Toisessa momentissa valmistelurikoksen edellytykseksi asetetaan vaaravaatimus. Sen mukaan 1 momenttia ei sovelleta, jos vaara siitä, että rikos olisi toteutettu, on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen. Momentin muotoilussa on hyödynnetty vastaavaa käsitteistöä kuin rikoslain 5 luvun 1 §:n 2 momentissa, jossa rikoksen yritykselle asetetaan vaarallisuuden vaatimus. Val-

mistelurikoksen edellyttämän vaaran tulee olla käsillä 1 momentin 1—3 kohdassa tarkoitettujen valmistelutekijöiden aikana.

Pelkästään 1—3 kohdassa tarkoitettu teko momentin johtolauseessa tarkoitettujen rikosten tekemistä varten ei vielä merkitse sitä, että riittävä vaarallisuus olisi käsillä.

Valmistelun sisältämää vaaraa on arvioitava kokonaisvaltaisesti. Sen suuruuteen vaikuttavat monet seikat, kuten rikosta valmisteluvien henkilöiden lukumäärä ja heihin liittyvät muut seikat, käytettäväksi ajatellut keinot ja suunnitelma, uhriin liittyvät seikat samoin kuin ajallinen näkökulma eli se, kuinka lähellä tai kaukana tulevaisuudessa rikos tehtäisiin. Mitä kauemmaksi tulevaisuuteen rikosten tekeminen ajoittuisi, sitä enemmän epävarmuustekijöitä siihen liittyy. Valmistelun edetessä vaara usein kasvaa. Jos valmistelussa vaara jostain syystä lakkaa tai muusta kuin satunnaisesta syystä alenee vähäiseksi, valmistelurikoksen edellytykset eivät enää täyty, jolloin valmistelurikos päättyy.

Jos vaara oli vain vähäinen, rangaistavuus riippuu siitä, johtuiko vaaran vähäisyys satunnaisista vai muista syistä. Jos vaaran vähäisyys johtui satunnaisista syistä, valmistelurikoksen edellyttämä vaara toteutuu. Jos vaaran vähäisyys johtui muista syistä, näin ei ole. Syiden satunnaisuutta arvioidaan valmistelurikoksen tekohetken näkökulmasta. Satunnaisien syiden arvioinnissa voidaan hyödyntää samantyyppisiä kriteereitä kuin arvioitaessa satunnaisia syitä rikoksen yrityksen yhteydessä.

Rikoksentehtäjä voi valmistelua pidemmälle edenneessä rikoshankkeessa vapautua rikosvastuusta rikoslain 5 luvun 2 §:stä ilmenevien sääntöjen mukaisesti. Koska törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu ajoittuu yritystä aikaisempaan vaiheeseen, on perusteltua, että vastuuvapaus on mahdollista myös valmistelun osalta. Tätä puoltaa myös se, että törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun rangaistusasteikko on ankara ja sisältää ainoastaan vankeusrangaistuksen.

Valmisteluun liittyy yritykseen verrattuna toisaalta erityispiirteitä kuten se, että valmistelu on itsenäinen rikos, kun taas varsinkin rikosten yhteydessä rangaistavaksi säädetty rikoksen yritys liittyy monella tavoin

täytetyn rikoksen käsitteeseen. Vastuuvapaudesta on ehdotetun valmistelurikoksen yhteydessä perusteltua säätää sitä koskevan rikoslain 21 luvun 6 a §:n 2 momentissa. Sisältönsä vastuuvapauteen johtavat perusteet ovat samantyyppisiä kuin rikoksen yrityksen tapauksessa. Perusajatuksena on, että henkilö voi oman toimintansa merkityksen valmistelurikoksesta poistamalla vapautua valmistelurikoksesta koskevasta vastuusta. Vastuuvapauden edellytyksenä on, kuten yrityksessä, vastuusta vapauttavan menettelyn vapaaehtoisuus. Jos henkilö on valmistellut rikosta yksin eikä rikos tule tapahtumaan vielä hänen tähänastisten toimiensa perusteella, vastuuvapaus syntyy valmistelun lopettamisella. Jos rikos tapahtuisi hänen jo suorittamiensa toimenpiteiden perusteella tai jos valmisteluun osallistuu useita henkilöitä, henkilö voi vapautua valmistelua koskevasta rikosoikeudellisesta vastuusta estämällä valmistelun jatkumisen. Hän voi saavuttaa vastuuvapauden myös poistamalla oman menettelynsä merkityksen valmistelussa. Olosuhteiden täytyy tukea sitä, että vastuusta vapauttavalla tavalla on menetelty, eikä henkilö vapaudu vastuusta pelkästään tarkoituksiaan koskevien väitteiden perusteella.

Vastuusta vapautuminen koskee ainoastaan valmistelurikosta. Jos henkilö on valmisteluun liittyvässä toiminnassaan syyllistynyt muihin rikoksiin, vastuusta vapautuminen ei koske niitä. Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevasta rikosoikeudellisesta vastuusta vapautuminen selostetulla perusteella on rikoslain 5 luvun 7 §:n 1 momentissa tarkoitettu erityinen henkilökohtainen olosuhde, ja se koskee osallisuustilanteissa vain kyseistä vastuuvapauteen oikeuttavalla tavalla menetellyttä.

Yrityksestä luopumista ja tehokasta katumista koskevan rikoslain 5 luvun 2 §:n 1—3 momentista ilmenee, että vapaaehtoinen yrityksestä luopuminen tai tehokas katuminen johtavat siihen, että kyseisestä yrityksestä tai osallisuudesta siihen ei rangaista. Saman pykälän 4 momentin mukaan jos 1—3 momentin perusteella rankaisematta jäävä yritys samalla toteuttaa muun, täytetyn rikoksen, se rikos on rangaistava. Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu on sinänsä itsenäinen rikos. Se on

kuitenkin muista täytetyistä rikoksista siten poikkeava, että se on selkeästi ehdotetussa rikoslain 21 luvun 6 a §:ssä tarkoitettujen rikosten yritystäkin aikaisempi esivaihe. Sidonnaisuutta ehdotetussa lainkohdassa tarkoitettuihin rikoksiin ilmentää, että lainkohdassa puhutaan valmistelutoimista kyseisten rikosten tekemistä varten. Onkin johdonmukaista, että rikoslain 5 luvun 2 §:n vastuusta vapauttava vaikutus ulottuu päitsi henkiriikoksen ja törkeän pahoinpitelyn yritykseen, myös kyseisten rikosten rikoslain 21 luvun 6 a §:n mukaiseen valmisteluun.

Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu edellyttää korotettua tahallisuutta. 1 momentin 1—3 kohdassa kuvatus menettelyn tulee tapahtua rikoslain 21 luvun 1—3 tai 6 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten. Valmisteluun syyllistyvällä tulee myös olla tahallisuus suhteessa rikoslain 21 luvun 6 a §:n 1 momentin 1—3 kohdassa tarkoitettuun valmistelumenettelyynsä.

Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun rangaistusasteikko olisi vankeutta enintään neljä vuotta. Rangaistusasteikkoa voidaan pitää ankarahkona ottaen huomioon, että kysymyksessä on yritystä aikaisempaan vaiheeseen ajoittuva rikollinen menettely. Lisäksi henkilö saatetaan rikosten yhtymistä koskevien periaatteiden mukaisesti tuomita myös valmisteluun liittyvistä muista rikoksista. Rangaistusasteikkoon on syytä kiinnittää huomiota myös arvioitaessa edellä mainitun vaarakriteerin toteutumista ja rikoksen tunnusmerkkien toteutumista muutoinkin. Vain vakavasti otettavaa ja vaarallista menettelyä on syytä pitää valmistelurikoksena rangaistavana.

Koska kyseessä on rikoksen yritystäkin aikaisempaan vaiheeseen ajoittuva menettely, voi vankeusrangaistus joissakin tilanteissa olla liian ankara, jolloin rikoslain 6 luvun 8 §:n 4 momentin säännös saattaa tulla sovellettavaksi.

Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun syyllistynyt tuomittaisiin rikosten yksiköintiä koskevien lähtökohtien mukaisesti myös muista valmistelun yhteydessä toteutuneista rikoksista, kuten ampuma-aserikoksesta. Mikäli valmisteluri-

ikoksen kohteena olisi usea henkilö, tuomittaisiin yhtä monesta valmistelurikoksesta.

Rikoksen asianomistajana pidettäisiin valmistelurikoksen kohteena olevaa henkilöä, jos rikoksen kohde on tällä tavoin yksilöitävissä. Kaikissa tilanteissa näin ei ole.

25 luku Vapauteen kohdistuvista rikoksista

4 a §. *Panttivangin ottamisen valmistelu.* Rikoslain 25 lukuun ehdotetaan lisättäväksi uusi panttivangin ottamisen valmistelua koskeva rangaistussäännös. Rangaistussäännöksen rakenne on samantyyppinen kuin ehdotetuissa muissa valmistelukriminalisoinneissa eli rikoslain 21 luvun 6 a §:n törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa ja rikoslain 31 luvun 2 a §:n törkeän ryöstön valmistelussa. Näiden rangaistussäännösten perusteluissa samantyyppisistä tunnusmerkeistä ja muista vastuun edellytyksistä sanottu soveltuu myös panttivangin ottamisen valmisteluun.

1 momentti. Ehdotetun pykälän 1 momentti koostuu tarkoitustunnusmerkistä ja kolmesta tekotapatunnusmerkistä, joista ensimmäinen koskee rikoksessa käytettävien aseiden ja välineiden hallussapitoa, toinen tilan valmistamista tai hankkimista ja kolmas rikoksesta sopimista tai sitä koskevan yksityiskohtaisen suunnitelman laatimista. Toisessa momentissa on samanlainen rikoksen edellyttämää vaaraa ja valmistelusta luopumista koskeva säännös kuin ehdotetuissa törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen ja törkeän ryöstön valmistelussa.

Rikoksen tekotapatunnusmerkkejä yhdistää johdantolauseen vaatimus siitä, että henkilö tekee tekotapatunnusmerkissä tarkoitetun teon luvun 4 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä eli panttivangin ottamista varten.

Ensimmäisessä kohdassa tekotapatunnusmerkkinä on se, että henkilö panttivangin ottamista varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa. Tunnusmerkissä tarkoitettujen aseiden ja hengenvaarallisten välineiden osalta voidaan viitata törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun

vastaavien tunnusmerkkien perusteluihin. Asetta tai hengenvaarallista välinettä voidaan tulla käyttämään riistettäessä panttivangin vapaus tai uhattaessa surmata hänet tai vahingoittaa hänen terveyttään. Kohdan loppuosassa tarkoitettu väline, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa, on samanlainen tunnusmerkki kuin ehdotetussa törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa. Näissä rikoksissa erityisesti käytettäviksi soveltuvat välineet ovat osin samoja. Panttivangin haltuun ottamisessa saatetaan käyttää esimerkiksi käsirautoja tai tainnuttavaa ainetta, ja hänen kuljettamisensa saatetaan käyttää tähän erityisesti soveltuvia välineitä.

Toisen kohdan mukaisena tekoapatunusmerkkinä on se, että henkilö panttivangin ottamista varten valmistaa tai hankkii rikoksen toteuttamiseen tarvittavan tilan. Tällaista tilaa käytetään panttivangin ottamisessa panttivangin säilyttämiseen. Rikosta valmisteleva voi valmistaa tällaisen tilan esimerkiksi oman asuntonsa yhteyteen. Tila voidaan myös hankkia, esimerkiksi vuokraamalla tai lainaamalla. Hankkiminen voi tapahtua myös ottamalla käyttöön jokin käyttöä vaille oleva varasto tai muu tila. Myös esimerkiksi asunтоваunu voi olla tällainen tila.

Kolmannen kohdan mukaan panttivangin ottamisen valmisteluun syyllistyisi se, joka panttivangin ottamista varten sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman rikoksen tekemisestä. Tältä osin tunnusmerkistö on samanlainen kuin törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen ja törkeän ryöstön valmistelussa, joiden perusteluihin voidaan viitata.

Enimmäisrangaistukseksi ehdotetaan kolme vuotta vankeutta. Rangaistusasteikko olisi siten sama kuin törkeän ryöstön valmistelussa.

Panttivangin ottamisen valmistelun toteuttava menettely voi täyttää myös muun rikoksen tunnusmerkit.

2 momentti. Säännös sisältää samanlaisen rikoksen edellyttämää vaaraa koskevan tunnusmerkin ja rikoksesta luopumista koskevan perusteen kuin ehdotetuissa törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen ja törkeän ryöstön valmistelussa. Niiden perusteluissa sanottu soveltuu myös tässä.

31 luku Ryöstöstä ja kiristyksestä

2 a §. Törkeän ryöstön valmistelu. Ehdotetussa törkeän ryöstön valmistelua koskevassa säännöksessä on samantyyppisiä tunnusmerkkejä kuin ehdotetussa törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa. Näiltä osin jälkimmäisen perusteluja voidaan hyödyntää myös törkeän ryöstön valmistelua koskevan säännöksen tulkinnassa.

Törkeän ryöstön valmistelun tekoavat on tunnusmerkistössä jaettu kolmeen kohtaan. Niitä kaikkia koskee lisäksi edellytys, jonka mukaan valmistelurikokseen syyllistyminen edellyttää myös sitä, että 1, 2 tai 3 kohdassa tarkoitettu teko tehdään rikoslain 31 luvun 2 §:ssä tarkoitettuna rikoksen eli törkeän ryöstön tekemistä varten. Riittävää ei ole, että näin on tehty perusmuotoisen ryöstön tekemistä varten.

Ensimmäisen kohdan mukaan törkeän ryöstön valmisteluun syyllistyy se, joka törkeän ryöstön tekemistä varten pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi apuvälineenä rikoksessa. Tämän kohdan osalta voidaan viitata edellä törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevan rikoslain 21 luvun 6 a §:n 1 momentin 1 kohdan perustelujen yhteydessä sanottuun. Erona tuossa lainkohdassa mainittuihin tekovälineisiin on se, että kun törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa puhutaan ”välineestä”, käytetään törkeän ryöstön valmistelun tunnusmerkistössä ilmaisua ”apuvälineenä”. Tarkoituksena on, että edellisessä kyse on rikoksen viimekätisestä tekovälineestä, kun taas törkeän ryöstön valmistelussa ”apuvälineenä” tulisivat kyseeseen myös sellaiset välineet, joita törkeän ryöstön toteuttamiseen käytettäisiin, vaikkei niitä käytettäisi juuri törkeän ryöstön tunnusmerkistössä tarkoitettussa väkivallassa tai uhkaamisessa taikka anastamisessa tai käyttöön ottamisessa. Ryöstöpaikalta välittömän pakenemisen mahdollistava väline voi olla tällainen apuväline, jos se täyttää myös erityisen soveltavuuden vaatimuksen. Kyse tulee olla törkeän

ryöstön toteuttamisessa käytetyiksi aiotuista välineistä, ei sen sijaan ryöstön valmistelussa käytetyistä välineistä. Apuvälineiden tulee myös olla ryöstön toteuttamisen kannalta olennaisia.

Välineiden tulee lisäksi olla erityisen soveliaita käytettäväksi törkeässä ryöstössä. Tavanomaiset kodin esineet eivät yleensä toteuta vaatimusta. Muuten kyse voi olla esineestä, aineesta tai immateriaalisesta välineestä, kuten tietokoneohjelmasta.

Toisena tekotapana olisi rikoksen tekemisessä tarpeellisen erityisen tiedon hankkiminen. Käytännössä tämä tekotapa viittaa eräänlaiseen välttämättömään avunantotoimeen törkeissä, esimerkiksi arvokuljetusautoihin kohdistuvissa ryöstöissä. Kohteena voisi toki olla muunkinlaisen turvajärjestelmän ohittaminen. Törkeän ryöstön toteuttaminen edellyttää usein sitä, että ryöstöä aikovilla on käytettävissään kohteeseen liittyvää sisäpiiritietoa. Tieto voi koskea esimerkiksi järjestelmiä, jotka tulee osata ohittaa päästäkseen käsiksi omaisuuteen. Tiedon tulee olla ensinnäkin tarpeellinen. Ilman tätä tietoa kohteessa toteutettava ryöstö ei käytännössä voi onnistua. Tiedon tarpeellisuuteen kuuluu myös se, että kyse on kohdetta koskevien mahdollisesti lukuisten erityisten tietojen joukosta ryöstön toteuttamisen kannalta keskeisestä tiedosta.

Tiedon erityisyys voi perustua ensinnäkin siihen, että ulkopuolinen henkilö ei saa kyseisiä tietoja, vaan kyseessä on sisäpiiritieto. Tällöin erityiselle tiedolle on tyypillistä, että kohteena oleva yritys määrää sen uskomisesta henkilökunnalle, joka tarvitsee tietoa työtehtävissään.

Toisaalta rikoksen tekemistä varten erityisen systemaattisesti ja järjestelmällisesti kerätty informaatiokokonaisuus voi merkitä tunnusmerkistössä tarkoitettua erityistä tietoa. Esimerkiksi ryöstökohteessa sen aukioloaikana tai kohteen lähipiirissä suoritettu havainnointi ei kuitenkaan sellaisenaan merkitse tällaisen erityisen tiedon hankkimista. Järjestelmällinen rahankuljetusautojen reittien ja aikataulujen selvittäminen niitä havainnoimalla ja kirjaamalla yhdessä muun rikoksen toteuttamiseen tarvittavan tiedon keräämisen kanssa voi sen sijaan merkitä erityisen tiedon hankintaa. Joka tapauksessa tällaiset

toimet voivat olla näyttöä siitä, että pykälän 3 kohdassa lueteltuihin toimiin on ryhdytty törkeän ryöstön toteuttamiseksi.

On myös huomattava, että keskeisen vihjetiedon luovuttaja voi olla vastuussa teosta rikoskumppanina tai avunantajana, joten sitä ei ole tarpeen erikseen mainita tunnusmerkistössä. Törkeän ryöstörikoksen rahoittaminen saattaa merkitä rangaistavaa osallisuutta törkeän ryöstön valmisteluun.

Kuten törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa, myös törkeän ryöstön valmistelussa tekotapana on 3 kohdan mukaan rikoksen tekemisestä sopiminen toisen kanssa ja yksityiskohtaisen suunnitelman laatiminen rikoksen tekemisestä. Näiltä osin voidaan viitata törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelun yhteydessä sanottuun. Yksityiskohtaisen suunnitelman osalta voidaan lisäksi todeta, että törkeän ryöstön valmistelussa suunnitelma perustuu usein myös salaiseen sisäpiiritietoon.

2 momentti. Toinen momentti sisältää vastaavan vaaravaatimuksen kuin törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu. Samat näkökohdat tulevat sovellettavaksi tässäkin. Myös törkeän ryöstön valmistelua koskevasta vastuusta voisi vapautua vastaavin perustein kuin törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevasta vastuusta.

Törkeän ryöstön valmistelu edellyttää tahallisuutta, ja sitä koskevat samat periaatteelliset näkökohdat kuin tahallisuutta törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelussa.

Uudella törkeän ryöstön valmistelua koskevalla säännöksellä ei ole tarkoitus vaikuttaa siihen, milloin teon katsotaan edenneen rikoksen yrityksen asteelle.

Rangaistusasteikkona on vankeutta enintään kolme vuotta. Myös törkeän ryöstön valmistelussa ankara rangaistusasteikko antaa aihetta kiinnittää huomiota siihen, että säännöstä sovelletaan vain riittävän vaarallisiin ja moitittaviin tekoihin.

1.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

2 luku Asianosaisen avustamisesta

1 a §. Pykälän 2 kohdan viittaus laajennettaisiin koskemaan uutta ehdotettua 21 luvun 6 a §:ää.

1.3 Pakkokeinolaki (450/1987)

5 a luku Telekuuntelu, televalvonta ja tekninen tarkkailu

2 §. *Telekuuntelun edellytykset.* Pykälän 1 momentin 6, 7 ja 8 kohtia muutettaisiin siten, että henkirikosten valmistelun, panttivangin ottamisen valmistelun ja törkeän ryöstön valmistelun tutkinnassa olisi mahdollista käyttää telekuuntelua. Muutos merkitsisi sitä, että kyseisten rikosten tutkinnassa myös peitetoiminta olisi mahdollinen.

3 §. *Televalvonnan edellytykset.* Pykälän 1 momenttiin lisättäisiin uudet 7 ja 8 kohdat. 7 kohdassa mainittaisiin panttivangin ottamisen valmistelu ja 8 kohdassa törkeän ryöstön valmistelu rikoksina, joiden tutkinnassa on mahdollista käyttää televalvontaa.

3 a §. *Matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen.* Pykälään lisättäisiin viittaus kyseisen luvun 3 §:n ehdotettuihin 7 ja 8 kohtiin.

4 §. *Teknisen kuuntelun edellytykset.* Pykälän 1 momenttiin lisättäisiin uudet 6 ja 7 kohdat. 6 kohdassa mainittaisiin panttivangin ottamisen valmistelu ja 7 kohdassa törkeän ryöstön valmistelu rikoksina, joiden tutkinnassa on mahdollista käyttää teknistä kuuntelua.

1.4 Pakkokeinolaki (806/2011)

10 luku Salaiset pakkokeinot

3 §. *Telekuuntelu ja sen edellytykset.* Pykälän 2 momentin 6, 7 ja 8 kohtia muutettaisiin siten, että henkirikosten valmistelun, pantti-

vangin ottamisen valmistelun ja törkeän ryöstön valmistelun tutkinnassa olisi mahdollista käyttää telekuuntelua. Muutos merkitsisi sitä, että kyseisten rikosten tutkinnassa myös peitetoiminta olisi mahdollinen.

6 §. *Televalvonta ja sen edellytykset.* Pykälän 2 momenttiin lisättäisiin uudet 8 ja 9 kohdat. 8 kohdassa mainittaisiin panttivangin ottamisen valmistelu ja 9 kohdassa törkeän ryöstön valmistelu rikoksina, joiden tutkinnassa on mahdollista käyttää televalvontaa.

Tämän lisäyksen seurauksena tulee myös mahdolliseksi luvun 10 §:ssä tarkoitettu tukiasematietojen hankkiminen, sillä 10 §:n 2 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana oletetun tekopaikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman tietojen hankkimiseen, kun on syytä epäillä luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitettua rikosta.

14 §. *Peitelty tiedonhankinta ja sen edellytykset.* Pykälän 2 momenttiin lisättäisiin uudet 7 ja 8 kohdat. 7 kohdassa mainittaisiin panttivangin ottamisen valmistelu ja 8 kohdassa törkeän ryöstön valmistelu rikoksina, joiden tutkinnassa on mahdollista käyttää peiteltyä tiedonhankintaa.

16 §. *Tekninen kuuntelu ja sen edellytykset.* Pykälän 3 momenttiin lisättäisiin uudet 5 ja 6 kohdat. 5 kohdassa mainittaisiin panttivangin ottamisen valmistelu ja 6 kohdassa törkeän ryöstön valmistelu rikoksina, joiden tutkinnassa on mahdollista käyttää teknistä kuuntelua.

2 Voimaantulo

Lait ehdotetaan tulemaan voimaan mahdollisimman pian. Kuitenkin uuden pakkokeinolain muutosten ehdotetaan tulevan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2014.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki**rikoslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään rikoslain (39/1889) 21 lukuun uusi 6 a §, 25 lukuun uusi 4 a § ja 31 lukuun uusi 2 a § seuraavasti:

21 luku

Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista

6 a §

Törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu

Joka 1—3 tai 6 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten

1) pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa,

2) sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohdaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä tai

3) palkkaa, käskee tai muuten yllyttää toista mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen

on tuomittava *törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta* vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi.

Jos vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa, 1 momenttia ei kuitenkaan sovelleta.

25 luku

Vapauteen kohdistuvista rikoksista

4 a §

Panttivangin ottamisen valmistelu

Joka 4 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten

1) pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa,

2) valmistaa tai hankkii rikoksen toteuttamiseen tarvittavan tilan tai

3) sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohdaisen suunnitelman rikoksen tekemisestä

on tuomittava *panttivangin ottamisen valmistelusta* vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Jos vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa, 1 momenttia ei kuitenkaan sovelleta.

31 luku

Ryöstöstä ja kiristyksestä

2 a §

Törkeän ryöstön valmistelu

Joka 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten

1) pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi apuvälineenä rikoksessa,

2) hankkii rikoksen tekemisessä tarpeellisen erityisen tiedon tai

3) sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohdallisen suunnitelman rikoksen tekemisestä on tuomittava *törkeän ryöstön valmistelusta vankeuteen* enintään kolmeksi vuodeksi.

Jos vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa, 1 momenttia ei kuitenkaan sovelleta.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 _____ .

2.

Laki**oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun 1 a §, sellaisena
 kuin se on laeissa 243/2006 ja 455/2011, seuraavasti:

2 luku

Asianosaisen avustamisesta

1 a §

Tuomioistuin voi määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa ja, silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten:

1) rikoslain 20 luvussa tarkoitettussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana;

2) rikoslain 21 luvun 1—6 ja 6 a §:ssä tarkoitettussa rikosasiassa, jos sitä asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna;

3) henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaa rikosta koskevassa asiassa, jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 20 .

3.

Laki**pakkokeinolain 5 a luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (450/1987) 5 a luvun 2 §:n 1 momentin 6—8 kohta, 3 §:n 1 momentti, 3 a § ja 4 §:n 1 momentti,
 sellaisina kuin ne ovat, 5 a luvun 2 §:n 1 momentin 6 ja 8 kohta laissa 651/2004 ja 7 kohta laissa 480/2010, 3 §:n 1 momentti ja 3 a § laissa 233/2011 sekä 4 §:n 1 momentti laissa 427/2009, seuraavasti:

5 a luku

Telekuuntelu, televalvonta ja tekninen tarkkailu

2 §

Telekuuntelun edellytykset

Kun on syytä epäillä jotakuta

6) taposta, murhasta, surmasta, rikoslain 21 luvun 6 a §:ssä tarkoitettua kyseisen luvun 1, 2 tai 3 §:n mukaisesta törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta,

7) törkeästä vapaudenriistosta, ihmiskaupasta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta, panttivangin ottamisen valmistelusta, törkeästä laittoman maahantulon järjestämisestä,

8) törkeästä ryöstöstä, törkeän ryöstön valmistelusta, törkeästä kiristyksestä,

rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kuunnella ja tallentaa televiestejä, joita epäilty lähettää hallussaan olevasta tai oletettavasti muuten käyttämästään teleliittymästä, teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta, taikka tällaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen tulevia hänelle tarkoitettuja viestejä, jos saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

3 §

Televalvonnan edellytykset

Kun on syytä epäillä jotakuta

1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta,

2) automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuneesta rikoksesta, joka on tehty telepäätelaitetta käyttäen, parituksesta, oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta, laittomasta uhkauksesta tai huumausainerikoksesta,

3) edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä,

4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta,

5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta,

6) törkeästä laittoman saaliin kätkemisestä,

7) panttivangin ottamisen valmistelusta tai

8) törkeän ryöstön valmistelusta,

rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa televalvontaa epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämänsä teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen taikka hankkia epäillyn hallussa olevan tai hänen oletettavasti muuten käyttämänsä matkaviestimen sijaintitiedot taikka tilapäisesti sulkea tällainen liittymä tai laite, jos televalvonnalla saatavilla tiedoilla taikka teleliittymän tai telepäätelaitteen sulkemisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

3 a §

Matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen

Edellä 3 §:n 1 momentin 1—4 tai 6—8 kohdassa tarkoitetun rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa saada tieto niistä matkaviestimistä, joista on rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana kirjautunut tieto rikoksen oletetun tekopaikan tai muun, rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellisen paikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman kautta telejärjestelmään, jos tietojen saamisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

4 §

Teknisen kuuntelun edellytykset

Kun on syytä epäillä jotakuta

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta,
- 2) huumausainerikoksesta,
- 3) edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä,
- 4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta,
- 5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta,
- 6) panttivangin ottamisen valmistelusta tai
- 7) törkeän ryöstön valmistelusta,

rikoksen esitutkintaa toimittava viranomais-
nen saa kohdistaa epäiltyyn teknistä kuunte-
lua, jos kuuntelulla saatavilla tiedoilla voi-
daan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys
rikoksen selvittämiseksi.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

4.

Laki**pakkokeinolain 10 luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 3 §:n 2 momentin 6, 7 ja 8 kohta, 6 §:n 2 momentti, 14 §:n 2 momentti ja 16 §:n 3 momentti seuraavasti:

10 luku

Salaiset pakkokeinot

3 §

Telekuuntelu ja sen edellytykset

 Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksesta epäillyn hallussa olevan tai hänen muuten oletettavasti käyttämän telesoitteen tai telepäätelaitteen telekuunteluun, kun häntä on syytä epäillä:

6) taposta, murhasta, surmasta, rikoslain 21 luvun 6 a §:ssä tarkoitettua kyseisen luvun 1, 2 tai 3 §:n mukaisesta törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta;

7) törkeästä vapaudenriistosta, ihmiskaupasta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta, panttivangin ottamisen valmistelusta, törkeästä laittoman maahantulon järjestämisestä;

8) törkeästä ryöstöstä, törkeän ryöstön valmistelusta, törkeästä kiristyksestä;

6 §

Televalvonta ja sen edellytykset

 Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksesta epäillyn hallussa olevan tai oletettavasti muuten käyttämän telesoitteen tai

telepäätelaitteen televalvontaan, kun epäiltyä on syytä epäillä:

1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;

2) telesoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdystä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta;

3) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tai parituksesta;

4) huumausainerikoksesta;

5) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta;

6) törkeästä tulliselvitysrikoksesta;

7) törkeästä laittoman saaliin kätkemisestä;

8) panttivangin ottamisen valmistelusta; taikka

9) törkeän ryöstön valmistelusta.

14 §

Peitelty tiedonhankinta ja sen edellytykset

 Poliisi saa käyttää peiteltyä tiedonhankintaa, jos on syytä olettaa, että toimenpiteellä saadaan selvitystä:

1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;

2) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tai parituksesta;

3) huumausainerikoksesta;

4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta;

5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta;

6) suunnitelmalliseen, järjestäytyneeseen, ammattimaiseen, jatkuvaan tai toistuvaan ri-

kolliseen toimintaan liittyvästä varkaudesta
tai kätkemisrikoksesta;

7) panttivangin ottamisen valmistelusta;
taikka

8) törkeän ryöstön valmistelusta.

16 §

Tekninen kuuntelu ja sen edellytykset

Teknisen kuuntelun edellytyksenä on lisäksi, että kuuntelun kohteena olevaa henkilöä on syytä epäillä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) huumausainerikoksesta;
- 3) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta;
- 4) törkeästä tulliselvitysrikoksesta;
- 5) panttivangin ottamisen valmistelusta; tai
- 6) törkeän ryöstön valmistelusta.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammi-
kuuta 2014.

Helsingissä 25 päivänä lokakuuta 2012

Pääministeri

JYRKI KATAINEN

Oikeusministeri *Anna-Maja Henriksson*

2.

Laki**oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 a §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun 1 a §, sellaisena
 kuin se on laeissa 243/2006 ja 455/2011, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

2 luku

2 luku

Asianosaisen avustamisesta**Asianosaisen avustamisesta**

1 a §

1 a §

Tuomioistuin voi määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa ja, silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten:

1) rikoslain 20 luvussa tarkoitetussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana;

2) rikoslain 21 luvun 1—6 §:ssä tarkoitetussa rikosasiassa, jos sitä asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna; *sekä*

3) henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaa rikosta koskevassa asiassa, jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna.

Tuomioistuin voi määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa ja, silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, oikeudenkäyntiä varten:

1) rikoslain 20 luvussa tarkoitetussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana;

2) rikoslain 21 luvun 1—6 ja 6 a §:ssä tarkoitetussa rikosasiassa, jos sitä asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna;

3) henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaa rikosta koskevassa asiassa, jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 20 .

3.

Laki**pakkokeinolain 5 a luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (450/1987) 5 a luvun 2 §:n 1 momentin 6—8 kohta, 3 §:n 1 momentti, 3 a § ja 4 §:n 1 momentti,
 sellaisina kuin ne ovat, 5 a luvun 2 §:n 1 momentin 6 ja 8 kohta laissa 651/2004 ja 7 kohta laissa 480/2010, 3 §:n 1 momentti ja 3 a § laissa 233/2011 sekä 4 §:n 1 momentti laissa 427/2009, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

5 a luku

5 a luku

Telekuuntelu, televalvonta ja tekninen tarkkailu**Telekuuntelu, televalvonta ja tekninen tarkkailu**

2 §

2 §

*Telekuuntelun edellytykset**Telekuuntelun edellytykset*

Kun on syytä epäillä jotakuta

Kun on syytä epäillä jotakuta

6) taposta, murhasta, surmasta,
 7) törkeästä vapaudenriistosta, ihmiskaupasta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivaningin ottamisesta ja törkeästä laittoman maahantulon järjestämisestä,
 8) törkeästä ryöstöstä, törkeästä kiristyksestä,

6) taposta, murhasta, surmasta, rikoslain 21 luvun 6 a §:ssä tarkoitetusta kyseisen luvun 1, 2 tai 3 §:n mukaisesta törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta,
 7) törkeästä vapaudenriistosta, ihmiskaupasta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivaningin ottamisesta, panttivaningin ottamisen valmistelusta, törkeästä laittoman maahantulon järjestämisestä,
 8) törkeästä ryöstöstä, törkeän ryöstön valmistelusta, törkeästä kiristyksestä,

rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kuunnella ja tallentaa televiestejä, joita epäilty lähettää hallussaan olevasta tai oletettavasti muuten käyttämästään teleliittymästä, teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta, taikka tällaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen tulevia hänelle tarkoitettuja viestejä, jos saa-

rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kuunnella ja tallentaa televiestejä, joita epäilty lähettää hallussaan olevasta tai oletettavasti muuten käyttämästään teleliittymästä, teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta, taikka tällaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen tulevia hänelle tarkoitettuja viestejä,

tavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

jos saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

3 §

Televalvonnan edellytykset

Kun on syytä epäillä jotakuta

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta,
- 2) automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuneesta rikoksesta, joka on tehty telepäätelaitetta käyttäen, parituksesta, oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta, laittomasta uhkauksesta tai huumausainerikoksesta,
- 3) edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä,
- 4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta,
- 5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta tai
- 6) törkeästä laittoman saaliin kätkemisestä, rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa televalvontaa epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämäänsä teleliittymään, telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen taikka hankkia epäillyn hallussa olevan tai hänen oletettavasti muuten käyttämänsä matkaviestimen sijaintitiedot taikka tilapäisesti sulkea tällainen liittymä tai laite, jos televalvonnalla saatavilla tiedoilla taikka teleliittymän tai telepäätelaitteen sulkemisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

3 §

Televalvonnan edellytykset

Kun on syytä epäillä jotakuta

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta,
- 2) automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuneesta rikoksesta, joka on tehty telepäätelaitetta käyttäen, parituksesta, oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta, laittomasta uhkauksesta tai huumausainerikoksesta,
- 3) edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä,
- 4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta,
- 5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta,
- 6) törkeästä laittoman saaliin kätkemisestä,
- 7) *panttivangin ottamisen valmistelusta tai*
- 8) *törkeän ryöstön valmistelusta,* rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa televalvontaa epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämäänsä teleliittymään, telesoitteeseen tai telepäätelaitteeseen taikka hankkia epäillyn hallussa olevan tai hänen oletettavasti muuten käyttämänsä matkaviestimen sijaintitiedot taikka tilapäisesti sulkea tällainen liittymä tai laite, jos televalvonnalla saatavilla tiedoilla taikka teleliittymän tai telepäätelaitteen sulkemisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

3 a §

Matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen

Edellä 3 §:n 1 momentin 1—4 tai 6 kohdassa tarkoitetun rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa saada tieto niistä matkaviestimistä, joista on rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana kirjautunut tieto rikoksen oletetun tekopaikan tai muun, rikoksen selvittämisen kannalta merkityksel-

3 a §

Matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen

Edellä 3 §:n 1 momentin 1—4 tai 6—8 kohdassa tarkoitetun rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa saada tieto niistä matkaviestimistä, joista on rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana kirjautunut tieto rikoksen oletetun tekopaikan tai muun, rikoksen selvittämisen kannalta

lisen paikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman kautta telejärjestelmään, jos tietojen saamisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

merkityksellisen paikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman kautta telejärjestelmään, jos tietojen saamisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

4 §

4 §

*Teknisen kuuntelun edellytykset**Teknisen kuuntelun edellytykset*

Kun on syytä epäillä jotakuta

1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta,

2) huumausainerikoksesta,

3) edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä,

4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta tai

5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta,

rikoksen esitutkintaa toimittava viranomaisen saa kohdistaa epäiltyyn teknistä kuuntelua, jos kuuntelulla saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Kun on syytä epäillä jotakuta

1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta,

2) huumausainerikoksesta,

3) edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä,

4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta,

5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta,

6) panttivangin ottamisen valmistelusta tai

7) törkeän ryöstön valmistelusta,

rikoksen esitutkintaa toimittava viranomaisen saa kohdistaa epäiltyyn teknistä kuuntelua, jos kuuntelulla saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 _____ .

4.

Laki**pakkokeinolain 10 luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 3 §:n 2 momentin 6, 7 ja 8 kohta, 6 §:n 2 momentti, 14 §:n 2 momentti ja 16 §:n 3 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

10 luku

10 luku

Salaiset pakkokeinot

Salaiset pakkokeinot

3 §

3 §

Telekuuntelu ja sen edellytykset

Telekuuntelu ja sen edellytykset

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksesta epäillyn hallussa olevan tai hänen muuten oletettavasti käyttämän teleosoitteen tai telepäätelaitteen telekuunteluun, kun häntä on syytä epäillä:

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksesta epäillyn hallussa olevan tai hänen muuten oletettavasti käyttämän teleosoitteen tai telepäätelaitteen telekuunteluun, kun häntä on syytä epäillä:

- 6) taposta, murhasta, surmasta;
 7) törkeästä laittoman maahantulon järjestämisestä, törkeästä vapaudenriistosta, ihmiskaupasta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivan-
 gin ottamisesta;
 8) törkeästä ryöstöstä, törkeästä kiristyksestä;

- 6) taposta, murhasta, surmasta, rikoslain
 21 luvun 6 a §:ssä tarkoitettua kyseisen luvun 1, 2 tai 3 §:n mukaisesta törkeän hen-
 keen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta;
 7) törkeästä vapaudenriistosta, ihmiskaupasta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivan-
 gin ottamisesta, panttivan-
 gin ottamisen valmistelusta, törkeästä laittoman maahantulon järjestämisestä;
 8) törkeästä ryöstöstä, törkeän ryöstön
 valmistelusta, törkeästä kiristyksestä;

6 §

6 §

Televalvonta ja sen edellytykset

Televalvonta ja sen edellytykset

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksesta epäillyn hallussa olevan tai oletettavasti muuten käyttämän teleosoitteen tai

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksesta epäillyn hallussa olevan tai oletettavasti muuten käyttämän teleosoitteen tai

telepäätelaitteen televalvontaan, kun epäiltyä on syytä epäillä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdystä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta;
- 3) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tai parituksesta;
- 4) huumausainerikoksesta;
- 5) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta;
- 6) törkeästä tulliselvitysrikoksesta; taikka
- 7) törkeästä laittoman saaliin kätkemisestä.

telepäätelaitteen televalvontaan, kun epäiltyä on syytä epäillä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdystä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta;
- 3) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tai parituksesta;
- 4) huumausainerikoksesta;
- 5) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta;
- 6) törkeästä tulliselvitysrikoksesta;
- 7) törkeästä laittoman saaliin kätkemisestä;
- 8) *panttivangin ottamisen valmistelusta; taikka*
- 9) *törkeän ryöstön valmistelusta.*

14 §

Peitelty tiedonhankinta ja sen edellytykset

Poliisi saa käyttää peiteltyä tiedonhankintaa, jos on syytä olettaa, että toimenpiteellä saadaan selvitystä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tai parituksesta;
- 3) huumausainerikoksesta;
- 4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta;
- 5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta; taikka
- 6) suunnitelmalliseen, järjestäytyneeseen, ammattimaiseen, jatkuvaan tai toistuvaan rikolliseen toimintaan liittyvästä varkaudesta tai kätkemisrikoksesta.

16 §

Tekninen kuuntelu ja sen edellytykset

Teknisen kuuntelun edellytyksenä on lisäk-

14 §

Peitelty tiedonhankinta ja sen edellytykset

Poliisi saa käyttää peiteltyä tiedonhankintaa, jos on syytä olettaa, että toimenpiteellä saadaan selvitystä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tai parituksesta;
- 3) huumausainerikoksesta;
- 4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta;
- 5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta;
- 6) suunnitelmalliseen, järjestäytyneeseen, ammattimaiseen, jatkuvaan tai toistuvaan rikolliseen toimintaan liittyvästä varkaudesta tai kätkemisrikoksesta;
- 7) *panttivangin ottamisen valmistelusta; taikka*
- 8) *törkeän ryöstön valmistelusta.*

16 §

Tekninen kuuntelu ja sen edellytykset

Teknisen kuuntelun edellytyksenä on lisäk-

si, että kuuntelun kohteena olevaa henkilöä on syytä epäillä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) huumausainerikoksesta;
- 3) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta; tai
- 4) törkeästä tulliselvitysrikoksesta.

si, että kuuntelun kohteena olevaa henkilöä on syytä epäillä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) huumausainerikoksesta;
- 3) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta;
- 4) törkeästä tulliselvitysrikoksesta;
- 5) panttivanjin ottamisen valmistelusta; tai
- 6) törkeän ryöstön valmistelusta.

*Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammi-
kuuta 2014.*
